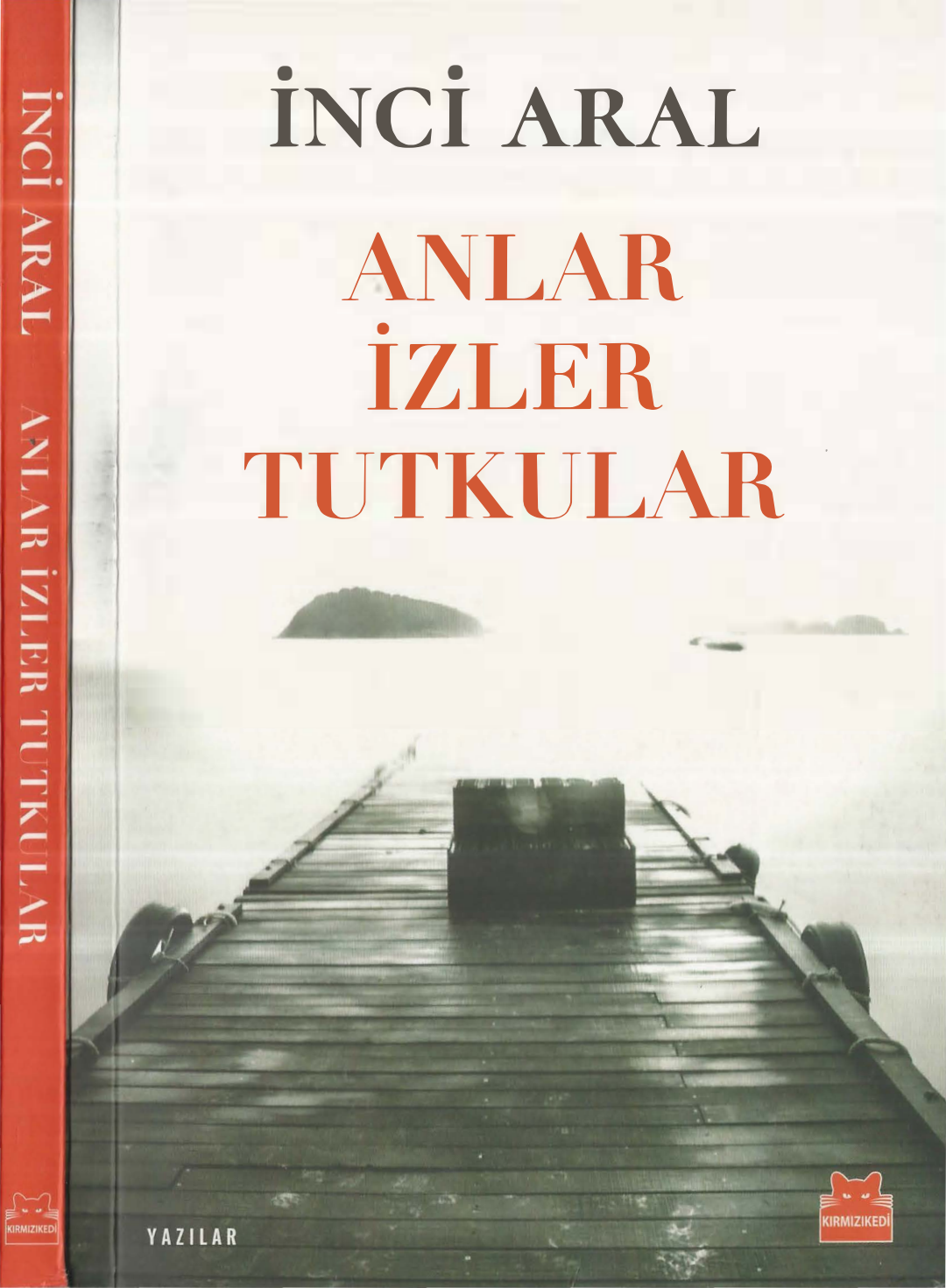
İNCİ ARAL

ANLAR İZLER TUTKULAR

YAZILAR

KIRMIZIKEDİ

İNCİ ARAL
ANLAR İZLER TUTKULAR
KIRMIZIKEDİ

İnci Aral

Denizli'de doğdu. Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Bölümü'nü bitirdi. 1977'de dergilerde yayımlanan ilk öyküleriyle edebiyat dünyasına girdi. Eserlerinde, bireylerin ekonomik, kültürel olgu ve değişimlerin etkisiyle biçimlenen ruh hallerini, toplumsal savrulma ve çözülmeleri, kadın erkek sorunlarını, iletişimsizliği, aşkın imkânsızlığını anlatıyor ve sancılı varoluş durumlarını irdeliyor. Romanları; Fransa, İngiltere, İtalya, Hindistan, Romanya, Makedonya, Yunanistan ve Bulgaristan gibi ülkelerde yayımlandı. İnci Aral, 2014 yılında Kıbatek (Kıbrıs, Balkanlar, Avrasya Türk Edebiyatları) Ödülü'nün sahibi olmuştur.

KİTAPLARI

Ağda Zamanı, 1979 (Öykü) 1980 Akademi Kitabevi Öykü Ödülü
Kıran Resimleri, 1983 (Öykü) Nevzat Üstün Ödülü
Uykusuzlar, 1984 (Öykü)
Sevginin Eşsiz Kışı, 1986 (Öykü)
Ölü Erkek Kuşlar, 1991 (Roman) 1992 Yunus Nadi Roman Ödülü
Yeni Yalan Zamanlar, (*Yeşil*) 1994 (Roman)
Hiçbir Aşk Hiçbir Ölüm, 1997 (Roman)
İçimden Kuşlar Göçüyor, 1998 (Anı Roman)
Gölgede Kırk Derece, 2000 (Öykü) 2001 Yunus Nadi Öykü Ödülü
Mor, 2003 (Roman) 2004 Orhan Kemal Roman Armağanı
Anlar İzler Tutkular, 2003 (Deneme)
Taş ve Ten, 2005 (Roman)
Ruhumu Öpmeyi Unuttun, 2006 (Öykü)
Safran Sarı, 2007 (Roman)
Unutmak, 2008 (Anı, Söyleşi)
Toplu Öyküler, 2009 (Öykü)
Sadakat, 2010 (Roman)
Şarkını Söylediğin Zaman, 2011 (Roman) 2012 Tepeyran Roman Ödülü
Yazma Büyüsü, 2011 (Yazı, Deneme)
Kendi Gecesinde, 2014 (Roman)
Kan Günleri ve Nar Ağrısı, 2016 (Yazılar)
Sevgili, 2017 (Roman)
Aşkın Güzelliği, 2019 (Deneme)

KIRMIZIKEDİ

Kırmızı Kedi Yayınevi: 912
Türk Edebiyatı: 122

Anlar İzler Tutkular
İnci Aral

© İnci Aral, 2003, 2018
© Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018

Yayın Yönetmeni: Enis Batur

Editör: Merve Çay
Kapak Tasarımı: Cüneyt Çomoğlu
Grafik: Yasemin Çatal

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, elektronik veya mekanik yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Bu kitaptaki yazıların bir kısmı 2013 yılında yayımlanmıştır.

Kırmızı Kedi'de genişletilmiş Birinci Basım: Nisan 2018, İstanbul
İkinci Basım: Mart 2019, İstanbul
ISBN: 978-605-298-276-1
Kırmızı Kedi Sertifika No: 40620

Baskı: İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri
Çobançeşme Mah. Altay Sok. No: 8 Yenibosna-Bahçelievler/İstanbul
Tel: 0212 496 11 11 Sertifika No: 10614

Kırmızı Kedi Yayınevi
kirmizikedi@kirmizikedi.com / www.kirmizikedi.com
facebook.com: kirmizikediyayinevi / twitter.com: krmzkedikitap
instagram: kirmizikediyayinevi
Ömer Avni Mah. Emektar Sok. No: 18 Gümüşsuyu 34427 İSTANBUL
T: 0212 244 89 82 F: 0212 244 09 48

İnci Aral

Anlar İzler Tutkular

YAZILAR

İçindekiler

Anlar

Yazma Zamanı 9
Okumaktan Yazmaya 12
Bursa, Çocukluğumun Sevecen Kucağı 17
Bir Öykü Ne Zaman Başlar 30
Karşılaşmalar 38
Sırça Sözcükler 43
Öyküde Kadın Erkek Söylemi 47
Bir Yazma Kırgını 53
Kulak Çekmek 57

İzler

Sinemamız Üzerine 63
Kendi Dizginini Kendi Tutan Huysuz At 66
Türkiye Gündemi ve Edebiyat 70
Surdibinde Çilingir Muhabbeti 75
Son Dönem Türk Öykücülüğünde
Yönelişler Arayışlar 81
Şimşek Çakımı Aydınlığında 90

Edebiyat ve Etik 95
Ne İçinde Ne Dışında 99
Popüler Kültür Kuşatması 102
Eleştiri Ölüyor mu? 106

Tutkular

Aynalar ve Kadınlar 115
1970 Yılı 122
"Sadakat" 127
Romanın Geleceği 132
Tomris 138
Başarı 142
Süreklilik 146
Türk Romanının Yıldız Falı 150
Yazmak Yaşamak 153

Anlar

Yazma Zamanı

Yeni bir şey yazmak için masaya oturduğum zaman, hemen her seferinde, o bildik boşunalık ve yetersizlik duygusu yoklar içimi. Yazacaklarımın yazılmaya değer olup olmadığını bir kez daha sorarım kendime. Oysa konuyu, temel ayrıntıları uzun uzadıya düşünüp taşınmış, kafamda kurmuş, çoktan karar vermişimdir yazmaya. O noktada asıl sorun başladığım işin sonunu getirememe, yarı yolda kalma, başarısız olma korkusudur.

Bu şimdiye kadar hiç başıma gelmemiş ve tasarılarım, yazma aşamasına geçtiğimde bütünüyle gerçekleşmiş olsalar bile, bu kez becerememe, ilk sözcükleri yerli yerine oturtamama kaygısı beni bunaltır. Korkularım bir kez daha alt edilmeyi bekler. Yazmanın en zor yanı başlamaktır benim için. Bu tanıdık bir umutsuzluğa, yorucu bir bezginliğe dayanma sürecidir. Ne yapıp edip cesaret bulma uğraşıdır. Sayısız başlangıç yaparak bıkmadan denemek ve olmazlığın, tıkanmanın eşiğini aşmada ayak diremektir. O noktada zamanın adı sabırdır.

Yazma eylemine zaman açısından baktığımda, içinde kararlılık, umut, bir yığın coşku ve kırıklık yani çelişik duygular olduğunu görüyorum. Ama en çok başarma isteği ve inat vardır. Yazdığınız süre içinde zaman ve mekândan koparsınız. Yaşam ve zaman yazdığınız metnin içinde sürer. Bu bir anlamda yapay, kurulmuş, bir anlamda gerçekten daha gerçek bir dünyadır. Güncelin telaşı içinde elden ve gözden kaçırdığınız birçok ayrıntı yazarken öne çıkar, önem kazanır, belirleyici hale gelir.

Hatta inanılmaz bir derinlik kazanır. Siz o dünyaya atlar gündelik yaşama yabancılaşırsınız. Kapınızın çalınışı bile şaşırtır sizi. Bir köpek havlaması, motor sesi, dışarıdan gelen, kurduğunuz dünyayı tehdit eden her uyarı sinirlendirir. Böylece günler, aylar geçer. Sonra başınızı kaldırıp bakarsınız, iki yıl, üç yıl geçmiş. Yirmi, otuz yıl geçivermiş bir çırpıda.

Bir zamanlar yazıyor olmaktan acı çekerdim. İş işten geçmeden ya da en sonunda, bir gün bırakabilmeyi dilerdim. Öylesine nankör bir iş, öylesine karşılıksız bir çabaydı. Sonra zaman beni yatıştırdı, köktenci yanlarımı törpüledi. Genelde başarılı olmam, girilmesi çok zor olan edebiyat dünyasında kendime bir yer edinmem bunda etkili oldu sanırım. Bugün yazmayı daha soğukkanlı, kendiliğinden ve ölçülü bir biçimde sürdürmem gerektiğini düşünüyorum. Çünkü bırakabilme konusundaki umutlarımı çoktan yitirdim.

Ama nasıl bir ölçü olacak bu? Yazmak benim için hâlâ savrulma, onun dışındaki yaşama pratiklerinin önemsiz hale geldiği yoğun bir ruhsal ve fiziksel yıpranma dönemi olmayı sürdürüyor. Ölümcül bir mücadele süreci. Ölüm korkusunun kendisi. Çünkü öncelikli tasam, bir kitabı yarım bırakmadan, –var olan risklerim nedeniyle– ölmeden bitirebilmek, sağlığımın ve gücümün sınırlarını zorlayan bu hırpalanmaya son sayfaya kadar dayanabilmektir.

Bu ölüme, bu tükenişe gönüllü razı oluşumu, bir gece yarısı ya da sabah karanlığında, bir öykünün ya da bir kitabın son cümlesine son noktayı koyduğum anın mutluluğuna 'bağımlı' biri olmakla açıkladım kendime epey zaman. Eş ağırlıkta bir 'kendi yarattığım serüvenin içinde yaşamak' tutkusu olduğunu, işin tanrısal boyutunu ise sonradan, roman yazmaya başladıktan sonra keşfettim.

Yazmaya oturduğumda hiçbir şey çok açık değildir. Net olan temel düşünce ve izleklerdir. Gerisi serüven. İnsanı yazmaya çeken müthiş bir serüven. Olaylar, yarattığım kişilerin sahiciliği-

ne, derinliğine göre değişir. Kimi zaman onlara egemen olamadığım da olur. Her metnin bir iç mantığı, tutarlılığı, diyalektiği vardır çünkü.

Anlattığım öykü ya da romanın sonunu baştan bilmem. Kahramanlarım kendi sonlarını kendileri hazırlar ve yazarlar. Tıpkı gerçek yaşamda olduğu gibi. Heyecan verici olan budur, bağımlılık yaratan da.

Kuşkusuz benim yazmam aynı zamanda kendime uyguladığım bir terapidir. Yazmak beni iyileştirdi ve belki de daha iyi bir insana dönüştürdü. Yazma emeğiyle geçirdiğim bunca zaman ruhumu özgürleştirdi, bağımsızlık duygumu pekiştirdi. Bana; yazdıklarıma, sezgilerime ve kendime inanmayı öğretti.

İnsanın geçici düşlerinin kalıcı olduğunu fark ettim bu sürede. Bireysel ve toplumsal acılara, değişimlere tanık oldum. Bunları yaşadım, gözledim ve anlattım. Anlatırken daha iyi kavradım. Şimdi durup kendime bakıyorum da bir şeyler süzülmüş, ayrışmış, hiçbir şeye şaşmama olgunluğu gelmiş üstüme. Deneyim denen şey olmalı bu. Zaman aşındıran, bozandır ama bu bozulmayı bir biçim değişikliği, yenilenme, gelişme, dönüşüm olarak da görmek olasıdır.

Şimdi zaman, benim dokusu yazıdan oluşmuş ve dıştan oldukça sakin, alçakgönüllü ve duru görünen yaşamımdır. Bitmeyen bir arayıştır. Aynaların bana hatırlattığı bir şeydir. Anlarla, anılarla dolu belleğimdir. Tren düdükleri, kokular, yıldızlarla dolu bir yaz göğü, işlemeli bir yastık örtüsü, çocuğumun dünyaya gelişi ve daha sayılamayacak kadar çok ânı gizleyip biriktirmiş, büyük bir döl yatağıdır.

Belki de zaman bütün acılarıyla ve bıraktığı izlerle uzun, güzel bir mevsimdir.

1995

Okumaktan Yazmaya

İlkokula 1950'de Bolu'da başladım. Okumayı söker sökmez de, oturduğumuz iki katlı, ahşap evin tavan arasındaki hazineyi keşfettim. Ev sahibinin eski eşyalarının bulunduğu çatı arasında birkaç koca sandık dolusu dergi vardı. Bunlar arasında bana göre olanlardan ikisi, *Arı Maya'nın Maceraları* ve *Sihirbaz Mandrake* ciltleriydi. Yeni sayıları haftalık yayımlanan bu eski dergilerin altı aylık ciltlerinin en iyi yanı, insanı, en heyecanlı yerinde kesilip bir sonraki haftaya bırakılmış serüvenleri merakla beklemekten kurtarmasıydı. Annem bize ait olmayan eşyaları karıştırmamı doğru bulmadığı için, çatıyı yasaklamıştı bana. Bir süre gizlice kaçırdım dergileri oradan, ama zarar vermemeye özen göstererek okuduğum görülünce izin çıktı.

Oyunu çok seven bir çocuk olmama karşın, bu dergilerdeki olağanüstü serüvenler öylesine büyülü ve zengin bir düş dünyasına götürüyordu ki beni, sokak ve oyun arkadaşlarım kısa sürede çekiciliklerini yitirdiler gözümde. O korkak ama çılgın Arı Maya'nın donma tehlikesi geçirdiğinde can çekişir gibi kanatlarını titretmesi ve sessiz, iri gözyaşları dökerek annesini araması içimi karmakarışık duygularla dolduruyordu.

Çizgi romanlar hep küçümsenmiştir. Oysa benim deneyimim bunun tam tersi oldu. Mandrake'ye gelince, doğrusu çok eğlendiriyordu beni, ama Maya'daki serüven duygusuyla özdeşleşmiş yoğun merak ve atılımcı ürkeklik yoktu onda.

Düzenli olarak her ay *Bütün Dünya*, *Bütün Türkiye* dergileri alınıyordu eve. *Bütün Türkiye*'de, Altan'ın (Erbulak) tam sayfalık kent cangılını yansıtan karikatürlerini çok seviyor, anlamaya çalışıyordum. Hem onun hem de Cemal Nadir'in tipleri çok güldürüyorlardı beni.

Annemin romanları, kadın ve güzellik dergileri vardı bir de. Onlara bakmaktan, kapaklarını okşamaktan çok hoşlanıyordum. Kısaca kitap, dergi giren bir evdi evimiz. Devlet memuru olmanın ellili yıllardaki güçlüğünü, sürüp giden geçim sıkıntımızı düşündüğümde, altmış liralık maaşın yedi-sekiz lirasını her ay kitaba, dergiye ayırmak küçümsenmeyecek bir merak olarak görünüyor bana şimdi. Kitabın, insanın temel gereksinmelerinden biri olduğunu, daha yedi yaşıma gelmeden böyle öğrendim işte.

Babamın ve hemen ardından annemin ölümünden sonra, on yaşında, halamın korumasına alındım. Halam, bir öğrencinin okumaktan çok ders çalışması gerektiğini düşünüyordu. Küçük yaşta 'hem yetim hem öksüz' kalmış bir çocuğun, duygusallık yerine gerçekçi, maddi bir tutuma sahip olması gerektiğini söylüyordu. İnsanın elyazısının kişiliğini yansıttığı savıyla tatillerde bile, iki yıl boyunca elyazısı temrinleri yaptırdı bana. Sabırsızlığımdan, sıkıntılı oluşumdan, iç karmaşalarım yüzünden mi kim bilir, gene de pek iyi olmadı elyazım. Ama hiçbir zaman kitap harfleriyle de yazamadım bir daha. Öykülerimi ve romanlarımı yıllar boyunca bu kötü elyazımla kurşunkalemle teksir kâğıtlarına yazıp sonra daktiloya aktardım. Bilgisayara geçtikten sonraysa, daha da kötüleşti elyazım, daha da sabırsız oldum bir sözcüğü bile elle yazmada.

Çocukluk yıllarım boyunca *Pekos Bill* dergilerini tutkuyla okudum. Mahalledeki erkek çocuklarla ortaklaşa satın alarak,

halamdan gizli. Gene de birkaç kez ona kaptırdım dergilerimi ve öfkeyle yırtılıp atılmalarından acı duydum. Bill'in, Pekos Irmağı kıyısında Kalamity Jane'le karşılaşmasını yüreğim çarparak beklerdim. Ama bu çok ender olurdu. Haftalar, sayılar geçer bir türlü karşılaşamazlardı. Jane, oraların özgür, yürekli kadın kovboyuydu. Güzel, bağımsız, ulaşılmazdı ve Bill'in büyük aşkıydı. Kırk yıl sonra, bir derginin Batı'nın ünlü kovboyları dizisinde, gerçekten yaşamış olan Jane'in tam sayfa bir fotoğrafını gördüm ve büyük düş kırıklığına uğradım. O çizgi romanlardaki, atının yelesi sarı saçlarına karışan, ince belli, güzeller güzeli Jane'le hiç ilgisi olmayan, pasaklı, keçe saçlı, şişko, erkek gibi bir yaratıktı asıl Jane.

Okuduğum çocuk klasikleri arasında en çok Mark Twain'i sevdim. Kemalettin Tuğcu'nun üvey ana saplantısına kızdığımı hatırlıyorum. İlkokulu bitirdiğim yıl ağabeyim bana *Graziella*'yı armağan etti. Bu romanı birkaç kez büyük zevkle, doyamadan okudum. O yaz Muğla'daki büyük halamın bağ evinde elime geçen Mayk Hammer'leri bir çırpıda tükettim ve yine Çağlayan Yayınevi'nin bastığı Peride Celal'in iki ciltlik *Üç Kadının Romanı*'yla büyülendim.

Ortaokul sıralarında ağabeyimin eve taşıdığı Varlık kitaplarıyla okuma uğraşım sürdü. Orhan Kemal, Tarancı, Halikarnas Balıkçısı, Orhan Veli, Melih Cevdet Anday, Oktay Rifat, Feyyaz Kayacan, Sait Faik, M. Tayyip Uslu ve daha birçok yazarı o yıllarda okuyup tanıdım. Hiçbir zaman çalışkan bir öğrenci olmadım. Resim ve edebiyat dışında üstün başarı göstermedim. Matematikten hep borçlu, fizikten bütünlemeyle geçtim. Hâlâ üçle beşi toplamakta güçlük çekerim. Kafamda başka şeyler oldu hep, şiirler, kitaplar, yazar adları. Çok sıkıştığımda kopya çektim. Ezbere dayalı eğitim sistemindeki yanlışlığı erkenden sezmiştim sanıyorum.

İlk şiirimi ortaokulda yazdım, sonrakiler öğretmen okulunda okurken 1960'lı yıllarda yerel bir dergide (*Spil*) kapak desenlerimle birlikte yayımlandı. Fransız, Rus, İngiliz klasiklerini o sıralarda okudum. Şiir yazmayı, 1965'e, yazdıklarımın şiir olmadığını anlayıncaya kadar sürdürdüm ve sonra bir gece tümünü yaktım.

Şimdi eski arkadaşlarım kendilerinde şiirlerimin olduğunu söylediklerinde, bir film yıldızının gençliğinde çektirdiği açık saçık fotoğraflarından duyduğu sıkıntıyı duyuyorum.

Gazi Eğitim'in köklü, sessiz, kendine özgü güzel bir kokusu olan büyük kütüphanesi, kendi eğitimimi sürdürmek ve kültürel eksiklerimi tamamlamak için üç yıl boyunca bana çok hoş bir mekân oldu.

İnsanın bütün okuduklarını anımsaması zor. Okuduklarının onu nasıl biçimlendirdiğini anlaması kolay değil. Benim okuma konusundaki temel dürtüm merak oldu. Kitapların içinde yazılı olanları çok merak ettim her zaman. Sıradan aşk romanlarından polisiyelere, posta kutusundaki broşürlerden sokaklardaki gazete parçalarına, basılı her şeyi müthiş merak ettim.

Okumayı öğrendiğimden bu yana geçen elli yıldır aralıksız okuyorum. Bu arada çok sevdiğim kitaplar da oldu, hiç beğenmediklerim de. Kimi kitapları baştan sona okumadan, kimilerini defalarca okuyarak sevdim. Kitapla okur arasındaki ilişkinin gizlerini iyi bildiğimi sanıyorum. Bu çok özel ve tanımı zor bir deneyimdir. Yazmaya gelince, kararsızım. Yazmak ancak yazma sürecinde anlamlı benim için. Gene de yazmaya uğraşırken bıkıp usanıyorum kendimden ve yazdıklarımdan. Sonrasında da yabancıyım kendime, yazdıklarımı üzerinden yıllar geçmedikçe yeniden okuyamıyorum.

Yazar olmak diye bir şey vardır belki. İnsanın bunun bilincinde olduğu durumlar vardır. Kendini önemsediği, hoşnut ve

mutlu olduğu anlar. Sonra okuduklarını kıskandığı, hırslandığı, kendisiyle yarışıp boğuşmaya oturduğu zamanlar vardır.

Bilmiyorum. Bir satırın başında sabahladığımda kalkıp aynaya bakıyorum. Yüzümü bir yerlerden biraz tanıyorum, ama gene de soruyorum: Kimim ben? Bu soruyu yanıtlayabilmek için kendime, başkalarının gözüyle dışardan bakabilmeyi, kendimi sokaklarda serserice dolaşırken, vitrinlerdeki gölgeme bakarken, konuklarımı ağırlarken görebilmeyi isterdim. Bir kitapta çok sevdiğim bir bölümü ararken, bir paragrafın başında darmadağın on saat geçirirken.

Evet, o zaman anlardım belki, kim ve ne olduğumu...

1993

Bursa, Çocukluğumun Sevecen Kucağı

Çocukluğumu ve ilk gençlik yıllarımı Bursa'da geçirdiğim için kendimi daha çok Bursalı sayarım. Dokuz yaşıma kadar bir memur çocuğu olarak değişik kentlerde yaşadım. Sonra Bursa evimin bulunduğu kent oldu. Yatılı okullarda özlediğim, uzun tatillerde geldiğim, kışını, yazını, havasını suyunu bildiğim yer. Gençliğe adım attığım, ilk yaş bunalımlarımı geçirdiğim, ilk âşık olduğum, ilk şiirimi yazdığım, sonra bırakıp gittiğim ve ne yazık, sevdiğim insanların yattıkları, gömüldükleri yer.

Bursa'ya ilk kez 1953'ün yağmurlu bir şubat sabahında annem ve kardeşlerimle birlikte, eski bir kamyonun şoför mahallinde zorlu bir yolculukla geldim. Orman mühendisi olan babamı, Manisa'da çok genç yaşında kaybetmiştik. İkisi de öğretmen olan halam ve eniştem Bursa'da oturuyorlardı ve bizim onlardan başka sığınacak yakınımız yoktu. Eş dost, eşyalarımızı ve bizi bir kamyona yüklemişler, yola salmışlardı. Annem öylesine acılı ve şaşkın bir haldeydi ki, kamyonun brandası bile olmadığını Sındırgı Dağları'ndan geçerken başlayan şiddetli yağmurla öğrenmiştik. Yolculuk sonunda, o yılların bir memur ailesinin portatif, kırık dökük eşyası bu insafsız yağmurla iyice işe yaramaz hale gelmişti.

Dokuz yaşındaki bir çocuğun belleğinde, yeni bir kentin imgesiyle iç içe geçen kayıplardı bunlar. Baba ölmüş, bir ev dağılmış, başka bir kente, bilinmezliklere göçülüyor, dağılan

yuvadan kalanlar da göç sırasında eksiliyor, telef oluyor. Dikiş makinesinin ayağı kırılmış, ceviz sandalyelerle masanın cilası kabarmış, kitap kolileri hamur yığınına dönmüş, sandık eşyası ve halılar akıp boyamış, cam eşya ve porselenler paramparça...

Belki bu yüzden, on dört yaşımdayken sevdiğim bir yün eldivenin tekini kaybettiğimde, günlerce ağlamıştım da arkadaşlarım çok şaşırmışlardı. Bunca yanmanın, yaşım dolayısıyla farkına varamadığım önceki büyük kayıplarımın bir eldiven tekinde simgeleşmesi olduğunu, çok sonraları anladım. Çünkü Bursa'ya adım attığım sabahın erken sessizliği içinde, ne ıslanan, kırılıp dökülen eşyalarımızın ve annemin ağlamaktan şişmiş gözlerinin ne de babamın artık geri dönülmeyecek bir yere gitmiş olmasının anlamını tam olarak kavrayabilmiştim. Ama heyecanlıydım. Yeni bir hayata başlıyorduk. Annem, on beş yaşındaki ortaokul öğrencisi ağabeyim ve altı yaşındaki kız kardeşimle ben.

Eniştem bizi karşıladı, bir arabayla Setbaşı Köprüsü'nden geçtik. Aşağıda tertemiz gürül gürül bir su akıyordu. Derenin iki yanı bitkilerle ve çıplak dallarını suya eğmiş ağaçlarla doluydu. İpekçilik Caddesi'ne saptık, yukarı çıktık, Karaağaç Sokağı'na girdik, ilerledik. Giriş kapısı Dere Sokağı'na açılan Balcı Apartmanı'nın önünde durduk. Altı yılım –yeni kayıplarla– aralıklarla bu evin ikinci katında geçecekti. Sonraki iki yıl içinde babaannemle annemi de kaybedecek, kız kardeşimden ayrılmak zorunda kalacaktım. O öteki halama, Muğla'ya gidecekti.

O sabah Bursa'yla ilgili ilk izlenimim yağmurun şarkılı sesi ve kış ortasında bile yemyeşil olan kentin yağmur altındaki pırıltılı, uslu ve görkemli görünümü oldu sanırım. Çünkü çok sonraları, artık uzaklarda bulunduğum zamanlarda, Bursa

dendiğinde böyle bir esinti yalar geçerdi içimi. Bir zaman sonra, onun görmüş geçirmiş, ağır, bilge yanını da keşfettim kuşkusuz, ama o ilk sabah bize cömertçe kucak açtığında çabucak sevdim Bursa'yı.

Bursa ile ilgili anılarım kentle, kentin türlü görünümleri ve işleyişi ile ilgili olmaktan çok kişiseldir. Bursa bende bir çağrışımlar, izlenimler kenti olarak yaşar. Belleğim orada yaşadığım yılların Bursa'sına ilişkin eşsiz görüntüler ve imgelerle doludur. Bugünkü Bursa'yla ilişkilendirmekte güçlük çektiğim bu resimleri hep saklayacağım. Çünkü bunlar benim Bursa'da yaşadığım zor yılların avuntusu oldular. Güzel kentlerin bu yanı vardır bence. Manevi zenginlik ve büyülü güzellikleriyle sizi sarıp sarmalar, alçakgönüllülük ve sevecenlikle kucaklarlar. Benim bu duyguyu en yoğun yaşadığım kent Bursa'dır. Kayıplar ve yalnızlıklarla geçmiş yıllarımın Bursa'sı benim köksüzlük duygumu onaran bir yerdir. Tarihî kimliğiyle, hem doğa hem de doku olarak kendine özgü oluşuyla etkileyicidir. Bana geçmişle gelecek arasında bir yere ait olduğumu en iyi duyuran yerdir. Böylece beni geleneğin göreneğin, özgünlüğün ve köklülüğün bir parçası olduğum yolundaki iyileştirici duyguyla kuşatır.

Belleğimdeki ilk Bursa imgelerinden biri de çinko bir balkona hızlı tıpırtılarla yağan bir yağmur; pencere içlerinde ıslak kanatlarını dinlendiren güvercinler; ortaya doğru su meyilli taş döşeli sokaklardan akan yağmur suyu; kararmış, beli bükük ahşap evler; çift kanatlı büyük kapıların ardındaki taşlık ve tahta merdivenlerdir. Ama Bursa dekorunun başlıca motifleri o ulu çınarlar, o güzel, ıslak kış ağaçlarıdır. O günün Bursa'sı Emirsultan, Işıklar, Yeşil Türbe, Ulucami, Muradiye, Temenyeri, evet ama benim için en çok, berrak dev bir akvaryumun saydamlığı içinde solunan mis gibi bir toprak, çürük kabuk, yaprak ve

kükürtlü su kokusudur. Kokular kentidir Bursa benim için. Şeftali, çilek, zambak, kar kokusudur.

Zaten o zamanlar adı bir renkle birlikte anılıyordu: 'Yeşil Bursa'. Gerçekti bu. 1964 yazında Samsun'a gitmek üzere ayrıldığımda bile büyük ölçüde hâlâ öyleydi. Sonraki yıllarda benim için daha çok bir geçiş yolu olan, otogarından başlayan sefalet ve arabeskliği ile içine girme, yaşadığım yerleri yeniden görme isteğimi körelten, soluğumu daraltan kent, bu süreçte adına eklenmiş rengi yitirdi mi, çaldırdı mı yoksa duygusal bir yanılma sonucu ben mi öyle yaşıyorum bilmiyorum. Ama şimdi Bursa dendiğinde içimi yeşilden çok gri, boz bir duygu kaplıyor. Uludağ'ın, mavinin yeşilin ve morların bin bir tonuyla bulutlara yükselen silueti bile solmuş sanki. Gemlik Körfezi gri, ürkütücü bir renge bürünmüş. Ovada yükselen fabrika bacaları havaya öldürücü dumanlar salıyorlar. Karacaali'de denize girmenin tehlikeli olduğu söyleniyor. Oysa o zamanlar, bir yaz sabahı Çekirge'den ovaya doğru baktığınızda sisler içinde, suluboyamsı, kımıldayan bir deniz görürdünüz. Öyle yeşil, öyle hülyalı maviler içinde bir düzlük ki işte su ve hayat orada derdiniz. Sonra güneş alçalırken, gökyüzünün eflatuna kesen rengine son parlak ışık çizgisi çizilirdi ve ova deniz olmaktan çıkıp ördek başı, kadifemsi, hareli bir yeşilliğe dönüşürdü. Bu benim Bursa'yı en çok sevdiğim andı. Hemen ardından da yavaşça gece gelirdi. O uzak karanlığa asılmış ıssız, tek tük ışıklar hayal bir körfezin karşı kıyılarından yansıyorlarmış gibi görünürdü.

İpekçilik Yokuşu'ndaki Yirmi Üç Temmuz İlkokulu'nda, matematiği kötü bir dördüncü sınıf öğrencisi olarak başlayan Bursa günlerim, Çelebi Mehmet Ortaokulu'nun ihata duvarının dibindeki bir sokakta kiraladığımız evde sürdü. Annem Orman İdaresi'nde 'kâtibe' olarak çalışmaya başlamıştı. Ben aile

düzenimizdeki köklü değişimlere uyum sağlama çabasının yarattığı içe kapanmayla çekingen, arkadaşsız, yaşına uymayan ev sorumlulukları yüklenmiş, küçük bir kızdım. O ilk Bursa yazımızdan en çok anımsadıklarım yıkanacak bulaşıklar, süpürülecek odalar ama en çok, evimizin kocaman arka bahçesindeki metruk küçük hamamın içine atılmış kitap ve dergi yığınlarıydı. Yeni bir hazineydi bu. O yığınları deşerek okumaya daldığım ya da mahalleli çocuklarla oyuna kapılıp ev işlerini aksattığım için, annemden sık sık dayak yiyor, haksızlığa uğradığım duygusuyla mutsuz oluyordum. Ama gene de güzel bir yazdı o. Zeki Müren birden ünlenmişti. "Baharın Gülleri Açtı" şarkısını öğrenmiştim ve hamamdaki kitaplarla yeni dünyalar keşfediyordum. *Pol ve Virjini*'yi, *Tom Sawyer*'ı; *İki Sene Mektep Tatili*, *Ay'a Yolculuk* ve Jules Verne'in başka kitaplarını o yaz okudum. Ne var ki, yaz sonunda annem bir beyin kanamasıyla felç geçirdiğinde, bu ev de dağıldı ve o biraz iyileşip hastaneden çıkana dek aylar geçti. Sonra bana uzak, yabancı, hasta ve yorgun annemle bugün, kırk sekiz yıl sonra hâlâ ayakta duran başka bir eve taşındık. Karaağaç Caddesi ile Dere Sokağı'nın kesiştiği köşedeki eski eve. Daha o yıllarda, kararmış ahşapları, tavanları ile çok eskiydi. Onun bugün hâlâ bir apartmana dönüşmemiş olması şaşırtıcı, dahası inanılmaz.

1955'in Ocak ayında nedense yeniden ev değiştirip Sakaldöken'deki eski, kara Bursa evinin üst katına taşınmamızdan birkaç ay sonra annem öldü ve ben uzun yıllar kalmak üzere yeniden halamın evine döndüm. Dört yıl o evde yaşadım ve acı tatlı sayısız anı biriktirdim.

Yaza gelen ramazanların uzun oruç günlerini anımsıyorum şimdi. Sokakta uzun uzun durup mani söyleyen davulcuları: *'Ulucami direk ister / Benim canım börek ister...'* Alt katımızda

oturan kocası veremli Nazire Abla'yı yazdım, anlattım ilk öykü kitabımda. Kokusuna dayanamayıp taze pideyle bozduğum oruçları ve altın rengine kesmiş akşam göğüne karışıp ezilen hoparlörsüz ezan seslerini hiç unutmadım. Bence çığrından çıkmamış, canlı okunan ezan sesinin en çok yaraştığı kent Bursa'ydı. Mekânın, mimarinin doğal bir uzantısı, şehrin bir tür yankısı, kimliğinin bir parçasıydı ezan sesi. Bu seste yalnızca ibadete değil, ama geçmiş zamanlara, toplumsal dayanışma ve iyiliğe, korkutma ve dayatma yerine güzellik ve adalete, hoşgörülü, yumuşak bir çağrı vardı.

Tekir o evde geldi bize, on altı yıl yaşadı. Komşu kızları Aygül ve Sevgül'le doyamadığımız evcilik oyunları kurduk evin önündeki kaldırımda. Bahçede erkek çocuklarla çığlık çığlığa dokuz kiremit oynadık. Ağaçlara tırmandık, kavgalar ettik. O bahçede bir de kamyon hurdası vardı hiç unutamadığım. Bunu *Ölü Erkek Kuşlar* adlı romanımda anlattım. Ön camını ikiye bölen metal pervazı ve kocaman kırmızı burnunun altından kör bakan oyuk farlarıyla, alınlığındaki koyu mavi kırık dökük harflerle yazılı 'Mahzun Garip' adıyla ve hemen onun altında daha küçük, eğik bir yazıyla 'Issız gecelerin garip yolcusu' alt başlığıyla ölü yatan, patlak tekerleri toprağa gömülü bir kamyon. Üzerinde oynadığımız, şoför mahallindeki yay ve saman karışımı koltuğa çıkıp indiğimiz bu eski kamyon, adından mı, bu acıklı adı kendimle özdeşleştirdiğimden mi yoksa o ad bana dayanılmaz ıssız geceleri ve bütün mahzun yolculukları çağrıştıran bir romantizm içerdiği için mi, kim bilir neden, çocukluğumun en dokunaklı, en sevimli motiflerinden birini oluşturur. Bazen Mahzun Garip canlı biriymiş gibi duyarım. Yaşayan bir çocukluk arkadaşıymış gibi.

Çelebi Mehmet Ortaokulu'nda okurken eniştem rahmetli Kadir Çağal hem Türkçe öğretmenim hem de okulun müdürüydü.

'Örnek olma' görevim yüzünden, olduğumdan daha ciddi, çekingen bir öğrencilik dönemi geçirdim. Yandığını öğrendiğim okul binasını çok severdim. Eşsiz bir Bursa görünümüne açılan üst kat pencereleri ile tertemiz ağırbaşlı bir binaydı. Döşeme tahtalarının mazot kokusu hâlâ burnumda. Balkonlu güzel bir sinema salonumuz vardı. Çarşamba öğleden sonraları şiir, edebiyat saatleri yapılır ya da belgesel filmler gösterilirdi. Kültüre, edebiyata, şiire, yaratıcılığı geliştirecek etkinliklere, öğrenimin eğitim boyutu olarak, o yıllarda çok önem verilirdi, çok iyi öğretmenlerimiz vardı. Yozlaşan kentlerimiz, yaşamlarımız, değerlerimiz gibi eğitim öğretim de yozlaşmamıştı henüz. Evet, bugüne göre ilkeldi yaşam, pompalı bir gaz ocağını yakmak bile oldukça zordu. Yemekler sıklıkla gaz kokardı bu ocaklar yüzünden. Cam karaborsaydı, evler sobalıydı, taşkömürü yakılırdı. Mutfaklar izbe, eviyeler kara, kaba mozaik, tencere tava kalaylı bakır, giyim yerli malı, çamaşır ve pijamalarımız ev dikişiydi, ama şiir önemliydi. Türkçeyi doğru kullanamayan sınıf geçemezdi. Öğrencilerin yaptığı resimler panolara asılır, her hafta değişirdi. Okulun giriş holündeki tahtaya birkaç günde bir, renkli tebeşirlerle güzel bir elyazısıyla özdeyiş yazılırdı. Öğrenci şiirleri okul gazetesinde yayımlanır, ödüllü yarışmalar düzenlenirdi. İlk şiirlerim duvar gazetesinde yayımlandı, ilk ödülümü o zaman aldım.

Okulun yoldan epey yukarda, teras biçimindeki bahçesi, güllerle, sık ağaçlar ve bitkilerle yemyeşildi. Bazı yaz geceleri ailece okul bahçesine gidilir, fıskiyeli havuzun başında oturulup mehtaba bakılırdı. Belki bugün için inanması güç, ama bülbüller vardı bu bahçede. Onlar sustuğunda som bir sessizlik olurdu. Sonra bir gece kuşu hüzünle öter, bir tırtılın kemirme sesleri duyulurdu. Ateşböcekleri yanıp söner, halamın küçük oğulları koşup oynamaktan yorgun, sandalyeler üstünde uyuyakalırlardı.

Temenyeri'ni anımsıyorum bir de. O zamanlar mesire yeriydi. Uçsuz bucaksız bir çimenlik, çeşitli kır çiçekleri, salıncakların kurulduğu ulu ağaçlarıyla bulunmaz bir oyun bahçesi. Buraya ağabeyim ve onun arkadaşlarıyla giderdik. Ağabeyimin özene bezene yaptığı harika uçurtmaları rüzgâra salar, dizlerimiz yaralı bereli, ölesiye yorgun dönerdik eve.

Atatürk'ün naaşının Anıtkabir'e naklini ve Stalin'in cenaze törenini naklen yayımlayan radyo, salonun en gösterişli köşesinde dururdu. Orhan Boran'ın yarışma programlarıyla Selçuk Kaskan'ın Uğurlugil Ailesi dinlenirdi pazar akşamları. Valinin eşi Firuzande Çağlayangil'in, halamın kabul gününe iade-i ziyaretinin neden olduğu telaşı anımsıyorum. Sonra gökyüzünün saatlerce kızıla kestiği o korkunç, tarihî kapalıçarşı yangını gecesini...

Bayramlar. Lunapark Kültürpark'tan önce nerede kurulurdu anımsamıyorum. Ama birkaç kez gittik. Ortası delik iki buçuk kuruşlar. Bir gümüş liranın bir dolar olduğu günler. Bursa'da Alman teknolojisiyle Tamek Fabrikaları kuruluyor. Enişteler açılışa davetli. Gidip geziyoruz. Kocaman tahta fıçılarda güneşte pişmeye bırakılmış vişne reçelleri şaşırtıcı. İlk sanayi atakları. Tolon Fabrikası kuruluyor ve çok geçmeden ikide bir bozulan koca kazanlı bir çamaşır makinesi geliyor eve. Santrifujlü.

Her yaz Mudanya'ya, ya da Kumla'ya kampa giderdik. Orada bir zeytinlik kiralanır, portatif tuvalet ve yıkanma düzenekleri yapılır, on-on beş aile çadırlarını kurup yerleşirlerdi. Öğleye doğru esen lodostan önce denize girilip çıkılırdı. Ağustos böceklerinin çılgınca öttükleri, rüzgâr, deniz ve zeytin kokan güzelim kamp günleri. Kıyıların yazlık, çirkin evlerle dolmadığı, doğa kurallarına uygun, doğayla uyumlu tatillerin yaşandığı, disko ve barların arsız çığlıklarıyla, davullarıyla dolmamış sessiz

yörelerde, havada yüzermiş gibi bir rahatlıkla, duyusal bir dinginlik ve doğal bütünlenmeyle dolu yazlar.

O zamanlar paranın dar olduğu, emekle zor kazanıldığı dönemlerdi. Marshall yardımıyla gelen süt tozları, teneke kutularda koyu sarı, yağlı bedava peynirler pek makbule geçmişti. Kolay yıkanıp temizlenen naylon soket çoraplar da o zaman çıktı. İlk ses alma cihazını, babası Kore'de ordu aşçısı olan bir arkadaşımda gördüm, kulaklarıma inanamadım. Şah Rıza Pehlevi ve Kraliçe Süreyya'nın Bursa'ya gelişlerini ben mi uyduruyorum? Yok hayır. Yeşil Türbe'ye gitmek üzere açık bir otomobille Setbaşı'ndan geçtiler elbette. Ama o kadar kalabalıktı ki, pek göremedim onları. Toplumsal dertlerimizden biriydi Süreyya. Bir veliaht doğuramıyordu çünkü.

Bir karton kutu içinde ipekböceği tırtılları büyütüyoruz. Bahçedeki dut ağacının yapraklarıyla besleniyorlar. Kozalarını örüyorlar beceriyle. Sonra kelebekler... Bu bir hayat dersi seziyorum.

Hızla büyüyorum. Küçük sevinçler, kırgınlıklar, beklenti ve düş yıkımları ile. İlk aşk, ilk şiirler, ilk bezginlik ve yalnızlıklar, yaşamı sorgulama çabaları... Ama hep kitaplar...

Kent yaşamı, ulaşım yalındı. Temel hat Emirsultan-Çekirge arası uzanan otobüs güzergâhıydı. Setbaşı, Maviköşe, Heykel, Tayyare Sineması, Ulucami, Postane, Çatalfırın, Altıparmak. Çelikpalas... Çekirge.

Eniştem, Mutlu Evler yapı kooperatifinin kurucusu ve başkanıydı. Orman idaresiyle, belediyeyle sorunlar aşılamıyor, ne davalar ne de evler bitiyordu. Onun geceler boyu dosyalarla uğraşması gözümün önünde. Bu bir yeşil alan, hayır değil davası... Sonunda çözülüyor, inşaatlar başlıyor. Sık sık gidip görüyoruz gelişmeyi.

1959 baharında Çekirge'ye, Mutlu Evler'e taşındık. Burası iki katlı, bahçeli evlerden oluşan bir mahalleydi ve hemen herkes birbirini tanıyordu. Çizakça'lar, Futbolcu Coşkun'un teyzesi olan tarih öğretmenim Hikmet Hanım, Matematikçi Ali Çakır –ki orta ikide tahtanın önünde bir tokat atmıştı bana, bu yüzden hiç bağışlamadım onu– resim öğretmenim, örneğim Belkıs Hanım... Coşkun'un mahalleye gelişi olay olurdu, bir de Yıldız Tezcan gelirdi bir yakınına, o yıllar çok ünlü bir türkücüydü...

Evin arkasındaki bahçede sebze yetiştiriyordu halam. Fasulyeler, domatesler. O yıl ilk deterjanla tanıştık. Adı, 'Amerikan sabun tozu'ydu. Bu arada ben ortaokulu bitirmiş Manisa Kız Öğretmen Okulu'nda yatılı okumaktaydım. Bursa'ya ancak tatillerde geliyordum. Bu evden Çekirge'yi, Hüsnügüzel ve Adapalas'ı, seyyar satıcıların küfelerle kapı kapı dolaştırdıkları, her biri neredeyse yarım kilo çeken şeftalileri anımsıyorum. O tat, bir daha hiç bulamadığım o nefis tat şimdi ağzımı sulandırıyor. Gemlik'te bir yazı anımsıyorum. Arkadaşım Zühal'in inanılmaz incelik ve güzellikteki iki katlı eski Gemlik evinin serin tahta sofalarını. Çınarlı kahveyi... Küreklerimiz kırılıp da denizin ortasında kalakalışımızı, o paniği. Çakılları saydığımız deniz diplerini. Gemlik neresi şimdi bilmiyorum. Tanıdık ne kaldı emin değilim. Boyalı apartman bloklarının sahile acımasızca duvar ördüğü bu garip yer bana niye hiç umut vermiyor?

Öğretmen olarak ilk atanma yerim Gürsu idi. O sıralar Bursa Kız Öğretmen Okulu Müdürü olan eniştem torpil yaptırmıştı bana, ama oraya hiç gitmedim. Gazi Eğitim'de sürdürdüm öğrenciliğimi. 1961'de Ankara'ya gidişim Bursa'dan ilk kopuşum oldu. Ağabeyim evlenip ev bark sahibi olduğundan ikinci bir evim oldu o sıralarda ve halama daha az gider oldum.

Resim Bölümü bitirme tezi olarak 'Bursa Havluculuğu' konusunu seçtim. Araştırmalarım sırasında atölye ve fabrikaları dolaştım. Örnekler topladım. Tarihçesi ve gelişimi ile elyazması çok ilginç bir tez oldu. Bu çalışma, seksenli yıllarda Gazi Eğitim'in tez kütüphanesinde hâlâ duruyordu.

Anılarımızın acı ya da tatlı oluşunda kentlerin suçu yoktur. Sosyo-ekonomik çevrenin, zamanın ve zeminin koşulları belirler bunu. Ben çocukluk acılarımı yetişkinliğimde daha derinden duydum ve beni onların beŋ yaptığına inandım. Gene de dayanılmaz olanlarını unutmak, hiç değilse daha az anımsamak için çaba gösterdim, belleğimin derinlerine ittim. Bu arada Bursa'ya karşı da bir kayıtsızlık, daha doğrusu uzaklık duygusu gelişti bende, zamanla. Ama aslında bu uzaklığın duygusal değil, daha somut nedenleri olduğunu şimdi anlıyorum. Artık benim olmayan, bana ait olduğuna inanmakta zorlandığım bir kente dönüşmüştü Bursa. Her geçişte, Bursa'nın kimliksizleştiğini, kirlendiğini, tuhaflaştığını görüyordum. Plansız ve yağmacı sanayileşmenin, özensiz, ranta dayalı betonlaşmanın ve kontrolsüz nüfus artışının yarattığı çirkinlik, kargaşa ve kirlenme Bursa'ya çok zarar verdi. Birkaç kez Mesken denen bölgede oturan bir arkadaşımızı ziyaret ettim. Şehrin bu yeni yerleşim bölgelerinin akıl almaz derme çatmalığı, en ufacık güzellik kaygısından uzaklığı, yapısal başıboşluğu, yoksulluk yönünden acıklı ama zevksizlik bakımından iğrençti. Kuşkusuz bu yalnızca Bursa'ya özgü bir olumsuzluk değil. Ama ülke genelinde yaşanan kolaycılığın, ucuzculuğun görenek yoksulluğunun, yerel dokusu ve özgünlüğü nedeniyle Bursa'da daha bir çürük ya da çekilmiş dişler gibi sırıtması söz konusu. Yani Bursa bu çirkinlikleri kaldıramıyor, bir potada eritemiyor, kabullenmiyor, tükürüyor!

Son birkaç yıldır Bursa'yla daha çok ilgiliyim. Sorunların üstesinden gelinmeye çalışıldığını, korumacılığın, geçmişe sahip çıkma bilincinin canlandığını görüyor ve umutlanıyorum. Ayrıca onca yıl sonra Bursa'da geçmişimin izlerini sürmek beni çok duygulandırıyor.

Yazmak, çoktan unuttuğunuzu sandığınız birçok şeyi, içinizde birikmiş acıları, yenilgileri, aldanışları, keşkeleri uygun dille kâğıda dökmek, başkalarıyla bölüşmektir. Edebiyat insan olmanın dramını derinden bir kavrayışla anlatabilmektir. Bir yazar yarattığı kahramanlar yoluyla kitaplarında kendi acısını, mutsuzluk ve yoksunluklarıyla küçük mutluluklarını, kısaca kendi öyküsünü parça parça aktararak yaşamının değişik dönemlerini göz önüne serebilir. Bir dergideki söyleşimde "Hep kendimizi yazarız aslında," demiştim. Doğrudur bu. Şunu demek istiyorum: Ben Bursa'da geçen çocukluk günlerimi, o günlere karışmış evleri, yerleri, insanları bugüne kadar yazdığım öykülerde ve romanlarda fazlasıyla anlattım. *Ağda Zamanı*'nda, *Ölü Erkek Kuşlar*'da, *İçimden Kuşlar Göçüyor*'da, *Hiçbir Aşk*, *Hiçbir Ölüm*'de, yoğun olarak anlattım. Setbaşı Köprüsü'nün dibindeki bir evi, büyük, eski bir konak olan o üç katlı binanın ikişer üçer odalık dairelere bölünüp kiraya verilmiş halini, yüksek, doğramaları kararmış, dereye bakan ve suyun şırıltısını evin içine taşıyan pencerelerini, içinde yaşayan roman kahramanları ile birlikte anlattım.

Dikkatli bir araştırmacı ilerde bunları eleyip ayıklayabilir isterse, ama bu pek de kolay olmaz. Bir dedektif gibi iz sürmesi gerekebilir. Çünkü yaşam gerçeği yazınsal gerçeğe dönüşür, evrilirken kimlik, kılık hatta bazen cinsiyet değiştirir ve bir kitabımda dediğim gibi yazar, orada 'Ameliyat masasında kan içinde, çırılçıplak yatan birini tanımlamada yetersiz kalan bir dipnot' gibi görünebilir.

Bursa'da bir yaz öğlesi yaşıyorum şimdi. Birbirine yaslanmış evlerin arasından, güneşin taşlık, dar sokağa düşürdüğü ışık gölge lekelerinin içinden geçiyorum. Ben geçerken el örgüsü tavuslu perde rüzgârımdan ürperip sallanıyor usulca. Bir an belli belirsiz bir ev içi serinliği yalıyor yüzümü. Etli biber dolmasına karışmış uçucu bir çilek kokusu duyuyorum. İçerdeki radyodan sokağa taşan buğulu, hüzün dolu kadın sesi bildiğim bir şarkıyı söylüyor: 'Yıllar ne çabuk geçti o günler arasından... ' Birazdan öğle ajansı okunacak.

O şarkı, o ses olanca canlılığıyla belleğimde yaşıyor hâlâ. Yaşıyor ve bütün geçmiş zamanların üzerine dökülüyor.

2002

Bir Öykü Ne Zaman Başlar

"Senin beni evde yalnız bırakıp gezmeye gittiğin bir gün kendimi çamaşır ipiyle asacağım!" dedi babam, anneme. "Hem de arka bahçedeki zerdaliye..."

"Sus," dedi annem, "Çocuğun yanında deli gibi konuşma!" Zerdaliyi düşündüm. Babamı taşıyabilir miydi? Hayır, olacak şey değildi. Yeni çiçeklenmişti, baharın başındaydık, aldanmış olduğu bile söyleniyordu. Her yıl acele ederdi böyle zaten. Ama babam? Kendini öyle ölü olarak... Yani nasıl düşünebilirdi zerdalinin bembeyaz çiçeklerle donanmış dalından aşağı sarkarken?

"Ben hep senin yanında kalırım, n'olur asılma," dedim ona. Ağlamaya başladım.

"Çocuğu korkutmaya utanmıyorsun!" dedi annem, bulaşık tasından çıkardığı ellerini sinirle önlüğüne kurularken.

Manisa'da, Rumlardan kalma, tek katlı, bahçe içinde bir evde oturuyorduk. Birkaç yıldır sağ yanı hafif felçliydi babamın. Eli güçsüz, dili peltekti, yürürken baston kullanıyordu. Genç yaşında bu duruma düşmek ruh sağlığını da bozmuştu. Annemi uçan kuştan kıskanıyor hep yanında otursun istiyordu.

Birkaç ay sonra bir öğleden sonra, ikimiz yalnızken bahçedeki çamaşır ipini söktü. Ucunu düğümleyip boynuna geçirdi. Öteki ucu ardınca sürükleyip zerdaliye yürürken çocukluğumun ilk dehşet duygusunu tattım. Ayaklarına atılıp sımsıkı

sarıldım, çırpınıp yalvardım ona, yapmasın diye. Vazgeçti ama bu sırada ruhumda bir çatlama oldu, büyük bir yarık açıldı, bütünlüğüm parçalandı. Güvensiz, içe kapalı, nevrotik biri olmamın temelleri atıldı. Kuşkusuz ben, bunun böyle olduğunu çok sonraları anlayabildim; hayatımdaki kırık döküğü toplamayı bir türlü bitiremediğimde.

Babam andığım bu olaydan on ay kadar sonra, ikinci bir beyin kanaması geçirerek öldü. O gün yazdığı intihar mektubunu, ölümünün üçüncü günü bir kitabın içinde buldu annem. Kitabın Stendhal'ın *Kırmızı Ve Siyah*'ı olduğu kalmış aklımda. Ama belki de ben yakıştırdım, düşledim sonradan bu ayrıntıyı. Tam tamına otuz üç yıl sonra, bu acı anıdan yola çıkarak yazdığım bir öykü için uydurdum bunu ve yazdığım öykü benim için öylesine gerçeklik kazandı ki asıl gerçeğin önüne geçti.

Ben dönüp dolaşıp, kendi uydurduklarına önce kendileri inanan yalancılar gibi hissederim kendimi çok zaman. Düşlerimle gerçek yaşamımı birbirine karıştırdığım olur. Bütünüyle kurduğum, öykülerimde can verdiğim kişiler, insanlar sanki sahiden varmışlar da bir yerlerde yaşamlarını sürdürmekteymişler sanırım. Onları sever ya da kızar ama ne olursa olsun sevecenlikle düşünürüm. Rüyalarıma girdikleri de olmuştur, bir sokakta karşıma çıkıverdikleri de.

İzmir'de bir imza günüme gelen yargıç "Ben Özdemir'im," dedi bana, geçen yıl. *Kıran Resimleri*'nde, Kahramanmaraş kıyımı davasına bakan bir yargıcı anlatmıştım ve adı Özdemir'di. "Gelip duruşma salonunu gördünüz değil mi?" diye sordu. "Hayır," dedim. "Ama o kürsünün üstündeki vantilatörü, o 'koca örümceği' bile nasıl bildiniz?" ! "Adana Şeker Fabrikası konukevini gördünüz öyleyse?" "Yo, görmedim." "Ama aynen

o bahçeyi anlatmışsınız!" "Bütün resmî daire ve kurumların bahçeleri birbirine benzer de ondan." "İyi ama o yalnızlık, bizim yargıç olarak davanın büyüklüğü altında ezilmemiz, bütün o karmaşık duygular, kaygılar... Yargıç arkadaşlardan biri akrabanız ya da tanıdığınızdı sanırım." "Yok canım, hiç ilgisi yok!"

İşte, Özdemir emekli olmuş İzmir'de yaşıyor, Gülgez Ankara'da bence, Elif İsviçre'de. Sonra, Güher ölmüş olabilir, Serpil Aydınlı ne kadar yaşlandı kim bilir, Bersu evlenmiştir kendi yaşında biriyle. Ne kadar da 'ben'im hepsi, ne kadar da kalabalığız onlarla.

Benim çocukluğum olmadı. Gene de çocukluğum sayılacak dönemden anlatılmamış birçok öykücük var daha. Bazıları birer cümleyle girmişlerdir herhangi bir öykümün en az kanatacak yerine. Kimilerinin ise belleğimin en karanlık, en kuytu köşelerinden dışarı çıkıp çıkamayacakları asla bilinemez. Çocukluğumu, gençliğimi, geçmişimi yazmak istiyorum oysa ölmeden önce. Korkmadan, apaçık. Kimseyi ilgilendirmiyorsa bile beni çok ilgilendiriyor artık bu geçmiş.

Ağabeyimin halamın kızına olan aşkını anlatmak istiyorum. Türksen Abla'nın korkunç uzun tırnaklarını batırarak kulağımı çekişini. Emine'yi. Güler Çakıcı'yı. Onun okuldan atıldıktan iki yıl sonra bir akşamüstü, vizon kürküyle yatakhaneye geldiği, ortadaki üst ranzaya oturarak bize yeni yaşamını anlattığı geceyi.

En umutsuz yolculuklarımı. Bütün buluşmalarımı. Ne kadar az şey yazdım daha, ne kadar az şey anlattım. Başımın içinde binlerce öykü var. Sözcüklerle, gündoğumları ve akşamlarla, şarkılar dokunuşlar ve hoyratlıklarla kaydolmuş öykücükler.

Ama nereden, nasıl başlamalı? İlk ve en önemli soru budur. Benim en büyük sorunum budur. İlk cümle. Çünkü ben, bir öykünün ilk cümlelerini okurum veya bırakırım o öyküyü

okumayı ya da farkında olmadan okur bitiriveririm tümünü. Su gibi akıcı, şiir gibi vurucu, ışık kadar kuşatıcı olmalı bir öykünün başı. Eğer bu kadar çok yazılacak şey var da, ben bu kadar az yazabiliyorsam bu yüzdendir. O büyülü ilk sözcükleri bulup yakıştırmanın, söze o öyküyü sürükleyip götürecek bilgelik ve ustalıkla başlamanın güçlüğündendir.

Benim çocukluğum olmadıysa da bir zamanlar çocuktum. Çocuğa benzer bir küçük kızdım. Öyle masallar anlatırdım, öyle düşler kurardım ki annem, 'Uydurukçu' takmıştı adımı. Sonra dağıldı evimiz. Ölümler, göçler, ayrılmalar yaşadım. Okul ve çevre değiştirmeler yüzünden hırpalanmış yalnız ve çekingen bir çocuk oldum. Düşlerim korkutucu, duyarlığım hastalıklı hale geldi. Benimle ilgilenecek, sevgi gösterip beni kucaklayacak kimse yoktu. Kitaplarla, kâğıtlarla dostluğum çok erken başladı bu yüzden. Tek şansım kaldığım evlerde bol kitap, kâğıt bulunmasıydı. Kitaplar sığınağım oldu. Okuduklarımı düş gücümle süslüyor, zenginleştiriyordum. Kitaplar benim gibi yalnız ve sevgisiz kalmış bir çocuğa içinde benim de yer aldığım dünyalar sunuyorlardı. Bugün bile okumanın büyüsü budur bana göre. Kısaca, o koşullarda kendim için kapalı devre bir dünya kurmaya çalışmış olmalıyım. Daha o yıllarda sevdiğim yazarlar, öyküler oldu. Edgar Allan Poe'nun, O'Henry'nin öykülerini okuduğumda on üç-on dört yaşlarındaydım. Ardından Ömer Seyfettin, Reşat Nuri, Orhan Kemal ve Yaşar Kemal'in öyküleri geldi. Memduh Şevket Esendal'ı, Maupassant'ı, Sait Faik, Sabahattin Ali, Katherine Mansfield ve Çehov'u ise çok daha sonra keşfettim.

Yetmişli yılların başında radyoda bir öykü saati vardı ve ben öyküye asıl orada okunan öyküleri dinleyerek gönül verdim. Kimin hazırladığını bilmiyorum, ama o program için çok

iyi öykülerin seçilmiş olduğunu düşünüyorum şimdi bile. Bunlar arasında unutamadıklarım var çünkü. Örneğin, Juan Rulfo'nun "Bize Toprak Verdiler"i, Nezihe Meriç'in "Menekşeli Bilinç"i, Tahsin Yücel'in, Onat Kutlar'ın en güzel öyküleri ve daha niceleri.

Kendimi bildim bileli, ola ki ruhumu yeniden bütünlemek ve her zaman çok yakınımda duran ölüme meydan okumak, yani onu büsbütün unutmak için, yazmayı denedim. Kendimi sevdiğim ama uzakta kaldığım insanlara anlatmayı sevdim. Bende birikenleri onlarla bölüşmeyi istedim ve uzun, kimi zaman çok uzun mektuplar yazdım. Günlerimi yazdım defterlere, kırılmalarımı, çocuksu, geçici heveslerimi. Böylelikle henüz çok genç-ken, insanın bencilliğinden daha yüksek bir bölüşme isteğine sahip olduğunu öğrendim.

İlk öykülerim geldi sonra. Birer mektuptular sanki bunlar. Benim için yıllar yılı yazıp durduğum mektuplardan farklı değillerdi çünkü. Aynı içtenlik ve rahatlıkla yazılmışlardı ve öykü olduklarından pek de emin olamayışım bundandı. Kadınlık durumuyla, kadınların sessizlik ya da başkaldırma seçim ve yeğlemeleri ile küçük hesaplaşmalardı yazdıklarım. Şimdi geriye dönüp baktığımda, bu öykülerde kadının taşıdığı sevgi yüküyle bağımsızlığı arasındaki acıtıcı çelişkinin iyi çizilmiş olduğunu görüyorum. Ayrıca, kısa, yoğun, biçimsel açıdan sağlamdılar. O yıl, 1977'de, on iki öyküm yayımlandı dergilerde. Bu onaylanmak anlamı taşıyordu benim için.

Aradan yıllar geçti. Yazma tedirginliğinden hiçbir zaman kurtulamadım. Binlerce sayfa yazmama karşın kendimi her yeni öyküyle yazmaya ilk kez başlıyormuşum gibi şaşkın, beceriksiz hissedişim hiç geçmedi. Bana, yaz beni diye fısıldayan ya da yüreğimin üstünde ağırlıklarını duyduğum öykücükler

içinden anlatılmaya değer olanı ayırmak, neyi nasıl anlatacağını tasarlamak, kendi bakışımla, estetik boyutu da olan bir metin üretebilmek öyle sanıldığı kadar kolay değildir çünkü. Bir öykü yazmak, yazdıklarınızı ince elemek, damıtmak demektir. Öykücülük, kuyumculuktur.

Ben öykülerimi anlatırken, gördüklerimi duymaya, duyduklarımı görmeye, sezgilerimi ve düşlerimi yaşantıya dönüştürmeye çalıştım hep, acının ya da sevincin dışa vuran taşkınlığına aldanmamaya görünenin ötesindekini yakalamaya uğraştım. Bu yüzden büyük umutlarla başladığım bir öykünün içinden bir türlü çıkamadığım zamanlar oldu, ya da tersine anlatılmaya uygun bulmadığım bir başkası beklemediğim biçimde sonuca gitti. Öykü yazmak sonu bilinmeyen bir yolculuktur çoğu zaman.

Benim öyküm nerelerden beslendi? Düş kırıklıkları, iletişimsizlik, yaşama sığamama rahatsızlığından mı? Göçler, darbeler, kıranlar kıyımlardan mı? Kadınların küçük avuntularla katlanılır kılınmış gizemli iç yaşantılarından mı? Çözümsüz sevgiler, aşklar ve kopuşlardan mı? Kuşkusuz hepsinden; sonra elbet, okuduğum ve unuttuğum ya da unutamadığım bütün kitaplardan; hayatın karmakarışık bütününden. Bir öykücü bu soruyu kendi kendine yanıtlayamaz pek.

Yirmi beş yılda altmıştan fazla öykü yazdım. Her biri konu bütünlüğü içinde beş öykü kitabı oldu bunlar. Ama ben kendimi bütünleyebildim mi, ölüme gerçekten meydan okumayı başarabildim mi bilmiyorum. Belki yalnızca bir arayıştır yazmak, diye düşünüyorum şimdi, hepsi bu.

Öykülerimin bazılarını ben aradım. *Kıran Resimleri* için Maraş'a gittim sözgelimi. Duruşma tutanaklarını okudum. Ama çoğu kez öyküler kendileri gelip beni buldular. Baklava

aldığım dükkâna, sırtına attığı devetüyü paltosu, lacileri ve afilli bıyıklarıyla Sakar Sebati dalıverdi örneğin. O çok yüksek topukları yüzünden zor yürüyen, çocuk yüzünü onca boyanın gizleyemediği Pervin'le Sebati'nin aşk öyküleri hemen oracıkta doğuverdi böylece.

Yaşamımız iç içe geçmiş öykücüklerden oluşmuş bir bütünlük olabilir mi? Yaşam bir öyküler dizisi mi yoksa? Bazen yaşamın o olağan dağınıklığı içinde her an, her görüntü ve ayrıntı birer öykü olarak görünür bana; sonra, geçmiş, şimdiki zaman ve geleceğin sakladıkları... Düşlerimiz, kaygılarımız, umutsuzluklarımız... Yapımızın gereci ve hayatın dokusudur öykü. Ama çok önemli bir ayrım var burada. Bütün bunlar ancak yazılabildikleri, iyi anlatabildikleri ve içimizde bir yerlere dokundukları zaman gerçek ve sonsuz öykülere dönüşürler.

Benim öykülerim, belleğimin giz dolu bölmelerinden seslerle, sözcüklerle, ışıklar ve kokularla dışarı çıkarlar. Çoktan unuttuğumu sandığım bir şarkıyla, bir ölümle, kuytu bir mahalle bakkalının gaz, zeytinyağı, bayat bisküvi ve akide şekeri karışımı kendine özgü kokusuyla çıkar gelirler. Tahta bir merdivende gıcırtılarla çoğalan ayak sesleriyle; bir vapur güvertesinde oturan çocuğun kocaman, çırak elleriyle; acıma ve isyanın doğurduğu öfkeyle; bir kedinin bacaklarınızı okşayan yumuşaklığıyla; bir kadının ayrılığı sindirmiş yüzüyle gelirler. Uyuşmazlıklar, unutamamalar, yürek sızıları, kararsızlıklar ve haksızlıklarla...

Biri bir çocuğun adını söyler, bir hanımeli kokusu duyulur birden, bir iç çekiş. Günışığı avlunun taş döşemesine düşer. Bir köpek havlar. Rüzgâr camınızı çalar bir dal ucuyla. Bir öykü başlar.

Bilinmez, belki de çiçeklenmiş bir zerdali ağacıdır başlangıç.

Sabaha karşı bir kapının vurulmasıdır. O kapının önünde ayazda kalakalmaktır. Bir yaz öğlesi üzerinden atlanmış bir duvar, annenizin gözyaşları, taşbebeğinizin yere düşüp de yüzünün parçalandığı andır. Sevgiliyle kucaklaşmadan az öncesidir.

Ama en önemlisi sizi değiştirmiş bütün öykülerdir. Çünkü bir öykü okursunuz ve birden onu okumadan önceki siz olmadığınızı anlayıverirsiniz. Has öyküler sizde, adı olmayan bir sevinç, nedeni belirsiz bir hüzün ve sanki bir şeylerin ilk kez farkına varmışsınız şaşkınlığı yaratırlar çünkü. Sizi boğazınızda bir yumru, yüreğinizde bir güceniklikle bırakıp biterler.

Başlangıç burasıdır belki. Bütün o Çehov'lar, Borges'ler, Füruzan'lardan sonra içinize dolan huzursuzlukla kalakaldığınız andır.

Ötesi size kalmış artık...

1996

Karşılaşmalar

Bütün öyküler, karşılaşma, yabancılaşma, sezme, sevme ve unutma anlarıyla başlar. Yazarın gözüne ve yüreğine değen, oradan düş ve imge dünyasına yansıyan, belleğinde birikip tortulaşan ve sonra ansızın yüze çıkan anlarla doğar, sonra görüntüler ve ışıklarla yazıya dönüşürler. Geçmiş bir an geri gelir birden, yaşadığımız anla çakışıp birleşir. Bu, bellekteki bir kokunun silinmeyen izi gibi bir çağrışımlar sürekliliğidir. Birdenbire vurup geçen bir sözcükle, sesle, renkle, bir düşle, yinelenen bir devinim ya da nesnelerle şimdi şu an, birden bölünür ve insan gerçek zamanın dışına çıkarak geçmişten bu yana, bu âna doğru kayar.

O güne kadar tanıdığımız her şeyin ve farklı zamanlara ilişkin deneyimlerimizin, anlamsız ya da gerçekdışı göründüğü de olur bazen bize, ama gene de, geçmişle o ânı hem farklı hem de benzer bir bütünlük içinde kavrarız. Böylece geçmiş ile şimdiki zaman arasında sınırsız bir bağ olduğunu sezeriz. Yinelenen, farklı zaman ve imgelerle yer değiştiren birbirine benzer anları önemli kılan, benzerlerinden ayıran ve o âna gerçek anlamını kazandıran şey, kuşkusuz o andaki ruh halimiz ve bakışımızdır. Bir ânı anlatılmaya değer bulmamız ise, önemine, etkisine ve benzer deneyimlerimiz arasında ne ölçüde yeni olduğuna bağlıdır.

Bir an: Pazaryerinin girişindeki kaldırımın kıyısında, naylon çuval ipliğinden dokunmuş ve besbelli el emeğiyle üretilmiş, ama bir-iki kullanışta dokusu atıp yırtılacak ucuz çantalar

satıyor genç bir adam. Yere çökmüş ve bir şey üzerine üzerine geliyormuş gibi duvara yapıştırmış sırtını. Bir beden ne kadar yorgun ve isteksiz görünebilirse o kadar yorgun ve bezgin görünüyor. Dik dursunlar diye içlerine kağıt doldurulmuş çantalar, onunla pek ilgisi yokmuşçasına yabancı, ayrıksı, ayağının dibinde duruyorlar. Yüzüne bakıyorum bir an. Küçük, kaçamak bir bakış. Zayıf, güzel, çizgileri soylu bu yüzde iri, yeşil ela gözler çarpıcı. Anlık bir rastlantıyla göz göze geliyoruz. Çantaların dikkatimi çekmediğini seziyor. Onları beğenmeyeceğimi biliyor. Kendisi de beğenmiyor zaten. Bir zorunluluk onunki. Biraz çaresizlik. Kendine pek yakıştıramadığı bir iş. Bu yüzden uzak çantalara, satmak için fazla çaba göstermiyor. Sıkılgan, sessizce bekliyor yalnızca. Işıksız ve karanlık bakışları. Öfke ya da yırtıcılık yok. Gizli bir açlık mı çökertmiş gözaltlarını, avurtlarını, çaresiz bir hastalık mı yoksa? Umutsuzca, nedendir bilinmez ama düş kırıklıkları ve yoksullukla zedelenmiş onurun hafif utancıyla, bir an apaçık, kayıtsızca bana bakıyor. Sonra hemen yeniden boşluğa çeviriyor gözlerini. Önünden geçip giden insanların ayaklarına eğiliyor dalgınlık içinde.

Yürüyüp geçiyorum, o ânı ve yüzü belleğime kaydederek. Kimdir o? Parasız bir öğrenci mi, işten atılmış bir küçük memur ya da işçi mi, kentin varoşlarında yaşam kavgası veren genç bir aile babası mı?

Hepsi olabilir. Hiçbiri olmayabilir. Önemli olan bu bir anlık karşılaşmanın benim varlığımda kalıcı bir iz bırakıp bırakmayacağıdır. Ya büsbütün unutacağım onu ya da bir gün, ne zaman, nasıl, hangi çizgide bilemem, bu kayıt, atıldığı karanlıktan yüze çıkacak ve ben o genç adamı yazdıklarımın bir yerine katacağım.

Sınırlarımın, birikimimin, deneyimlerimin elverdiği oranda elbette. Bunu yaparken, o karşılaşmayı dönüştürüp, değiştireceğim

ama aynı zamanda görünür biçimde vurgulamaya –abartmaya– çalışacağım. Öyle ki bu kayıt yalnızca bir çıkış noktası olacak ve genç adam artık hiçbir biçimde kendisi olmayacak.

Gelerek ya da mektuplar yazarak bana kendi hayatlarını ya da serüvenlerini anlatanlar, yaşadıklarının olağanüstü ve yazılmaya değer olduğunu kanıtlamaya çalışanlar çıkıyor. Bana aktarılan bu öykülerin pek azı ilgimi çekiyor. Çoğu insan kendi yaşam çizgisinin ilginç olduğunu düşünür. Bunlar yazmayı insanın başından geçenlerin aktarılması olarak görenlerdir; gerçeğin kâğıda geçmesini isteyenler. Ne var ki gerçeği, bozmadan, parçalamadan, yazının gizemli kuralları ve tutarlılığı içinde yeniden yorumlayıp biçimlemeden hiçbir şey yaratılamaz.

Yazdığım hiçbir öykü ya da roman kahramanının gerçek yaşamda birebir karşılığı olmayışı bu yüzdendir. Edebiyat bir oyundur. Kurulan, inşa edilen bir şeydir. Çözmez, ipucu verir, açıklamaz, şifreler. Böylece dünyayı ve yaşamı yazı yoluyla yeniden kurar.

Bir an gördüğüm, uzun zaman izlediğim, yakından tanıdığım ya da yalnızca bana sözü edilmiş binlerinin gölgesi, yazdıklarıma düşmüşse bu insan yaşamının sınırsız zenginliğinin izidir. Dönüştürülmüş, çoğullaştırılmış, farklı zaman, zemin ve ruhsallıkla gerçekliğin boyutlarını aşan bir yanılsama içinde yansıtılmış da olsa, benzerlikler insanın ve öyküsünün temelde aynı oluşu yüzündendir.

Asıl bilinmesi gereken yazmanın, nesnel gerçeği kâğıda aktarma yoluyla yeniden üretmek olmadığıdır. Çünkü nesnellik incelikten ve şiirden yoksundur. Edebi metnin özgünlüğü ise gizli bir şiirden ve gerçeğin soyut, ayırıcı yanını yakalayıp onu sıradanın dışına taşıyabilmekten geçer.

Yaşamın belirli bir yerinde, ânında, farklı oluşum ve zaman süreçlerinden geçmiş, farklı yaşama koşulları içinde değişik kimlikler kazanmış insanların karşılaşması, düz bir çizgi üzerinde öncesiz ve sonrasız geçici bir kesişmedir. Ama bunu yazar için vurucu kılan, görünenden öte bir anlamla, yinelenen çağrışım ve sezgilerle yüklü oluşudur. Bir başkası için önemsenmesi, anımsanması hatta farkına varılması bile olanak dışı olan kimi anlar, yazan kişinin dilinde bambaşka bir gerçeğe dönüşebilir.

Yazmak, bizde kalan izlerin, tutkularımızın, sessizlik ve taşkınlıklarımızın, ama asıl yaşama ilişkin tanıklıklarımızın yaratıcı imgelerle yeniden düzenlenmesidir ve yazarın yaşamı büyük ölçüde yazdıklarıyla yol alır. O yol, anlık bir yürek bunguluğu uyandıran olağan karşılaşmalar ve birbirine benzer ya da benzemez türlü yüzleşmelerle doludur. Bütün bunları olağanın dışma taşıyan gereç ise dildir. Anlatma eylemi sırasında hem dil, hem de farklı zamanlar iç içe geçerek genişler. Anlatı kendi biçemini ve zamanını oluşturur. Ortaya çıkan metin ise ister istemez yazarın yaşam öyküsünden ve birikimlerinden izler taşır. Her öykü bu temel öyküden uzak ya da yakın şu ya da bu biçimde etkilenir.

Sonuçta edebiyat hem yazanı hem okuyanı kendi derinliğinden, başka insanların derinliklerine götürür, bildiği ama dile getirmede zorlandığı yaşantı, durum ve kırılganlıklarla yüz yüze gelmenin acıtıcı deneyimine sürükler.

Bu deneyimi yaşayıp da yazdıklarımda kendilerini çok iyi, çok içten anlattığım için beni övgü ve sevgiye boğan okurlarım olduğu gibi, pek az tanıdığım ama gizlerini deşifre ettiğim, ortaya döktüğüm suçlamasıyla, dolaylı yoldan öfke ve kırgınlıklarına hedef olduklarım da oldu. Bunlar bana kendilerinden ve

gizlerinden hiçbir zaman söz etmemiş olanlardı, ama biçip diktiğim giysiyi üzerlerine giymekten, uymuyorsa bile uydurmaya uğraşmaktan kaçınmadılar. Yazdıklarımda hiç tanımadıkları kendi yüzlerini gördüler çünkü. İç çatışmaları, mutsuzlukları, eğilimleri, durup uzun boylu ölçüp tartmadıkları doğru ya da yanlışlarıyla kendilerini buldular. Yazarın bir duruşla, bakışla, söylenivermiş bir sözle açılan yolda ne tür kazılar yaptığını, sezgilerini, öngörü ve hayal gücünü nasıl kullanabileceğini düşünmeden.

Eğer yazmak insanın o zor ama görkemli serüvenini anlatma çabası olacaksa, aynaların dümdüz, ruhsuz bir yalınlıkla yansıttığı görüntülerin arkasını görebilmek için, öncelikle gerçeğin tek bir yönünü gösteren o parlak ve katı yüzeyleri parçalamak gerekir. Hem de kendi yansımamızdan başlayarak. Çünkü anlattığımız bütün öyküler başkalarınınkini olduğu kadar bizim yaşam öykümüzü de etkileme gücü taşırlar.

2000

Sırça Sözcükler

Yazar dokunmadan önce sözcükler oraya buraya dağılmış ses ve işaretlerdir. Gündelik dilin başıboşluğunda uçuşup dururlar. O, sesler arasındaki bağı sıkılaştırarak, onları ayrı ayrılıklarına duyusal ve zihinsel bir birlik kazandırmak üzere bir araya getirip kendisine ait kılarak, sanatsal yaratışın ruhuna uygun biçimde yeni bir şey yaratır.

Yazarın özgünlüğü, sözcüklerle olan ilişkisinden beslenir. Sözcüklerin içindedir yazar, sözcükler onun aynasıdır. Sözcüklerle kuşatıldığı zaman gerçek anlamlarından daha saydam, kırılgan, daha zengin ve olanaklarla dolu olduklarını anlar, onların kendilerine özgü parıltılarının ve var olan her şeyle incelikli ilişkilerinin farkına varır. Böylece sözcükler kat kat açılır avuçlarında. Bilinmezlik ve serüven dolu yazma yolculuklarında yazarın yolunu aydınlatan işaret fişekleridir onlar.

"Sırça Sözcükler" adlı öykümün kişisi olan şair kadın da, anlatıcısı gibi, gündelik sözcüklerin, anlamların ve görüntülerin ötesinde yaşar. Onları yalın anlamlarından soyar, içerebilecekleri her türlü derinliği sorgular ve âşık bir kadının kuşku ve alınganlık dolu dünyasında sözcüklere en ayırıcı ve olumsuz anlamları yükler. Böylece hem çevresindeki kişilerin hem de sevdiği erkeğin bütün masum ve sıradan sözcükleri ile arasında yabancılıklar yaratır.

Bu bir tutku öyküsüdür. Arzunun ve kaybetme korkusunun anlık duygu değişimlerini; sahip olma isteğinin şiddete

varan yoğunluğunu; sevme taşkınlığıyla sevdiğini öldürerek sonsuza kadar kendisinin kılma isteği arasındaki gelgitleri; toplum ve birey bilinci gelişkin, duyarlı bir şair kadının söylemiyle anlatır.

Öykünün gerçek zamanı akşamüzeridir. Son aydınlığın karanlığa aktığı, günün geceyle kavuştuğu, nereye bakarsanız bakın ince bir sızı duyduğunuz andır. Bu belki de yaşamımızın bir gün benzer biçimde aydınlıktan karanlığa, yokluğa akıp gideceğini bilen alt bilincin derindeki hüznüdür. Bu hüzünle duygular keskinleşir, algılar derinleşir. Öykü tam o anda başlar:

'Gün çekilirken her şey daha gerçek hale geliyor. Sıradan sözcüklerden gerçek sözcüklere, aklın saydamlığından belirsizliklere, unutkanlıktan huzursuzluğa, uyuşukluktan aşırılığa geçiyorum. Başına buyruk gölgeme, geride bıraktığım ayak izlerine, geçmiş bütün hüzünlerime yavaşça değerek geçiyorum, çünkü akşamı geceden ayıran çizginin iki ucu arasında uzun dar bir yol var.'

Anlatıcı kişi, öykü boyunca bir zamandan ötekine, geçmişten şimdiye, zamanlar arasında gezinir durur. Odasındaki bu içsel yolculuğu sırasında bir andan ötekine anlık geçişlerle duyguları da değişir.

'İmgelerin titrek, kimi zaman şimşek ışıltısıyla parlayıp sönen aydınlığında' mevsimler, yaz günleri, intihar taslakları, öfkeler, sevdaların boşunalığı, kuzey ve güney bir görünüp bir yiter. Kadın, el değmemiş kederler ve dalgınlıklardan ölümcül arzuya oradan yakıcı kuşkulara atlar. Bu sırada 'Can çekişen, arada, son bir soluk gibi yükselip düşen' sözcüklerle karanlığı yarmaya çalışır. 'Ama birinin ötekine ve bir şeyin başka bir şeye doğru yol alması için sözcükler sınırlı'dır. Bu yüzden susar. Ne kadar az konuşursa o kadar çok şey anlattığını düşünür.

Öykü kişisi için kuşku, içsel bir çatışmaya uzanır. Kalbinin tam arkasında, kavga günlerinden kalma bir polis kurşunu hâlâ sızlayan bu kadının içinde yeryüzü çekirdeğinin ateşi yanar. 'Soğuyup yörüngeden çıkma olasılığı' nedeniyle zamandan korkar. Zamanın ileriye akan sürekliliğini durmadan kırar. Kendisinden yirmi yaş genç bir erkeğe olan tutkusunu da durağanlığa bırakmaz. Korku ve kuşkularıyla, yaşamakta olduğu coşkuyu durmadan birbirine dönüştürür, uçlarında gezinir. Doğrudan ve anlık geçişlerle umutsuzluk yükselir, yaşanacağından korkulan ayrılık olağandan olanaksıza dönüşür. Kadınla sevgilisi arasındaki yaş, duyarlık ve benzeri farklılıkların tümü sözcüklerin çok anlamlılığında keskinleşir. Zaman ise hep 'eksik ve kısa kalır', kadında her şeye yeniden başlamak isteği uyandırır, '...dünyayı en asi, en parıltılı en dişi, evcil, doğru sıralanmış, ağır, uğultulu ve büyülü sözcüklerle kuşatabilmek...' isteyen biridir o ve bütün sözcükler hatta henüz söze dökülmemiş, ama sözcüklere gebe her an tehlikelidir. Çünkü hem sevgiliyle hem de dünyayla arasına giren şey hep sözcüklerdir. Onlar beklenmedik anlarda kırılır, tuzla buz olup olası bütün olumsuzlukları çağrıştırırlar. 'Rüzgâr sert, akıntı ters, hiçbir şey yolunda gitmiyor. Bir ayaktan ötekine veriyorum ağırlığımı, bir dizeden ötekine. Bu kadar kötü sevmekle baş edemiyorum. Tabancayı düşünüyorum.'

Tabanca, Kafkasyalı dededen kalma aile armağanı bir naganttır. Kadın için bir aşkı sonsuza taşımaya çok yakışan bir silah. Durmadan, 'Gümüş ve fildişi kaplı o inceliği' düşünür. Sevdiği erkeğe istediği gibi ve kendi kurgusuna uygun biçimde sahip olamayacağını sezdiği anlarda, içinde eyleme dönüşmemiş ve dönüşemeyecek bir şiddet duygusu, büyür. Gelecek zamana atlar, aşkla cinayet arasındaki ince çizgiye geçer. Erkeğini öldürmeyi düşler bütün ayrıntılarıyla.

Bu şiddet duygusu algılama düzeyinde sözcüklerin çokanlamlılığı ve ayrıca erkeğin dışadönük, kadına göre daha düz biri oluşu yüzünden, aralarındaki iletişim, açılım ve bütünleşmenin genişleyememesinin kışkırttığı bir tepkidir. Kadının erkeğe duyduğu tutku ve özlem saplantıya, bir varoluş sorunsalına dönüşmüştür.

El altındaki tabanca ise geçmişten gelen bir araç olarak, yaşamı en yüce değer bilen birini baştan çıkarma işlevini üstlenir ve öykü boyunca belirli aralarla yan motif olarak kullanılır. Bu çelişkili sevme biçimi, aşkla şiddet arasında gidip gelen çözümsüzlük, tümüyle öykü kişisinin yapısıyla ilgilidir, bireyseldir ve aynı durum zaman için de söz konusudur.

Anların derinliğine inmek, durumların özünü kavramak, tutkuların üzerine gidebilmek için 'kuşku duymak' gerekir. Öyküdeki âşık kadın: "Sözcüklerden kuşku duyuyorum, her şeyden kuşku duyuyorum ve ancak o zaman kendim oluyorum. Kuşku sözcüğüyle olan ilişkim beni aşındıran ve tüketen her şeyi olağanüstü güzel ve anlamlı kılıyor," der.

Kuşku duymak, insanı uyanık tutan bir özellik olan yaşam sezgimizi geliştirir. Bu bizi aptallığa, sorgusuz kabule, duyarsızlığa karşı koruyan ve biraz çabayla kazanılabilecek bir duygudur. Yazmanın bu sezgiyle çok yakın ilişkisi vardır. Yazmak, insan ruhunu, bilincini, dalgalanma, yükselme ve düşüşlerini anlama çabasında süreçleri, oluşumları ve değişimleri ile insanın önce kendi gecesini aydınlığa çıkarma çabasıdır. Zamanın içinde bir yerlerde, insanın kendini aşkla, severek ve yazarak olumlama ve bunlara tutunarak hiçliğe karşı durma uğraşının özü budur.

2000

Öyküde Kadın Erkek Söylemi

Son otuz yılda, edebiyatımızda erkek öykücü sayısını aşan sayıda kadın öykücü varlık gösterdi. 'Kadın yazarlar patlaması' olarak adlandırılan bu olgu üzerinde yetmişli yıllardan bu yana durulmakta ve ne olduğu bir türlü açıklığa kavuşmayan 'kadın duyarlığı' tartışması sürüp gitmektedir. Benim 'Edebiyatta kadın duyarlığı' tartışması içinde gördüğüm 'Kadın ve Erkek Söylemi' konusuna yaklaşımım Türk öykücülüğünde var olduğu sayılan böyle bir ayrımın ne derece gerçek olduğunun, yani öykücülerin söylemlerinde cinsiyete dayalı bir farklılık olup olmadığının irdelenmesi ve ayrıca olsa bile, bunun özel bir önem taşıyıp taşımadığının ele alınması biçiminde olacaktır.

Peki, nedir bu söylem farklılığı denen şey? Nedir bir erkeğin yazdığı öykünün dilini kadının yazdığından ayıran özellik? Okunan öykünün bir kadının ya da erkeğin ağzından-elinden çıkmış olduğu hemen anlaşılır mı? Nasıl? Seçtikleri sözcükler, konular mı ayırıyor onları, anlattıkları nesneler, kişiler, kahramanlar mı? Aşka, dünyaya, insan ilişkilerine bakışları ve bunu değişik biçimde dile getirmeleri mi? Derinde ya da yüzeyde oluşları mı? İnsan ruhunu, karşı cinsi kavramada, onu ve kendilerini anlatmadaki sözel başarıları mı?

Eğer bütün bunların yazar olarak kadın ya da erkek olmakla bir ilgisi varsa, bu bizim, kadının ve erkeğin Türkiye'deki toplumsal rollerine uygun olarak yazarlık durumları, konumları ve

duyarlıklarını da birbirinden ayrı algılamaya yatkın oluşumuzla açıklanabilir mi acaba? Sanırım burada asıl üzerinde durulması gereken konu, cinsiyete dayalı söylem farklılıkları değil, yazarlarla ilgili kadınlık-erkeklik sınıflaması ve önyargılardır. Bunun nedeni ülkemizde, yaşamın bazı alanlarında kadına bakış açısının az çok değişmiş olmasına karşın, temelde geleneksel kadınlık erkeklik tanımlama ve ayrımlarından kurtulamamış olmamızdır.

Kuşkusuz dil, toplumsal kimliği belirten önemli bir araçtır. Bireyler, toplumsal, etnik ya da cins kimliklerini, konuşurlarken kendilerine özgü dil kullanımlarıyla ortaya koyarlar. Kadınlar ve erkekler de cinslerine uyan dili toplumsallaşma sürecinde edinirler. Dili kullanmadaki farklılıklar ise grupların alt kültürlerinden doğar. Erkek egemen toplumlarda dilin de erkek egemen olduğu ve kadınların yazarak dili kullanmaları sırasında bu 'erkek dili' ile kendi duygu ve deneyimlerini ifade edemedikleri, dolayısıyla erkek yazarlarca 'Kadın Duyarlığı' olarak tanımlanan bir söylem farklılığına sahip oldukları genelde kabul görmektedir.

Özellikle erkek yazarlarca azınlık diline bir övgü tavrıyla abartılan, ama özünde, bilinçaltına gizlenmiş bir aşağılama bulunduğuna inandığım bu kabul, bence, kadın ve erkek yazarlar arasındaki dil kullanım farklılığının yanlış algılanması yüzündendir ve toplumsal cins ayrımını pekiştirmektedir. Sonuçta kadın ve erkeğin birbirlerinden birçok yönden ayrı ve kesinlikle eşit olmadıkları, kaçınılmaz olarak yazdıklarında da farklı söylemler olduğu görüşü özellikle kadınları ayrı bir kulvarda koşmaya zorlamak değilse nedir?

Bugün bütün dünyada, nitelikli edebiyat konu olduğunda kadın yazar-erkek yazar ayrımı yapılmaz. Gelişmiş ülkelerde bir

yazarın yazdıkları edebiyatın ölçütleri içinde değerlendirilir. 'Kadın duyarlığıyla yazılmış' gibisinden şablonlar önem taşımaz. Bir yazar cinsiyeti ne olursa olsun, anlatılabilecek her şeyi, nasıl, ne ölçüde başarılı anlatıyor buna bakılır. Çünkü, kadın ya da erkek, eşcinsel ya da biseksüel olmak, yazınsal yaratıcı eylemde ve dolayısıyla ortaya çıkan üründe genellenebilecek kadar birbirinden ayrılan söylem farklılıkları yaratmaz. Kesinlikle kişisellik, farklı tatlar, renkler, seçimler, kısaca söylem zenginlikleri ve çeşitlilik vardır, ama hiçbiri tek başına söz konusu ayrımı desteklemez.

Türk öykücülüğünde, kadın erkek söylem farklılığından çok cinslere göre konu ve bakış açıları çeşitliliğinden söz edilebileceğini düşünüyorum. Ülkemiz kadınları dinsel, feodal, geleneksel baskılar yüzünden yazmaya çok geç başlamışlardır. Aslında bu kapalılık, erkeklerin de ağızlarını bağlamıştır. Kadın, hele sevilen kadın çok özel bir alandadır. Ondan söz etmek zayıflıktır. Ayıptır ve yakışıksızdır. İnce duyguların, ev içlerinin, nesnelere ilişkin ayrıntıların daha çok kadınlıkla, kadınlarla ilgisi olduğu kabul gördüğünden, erkeklik yüceltilirken duygulu olmak marazi ve kadınca sayılarak kınanmış, alay konusu olmuştur. Ancak yirminci yüzyılın başında Fransız romanlarının etkisiyle, erkek yazarlar kadınlar ve aşk üzerine biraz daha gerçekçi ve derinlikli bir söyleme yönelmişlerdir.

Başlangıçta, yani bebeklik ve emekleme döneminde, Türk öyküsü erkeklerin tekelindedir. Bunlar daha çok erkekleri, erkek dünyasını anlatmışlar, gündelik yaşamın ilginç ya da dokunaklı olaylarını erkek ağzından konu etmişlerdir. Peki kadınlara nasıl bakmışlardır?

Cumhuriyetin ilk on-on beş yılında, yazınsal düzeyleri ve dünya görüşleri birbirinden farklı erkek yazarlar öykülerindeki

kadın kahramanlara bakışlarında büyük bir benzerlik sergiler. Bu kadın tipi, sevecen, uysal, cömert ve evcildir. Kadınlarla ilgili incelikli ruhsal çözümlemelere girilmez. Şablonlar vardır. Anne, sadık eş, yuva yıkan kötü kadın, vb. Sokağa çıkan kadının iffeti ise kesinlikle tehlike altındadır. Ahlak kavramı yalnızca cinselliğe indirgenmiştir. Bu dönem öykülerinde durup dururken fuhuşa sürüklenen talihsiz temiz aile kızlarıyla karşılaşırız. Cinsellik günah, ayıptır. Kaba saba, hatta biraz safça, ama korkaklık dolu bir bakıştır bu. Buradan, erkeklerin kadınları hiçbir zaman yeterince tanımadıkları ortaya çıkar. Tersine ataerkil aile düzeni içerisinde kadının, çaresizlikle kurnazca idare etmek zorunda olduğu erkeği çok iyi tanıdığı gerçeği, birçok kadın öykücümüzde rahatlıkla görülebilir. Kuşkusuz hem kadını hem erkeği iyi tanımak bir yazar için büyük bir olanaktır.

1950'lerde yayımlanan Ahmet Hamdi Tanpınar'da Doğu-Batı ikilemi tartışılırken geçmişteki kişiliği ezilmiş kadının aile geçmişiyle savaşımı ve birey olma çabasına değinilir. Esendal ise kadınlara duyarlıkla eğilen ilk öykücümüzdür. Ama kadının, ekonomik, toplumsal, sınıfsal ve kültürel konumu dikkate alınarak gerçekçi bir biçimde öykülere girmesi, Orhan Kemal'le başlamıştır.

Toplumcu dünya görüşünü özümsemiş yazarların kırsal ve kentsel bölgelerdeki gerçek, kanlı canlı kadın kahramanları öykümüze cumhuriyet döneminin ikinci yarısında girebilmiştir. Altmışlı yıllardan sonra değişen koşullar, anlayışlar, yaşam pratikleri kadınların sıkıştıkları yere sığmayarak baş kaldırmalarına neden oldu. Bu açılımla birlikte 1960-70 arası, konularını daha çok kadın dünyasından alan, kadınlara, siyasal, ahlaksal, cinsel sorunların sorgulanması temelinde bakan, bireyselle toplumsalın bir arada ele alındığı kadın imgeleri yaratan kadın

yazarlar, kendi cinslerini kınanmaktan korkmadan içerden, derinliğine anlatmaya başladılar. Nezihe Meriç, Leyla Erbil, Adalet Ağaoğlu, Füruzan, Sevgi Soysal, Pınar Kür vb...

Kadınlar açısından siyasal ve toplumsal uyanışla gelişen özgürleşme sürecinde, bu isimlerin ardından gelen ve bugün sayıları hızla artan kadın yazarların genel söylemleri, yeterince cesur, özgün; yeni olduğu ölçüde erkeklerden farklılık taşımakta ve başarılarını belirlemektedir. Şu saptamadan söz etmeden geçemeyeceğim.

Bu yazarları kadınlar kadar erkekler de ilgiyle okumaktadır. Çünkü onlar erkekleri de erkeklerden daha iyi anlatma becerisini gösteriyorlar. Son yıllarda kadın yazarların, çok uzun süre gerektiği kadar cesur olamamış erkek yazarları da etkilemiş ve onlara kendilerini, öznel tarihlerini, cinselliklerini ve zayıflıklarını açıkça ve dürüstçe anlatma ufku açmış oldukları da gerçektir.

Genel tanımlara bakarsak, yazınsal yaratıcılık, içinde çok fazla etmenin yer aldığı karmaşık bir olgudur. Kavram, duygu, imgelemi kapsayan yaratıcı bir ayrıştırma, araştırma, bulma sürecidir. Freud'a göre ise, bilinçaltında sıkışıp kalmış cinsel ya da başka kaynaklı içtepi ve isteklerin bilinç dünyasında değiştilerek yüceltilmesidir.

Biyolojik cinsiyet ve toplumun kadına ve erkeğe biçtiği geleneksel rolle belirlenen toplumsal cinsiyet, kuşkusuz bir arada anlam taşır, örtüşür ve bu bütüncül cinsiyetle duygularımız arasında istesek de istemesek de yakın ilişki olduğu açıktır. Bilinçaltımız cinsiyetimizin izdüşümleriyle doludur. Ama duyarlılıklarımızın yazınsal yapıta aktarılması, sezgisel ya da düşünsel, bilinçli kişisel seçimlerimizle birlikte anlam taşır ve yapıt ancak bu biçimde özgün bir nitelik kazanır. Kadın ya da erkek yazar söylemlerinin, eğer varsa, tek başına cinse ya da

o insanların birikimleri, yaşamlarının niceliksel ve niteliksel zenginlik ve çeşitliliğine de bağlanamayacağı açıktır. Bunlar bir bütün olarak önemlidir elbette, ama asıl belirleyici olan yazarın bilinç düzeyi ve dünyayı algılayıp yansıtmadaki özgünlük ve derinliğidir.

İletişimin, çeşitli algılama biçimlerinin olağanüstü geliştiği günümüzde, yazma eylemi öncelikle bir başkaldırıdır ve size önerilen dünyayı, o dünyada size biçilmiş rolü reddetmekle, kendiniz olmak ve kendi sesinizi oluşturmakla yakından ilgilidir. Bu nedenle ben, cinsiyetin insanların dilsel, ruhsal, düşünsel ve toplumsal durumlarında değişmez farklılıklar yarattığı ve bunun üst yapıya, edebiyata da yansıdığı görüşüne sıcak bakmıyorum. Söylem farklılıklarını ayrıştırıp abartmak yerine, insan olarak yazar duyarlığının öneminin vurgulanmasından yanayım. Ben hep şuna inandım; her insanın içinde var olan kadın ve erkek yanlar sürekli çatışma halindedirler ve insan ikisi arasında gider gelir. Günümüzde, kadın ve erkeğin düşünme, dili kullanma ve yaratma eylemindeki ortaklık, yaşama biçimlerindeki ortaklaşalık ve benzerlik bu iki cinsin doğuşta farksız olan, ama toplumca yönlendirilmeye çalışılan duyarlıklarını hızla birbirine yaklaştırmakta ve ortaya koydukları metinlerdeki benzerlik kimi zaman tersine algılanabilecek düzeyde aynılık göstermektedir.

1998

Bir Yazma Kırgını

Selçuk Baran'ın *Haziran*'ını, 1976'da ilk öykülerimi yazmaya başladığım günlerde okumuş, büyülenmiştim. Sevdiğim yazarların, yazdıklarının dışında, nasıl insanlar olduklarını çok merak ederdim o yıllarda. Kitabı okurken sık sık arka kapağı çevirip anlamaya çalışır gibi fotoğrafına bakmıştım. Ama ipucu vermeyen bir portreydi bu, çünkü yazar kara gözlükler takmıştı.

İlk kitabım *Ağda Zamanı* yayımlandığında, Selçuk'a da gönderdim. İkimiz de Ankara'da yaşıyorduk o sıralar ama hiç görüşmemiştik. Zaten yeniydim ve beni pek az kişi tanıyordu. Selçuk bir mektup yazarak beni kutladı ve kitabımın, kendisinde oturup öyküler yazma isteği uyandırdığını iletti. Ayrıca benimle tanışmak, görüşmek arzusundaydı. Çağrısına sevindim, bir süre sonra da ziyaretine gittim.

1980 Mart'ıydı. Maltepe'de bir evde oturuyordu; o zaman bana çok büyük, çok güzel görünen bir evde. Tablolar, toprak altı eski eserler bulunan, sade ama zevkli eşyalarla döşeli bu evdeki en güzel şey ise Selçuk'tu kuşkusuz. O zamanlar kırklı yaşlarının sonlarındaydı ve çok zarif, çok sıcak ve içtendi.

Ona öylesine saygı duyuyor ve onu o kadar önemsiyordum ki yanında tutuk, çekingendim. O ise tatlılığı, doğallığıyla beni rahatlatmaya çalışıyordu. Benimle arkadaş olmak istediğini, bu yüzden ona adıyla hitap etmemi istemişti örneğin. Şunu söylemem gerekir, Selçuk'un ısrarlı yakınlığı sağladı arkadaşlığımızı.

Hem yazarlığı, hem de kültürel birikimi açısından onu o kadar yukarılarda bir yere koymuştum ki, yanında kendimi küçücük hissediyordum. O bunu sezdi, büyük bir alçakgönüllülükle bulunduğu yerden inip yanımda durdu ve beni sevdi.

Bana her zaman sevinç veren ve hâlâ saklı tuttuğum dostluğumuzu ona borçluyum.

İnsanın, bir dostunu sınırlı, düzgün sözcüklerle anlatma çabası, bana hep yetersiz gelmiştir. Birlikte olunan anların büyüsü, acı tatlı anılar hiçbir zaman yaşandıkları zamanki duygularla dile getirilemez. Getirilemez çünkü paylaşılanların çoğu özeldir. Size aktarılmış sırlar vardır, tanık olduğunuz dağılmışlıklar, gözyaşları, yenilgi anları vardır. Ama elbette dostluğu dostluk kılan daha çok bunlardır.

Seksen dörtte, önce o sonra da ben İstanbul'a göçtük. Eski çevremizden kopmuştuk ve İstanbul'a alışmakta güçlük çekiyorduk. Daha sık görüşmeye, daha çok birlikte olmaya başladık. Uzun akşamlar geçirip, güzel sofralarda oturduk, günbatımları, yağmurlar seyrettik, konserlere gittik, yollar yürüdük. Yazma çabamız ve sevdiğimiz kitaplar üzerine konuştuk. Sanatın anlamını, edebiyat ortamını sorguladık. Yazdıklarımızdan söz ettik, düş kırıklıklarımızdan, sevmelerden, boşanmalardan.

Çok iyi bir yazardı Selçuk ve bir o kadar da nitelikli, dost canlısı, sevgi dolu bir insandı. Dünyaya yüreğinin penceresinden baktı hep. En büyük ihanetleri gördüğü insanları bile sevmekten, bağışlamaktan vazgeçmedi. Kırgınlıklarının acısını kendinden çıkarmayı yeğledi. Selçuk'u daha çok hüzünle anımsıyorsam bu yüzdendir.

Yazarlığı üzerinde yeterince durulmadı, değerlendirilip hak ettiği yere konamadı, birçokları gibi. Edebiyat ortamında sesini duyurabilmek için yırtıcı, biraz kavgacı-gürültücü olmak

gerekiyordu. Ayrıca onun yazdığı yıllarda her şey daha zordu. Bir yere, bir politik görüş ya da kliğe ait olmak işi kolaylaştırıyordu. Edebiyatın köşe başlarını tutmuş olanlara yakın durmak, kapıları arsızca zorlamak ise onun ruh soyluluğuna, yüce gönüllü kişiliğine uygun değildi.

O, çok gelişmiş bir beğeni düzeyi olmasına karşın eline kalem alan, yazmaya çalışan herkese büyük bir hoşgörüyle, çocuksu bir sevinçle yaklaşan biriydi. Herhangi bir yazarın dedikodusunu yaptığını, yazdıklarını karalayıp hor gördüğünü duymadım, hiçbir yazara dudak büktüğüne tanık olmadım.

Özel hayatındaki sorunların üstesinden gelemeyişi, içsel, derin yalnızlığını yenme çabalarının boşa çıkması ve yazma uğraşının –onca güzel kitaba rağmen– boş olduğu yolunda giderek gelişen umutsuzluğu, onu karamsarlığa itti. Sesini kimsenin duymadığını düşündü ve kendine kapandı. Bağlandığı en büyük değer olan yazmayı yadsımaya kadar gitti. Kendini inandıramasa da yazıdan uzak yaşamanın gerçek bir mutluluk olduğunu söyler oldu.

Onu yataktan kaldırıp giydirerek sokağa çıkarmaya çalıştığım bir öğleden sonrasını; yazmaktan nefret ettiğini söyleyerek ağlayışını; eski aşklarına tutunarak acısını anlık, hüzünlü coşkulara zorladığı bir akşamüstünü hatırlıyorum şimdi.

Klasik Batı müziğine tutkundu. Dansa ve doğaya da. Sevilecek hiçbir şeyin olmadığı en kör yerde bile bir taş parçası bulurdu sevip sevinmek için. Güzel gülen bir kadındı. Tutkulu ve heyecanlı. İçten gelen, kabına sığmayan, sınırsız bir yaşama coşkusunu dizginlemeye uğraşmaktan yorulup tükeniyordu sanki. Hiçbir konuda katı, tutucu olmadı. Klasik müziği anlayıp sevdiği kadar olmasa da Türk müziğini de severdi. Yazlıklarımız birbirine çok yakındı. Neşeli, güzel yaz akşamlarımız oldu.

Doksan dokuz yazında, Artur'daki evinin denize bakan balkonunda şarkılar söylediğimiz son geceyi unutamıyorum. Sağlık sorunları olduğunu biliyordum ama iyi görünüyordu ve –neşesi solgun da olsa– mutluydu. Yazma tutkusunu kesin olarak yendiğini, okunacak bunca güzel kitap varken, acı çekmenin gereksiz olduğunu söylüyordu. Edebiyattan söz etmek istemiyordu uzun boylu. İki yıl önce yazdığı son romanını kimse basmamıştı, küskündü. İstanbul'da mutsuz olmuş, yeniden Ankara'ya taşınmıştı. Sevdiğimiz şarkıları söyledik dostlarla birlikte. Söylediğim bir şarkıdan çok etkilendi: "Hâlâ yaşıyor kalbimin en gizli yerinde / Bir hatıra ki izleri yıllarca derinde..."

İki gün sonra telefon etti bana. "O şarkıyı senden bir kez daha dinlemek istiyorum, ne olur yaz bitmeden yine gelin bana..." dedi. Sesinde, isteğinde son kez havası vardı, ürperdim, sarsıldım ve söz verdim.

Marmara depremi oldu sonra. Yaz acılara boğuldu. Gidemedik. O şarkıyı dinleyecek başka bir zamanı da olamadı.

Ölümünden bir hafta önce Ankara'daki evinde gördüm onu. Bacağını kırmıştı, iyileşiyordu. Seke seke kahve yaptı eşimle bana. Seksen Mart'ında çok sevdiğim o ev, küçülmüş, köhnemiş, eskimiş göründü gözüme. Bir bırakılmışlık, unutulmuştuk sinmişti sanki her yana ve asıl Selçuk'un üstüne.

Ölüm haberini aldığım gece film izliyordum. Şu diyalogla çarpıldım:

"Onun için hiçbir şey yapamadım..."

"Hayır, sen elinden geleni yaptın, sevdin onu!"

2002

Kulak Çekmek

Bireyin ve yığınların, hangi konumda tarihin konusu olabildiği sorusunu sorduğumda, çarpıtılmış tarihin yerine sanatı koyuyorum. İnsan acılarının tarihini anlatmayı sanatın, özellikle edebiyatın üstlenmiş olduğunu düşünüyorum. Yazılar, şiirler ve semboller tarihten daha dürüst, daha nesnel ve kalıcı. Varoluş deneyimini bütün incelikleri ve duygusal boyutlarıyla sanata aktarmak, insanın belleksizliğine ve zamanın savrukluğuna direnmenin en iyi yolu.

Yeni Yalan Zamanlar –Yeşil– adlı romanım, yaşadığımız yıllarda değişik biçimlerde incinip sarsılmış ve yerlerinden edilmiş insanların; yaşamın yalın özüne yabancılaştırılmış değerler karmaşası ortamında, daha önce tanımlanmış ve kalıplaşmış her türlü düşünce, kavrayış, yöntemle nasıl uyuşmazlık içine düştüklerini konu ediyor. Bu insanlar kan kaybetmektedir ve hem içsel olarak kendilerini hem de konumlarını yeniden belirlemek zorunluluğu ile karşı karşıyadırlar. Bu dönüşümün iç çatışmalar yaratması ise kaçınılmazdır.

Günümüzün bireysel ve toplumsal şizofreni boyutlarına varmış kimlik sorunu, yalnızca romanlarda değil, gerçek yaşamda da sık karşımıza çıkan bir durum. Bir çoğumuz 'ben' sandığımız ama o benle örtüşmeyen, bizi tam olarak temsil edip adlandıramayan hiçleşmiş kimliğimizden, çıkış olarak bize benzer figürler üretmek durumundayız. Taklit ya da benzer 'ben'ler, 'mış,

miş gibi'lerle yaşıyoruz. Gitgide bir örnek hale gelen yaşamlarımızdan duyduğumuz sıkıntı, bizi farkına varamadığımız biçimde bölüp parçalıyor.

Romanımda; götürüldüğü gizli merkezde bir roman yazmaya zorlanan Kerim'in, Nedim'e, yani aslına dönüşme serüvenini, onun –roman yazma öyküsü içinde– kendine ve sevdiği kadına doğru çıktığı yolculukta izleriz. Bugün toplumumuzda birçok gencin kendini 'tutunamayan' biri olarak gördüğünü yakından biliyorum. Peki, tutunamamış Nedim ortalıktan yitip gider mi? Hayır, ortadadır ama kendini Kerim'e dönüştürmüş olarak. Nedim bölümü dikkatli okunmadığında, kişiler birbirine karıştırılabilir, ancak yazarın okurdan ve özellikle eleştirmenden bu dikkati talep etmeye hakkı olmalıdır.

Son yirmi beş yılda cinsel, ekonomik, politik açmazlar içinde geleceğine güvensiz, umutsuz, kırgın, uyumsuz ve öfkeli bir genç insanlar kuşağı yetiştirdik. Her bakımdan yoğun bir kirlenmişlik ortamında daha temiz, tutarlı bir değerler sistemine özlem duyan ve bunun hâlâ mümkün olabileceğine inancını yitirmemeye çalışan, ama tam da bu nedenle başarısızlığın acısını çeken Nedim, romanda kendi kuşağının sözcüsüdür.

Anlatı 'roman yazma serüveni' temeline oturmaz, ancak yan izlek olarak roman yazmayı konu alan romanlara ironik göndermeler yapar. Öte yandan gerçeklik duygusu zedelenmiş, yazarlık deneyimi olmayan Nedim'in, acı veren somut dünyasından yazma eylemi yoluyla yani kendi içine dönerek sıyrılma çabası tam tersi bir sonuç vermiş, kaçışı denerken çözümsüzlükler büsbütün ortaya dökülmüştür. Çünkü, yazmanın sorunlarına sığınma seçimi, paradoksal olarak Nedim'in gözlerini dış gerçeklere ve başka insanların yazgılarına çevirmek zorunda kalışıyla sonuçlanmıştır.

Kendi romanını açımlamaya çalışan biri olarak, eleştirmenin romandaki anlatıcı ile yazarı –Aral– birbirine karıştırdığı yerde durup; "Eleştirinin görevi, yapıtında kendisi yerine konuşan kahramanın ardında kalmaya uğraşan yazarı keşfedip kulaklarını çekmek midir?" diye soruyorum kendime. Yalnızca onu tanımlamak mıdır eleştiri? Yoksa dilin ve yazının kendi boyutları içinde taşıdığı, düzenlediği ve yaydığı metnin bütünselliği ve anlamı üzerinde yorum yapmak, görünen ve görünmeyeniyle onu izlemek ve metin anlam örtüşmesini ortaya koymak mıdır?

Görülüyor, eleştirmen, *Yeni Yalan Zamanlar*'ı gözden –belli bir işlemden– geçirmiş, ama yorumlamaya yanaşmamış. Deşifre etmeye zaman ayırmak istememiş. Yalnızca yazılanlara bakmış, metnin gösterdiklerini üstünkörü okumuş ama hissetmemiş. Bu yüzden kullandığım dil çözülüp boyutlandırılamamış, metnin sesi, müziği duyulamadığı için es'ler, kırılmalar gereksiz ve biçimsel özentiler olarak görülmüş. Ama belli ki, Nedim ve Eda'nın dramını kavramadan, onların diliyle kurulmuş romanı Aral'ın diliyle özdeşleştirmenin getirdiği bir yanılgı bu.

Yaşadığımız günlerin, genç bireylerdeki yansımalarını, onların kendilerini ifade etmekte zorlandıkları dilde meydana getirdiği aşınmayı romanıma anlamsal olarak aktarmaya büyük özen gösterdim. Ama bu kavrayışın romanımı karmaşık hale getirdiği kanısında değilim. Kuşkusuz okurun da katılımını gerektirmesi ve yüzeyden okunacak bir roman olmayışı *Yeni Yalan Zamanlar*'ı, kendi yazarlık çizgimde son derece bilinçli bir biçimde daha yüksek bir yere koyma kaygımdandır.

İnanıyorum ki kurduğum dil ve biçimsel yapı, romanımın günceli kabaca konu edinen, kullanan bir roman olmasını engelledi. Çünkü estetik boyutunu kendi okurumu bile zorlamak riskine rağmen önde tuttum. Bunu kendim için, kendisiyle

yarışan bir yazar olarak şimdiye kadar yazdıklarımdan daha iyisini yazmak amacıyla yapmaya uğraştım. Romanımı, konu edindiğim sorunların alışılmış söylemlerinden, tuzaklarından sakındım. Kişilerime içten baktım. Kaygılarımı onların bilincinden geçirerek süzme gayreti gösterdim.

Bütün bunlar, *Yeni Yalan* Zamanlar'ı her türlü ucuzluk, kolaycılık eğiliminin yaygınlaştığı ve düzeysizliğin geçerli olduğu bu 'yalan zamanlar'da kimileri için zor bir roman sınıfına sokmuş olabilir. Gene de azımsanmayacak ve değişik düzeylerdeki okurun derinlik farklarıyla da olsa bu romandan etkileneceklerinden ve kendilerinden pek çok şey bulacaklarından kuşkum yok.

1995

İzler

Sinemamız Üzerine

Henüz on sekiz yaşımda dünya klasiklerini okuyup bitirmiş, hayatla, insan halleri ve hikayeleriyle gerçekçi ve derinlikli bir yüzleşme yaşayarak temel beğenilerimi az çok belirlemiştim. Bu yüzden ilk gençlik çağımda Türk sinemasıyla ilgili izlenimlerim olumlu değildi. Basmakalıp konular, alt kültür düzeyine hitap eden uydurma serüvenlerle köşklerde yaşanan yavan aşk hikâyelerinin benim için herhangi bir çekiciliği yoktu. Bir-iki önemli filmi, bazı karakter oyuncularını ve sevdiğim ilginç yüzleri ayrı tutarak, ne duygusal ne düşünsel yönden bu sinemanın bana hitap ettiğine karar vermiştim.

Sonradan, sinemanın ne olduğu ve olması gerektiğini dünya sinemasının en büyük oyuncularını ve çok önemli filmlerini izleyerek öğrendim. Bir sinema delisi oldum ve iyi filmlerden her zaman bir yanım biraz incinmiş, bana belletilmiş doğrulardan kuşkulu ama kesinlikle büyülenmiş olarak çıktım. Belli bir bilinç değişimine uğrayışıma katkıda bulunmuş sayısız film bende sanatta her koşul altında kesinlikle insani olanı arayıp bulmanın önemli olduğu bilincini yarattı. Bir sinema hastası olarak bugün çoğu klasikleşmiş bu filmleri yeniden izlemekten bıkmıyorum.

Türk sinemasına ilgimse toplumsal konuların ve yaşayan tiplerin sinemamıza girmeye başladığı 1960'lı yıllardan sonra uyandı. Star sitemine bağlı olmakla birlikte içerik, oyunculuk ve görsellik yönlerinden sanatsal çizgisini yüksek tutan bu çarpıcı

filmlerle Türkiye insanının ve gerçeklerinin kanayan ama pek görünmeyen yönlerinin daha fazla farkına vardım. Etkilenerek izlediğim ilk yerli filmlerse; *Kanun Namına* ve *Yalnızlar Rıhtımı* oldu.

Susuz Yaz, Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı Ödülü'nü aldıktan sonraki on yıl, Türk sinemasının yükseliş dönemiydi. Kuşkusuz bu arada yine ticari ve Anadolu izleyicisinin eğilimleri doğrultusunda sığ filmler yapıldı ama iyi örnekler de ortaya kondu. Sinema tarihine geçmiş bu filmlerin adlarını saymama gerek yok. Ama Lütfi Akad'ın *Gelin-Düğün-Diyet* üçlemesi, Metin Erksan'ın *Acı hayat*, *Sevmek Zamanı*, ve Yılmaz Güney'in *Seyyit Han*, *Umut* ve *Umutsuzlar*'dan başlayarak yönettiği filmler sinemamıza yepyeni bir soluk kazandırdı. Bugün günümüz Türk sinemasının –gişe için yapılmış değersiz ve bayağı örnekler bir yana– ilgi çekici bir gelişme içinde olduğunu düşünüyorum. Bir dönem derinine inemeden büyük hikâyeler anlatma özentisi, Batı sineması etkisinde beceriksizce turistik festival filmleri yapma modaları yaşandı ama olmadı ve zaten olmadığı görülerek vazgeçildi. Bugünlerde kendi insanına yalın, temiz, inandırıcı hikâyeler anlatmaya çalışan filmleri severek izliyorum. Sinemamızın Nuri Bilge Ceylan gibi bir usta kazanmış olması ise büyük sevinç.

Sinema, teknolojinin gelişmesi, her türlü gelişmiş teknik aracın ülkemizde de kullanılmaya başlanması ve sansür olgusunun az çok çağdaş ölçütlere yaklaşması Türk sinemasına yenilikler getirdi denebilir. Önümüzdeki zamanda umalım ki olanaklar ve ustalar çoğalsın, sektör hızla gelişsin. Ancak başarı teknikten çok içeriğe ve içtenliğe bağlıdır. Kameranın arkasındaki kişinin duyarlığı, dünyaya nasıl baktığı ve gördüğünü nasıl anlattığıysa temel belirleyicidir. Ötesinde, her şey sinema sanatının ve

sinemasal imkânların ne yönde, nereden bakılarak kimin yararına nasıl kullanıldığıyla ilgilidir. Çağımız görsellik çağı. Oysa televizyon kültürel yozlaşma ve bir örnekliği gitgide daha sınırsız bir arsızlıkla körükleyip zevkleri ucuzlatıyor. Sinema sanatı ise hiçbir zaman ölmeyecek, onurundan ödün vermeyerek iyi hikâyeler anlatan ve anlatmak için yanıp tutuşan insanlarla asaletini ve etkinliğini koruyacaktır.

Sinema ve edebiyat ilişkisi çok tartışılmış ama kesin yanıtları bulunamamış bir konudur. Bu ikisi hem birbirleriyle çok yakın ve birbirini besleyen sanatlardır hem de kendi içlerinde çok farklı anlatım ve aktarım özellikleri vardır. Sinema ve edebiyatın birbirini belli ölçüde ustalık ve sağlam bir duyarlıkla bütünleyip zenginleştirmesi izleyiciyi büyüleyebilir. Bu konuda iyi örnekler olduğu gibi kötüler de hiç az değil.

2011

Kendi Dizginini Kendi Tutan Huysuz At

Genç kızlık ve öğrencilik yıllarımda, yerli sinema jönlerinin yaşıtlarımca sevilen, en yakışıklı, en ünlü adları, benim hiç ilgimi çekmezdi. Ben o karton tipleri değil, tiyatro kökenli, tanımlanabilecek güzellik ölçülerine aykırı ama insanı izlediği öyküye katıksız inandıran karakter oyuncularını tutardım. Tuncel Kurtiz de bunlardan biriydi. Onu perdedeki yakışıklıların hiçbirine değişmezdim. Sanırım Tuncel'i gözümde o kadar güzel ve etkileyici kılan, onun bütün ruhu ve varlığıyla sahici biri ve doğuştan sanatçı olduğunu sezmiş olmamdı.

Yıllar sonra, 1978 yılının bir sonbahar akşamında *Sürü* filminin son sahnelerinin çekiminden çıkıp, Hamo sakalı ve kılığı ile Ankara'daki evimize konuk geldiğinde, onunla aynı ortamda ilk kez bulunmaktan duyduğum heyecan ve mutluluk bu yüzdendi.

Çekimlerin güç koşullarından ötürü rahatsızlanmıştı. Kanepeye uzandı, sık aralıklarla yoklayıp geçen böbrek ağrıları arasında birçok şey anlattı bize. Eşimin Edremit Ortaokulu'ndan arkadaşıydı. Çocukluğun saf, düşlerle dolu dünyasını büyük bir dostluk ve eşitlik duygusuyla bölüşmüşler, tadına doyulmaz, anlatmakla tükenmez serüvenler yaşamışlardı birlikte. Sonraki yıllarda yolları bu kez İsveç'te kesişmiş, oradan da anılar biriktirmişlerdi. Sanırım o gece Tuncel, beni eski dostunun yeni karısı ve sıradan biri olarak gördü. Dikkat etmedi. Hâlâ oynadığı

rolün etkisi altındaydı. Birkaç saatlik bu beraberlikten bende kalan en güçlü izlenim, onun renkli kişiliği, kabına sığmaz heyecanı ve coşkusu oldu. Güçlü bir özgüven duygusu taşıyordu ve bunu yanındakine de aktarıyordu. Öyle ki, elini uzattığı insan onunla sorgusuz sualsiz her yere gidebilirdi.

1992 yazında ona, Edremit çarşısının ortasında, başında siyah yemenisi, parmakları kıpkırmızı, elindeki naylon torbadan karadut yerken rastladık. Yediği hayat iksiriydi sanki. O kadar iştahla, istekle yiyordu bu egzotik meyveyi. O an birden fark ettim. Onunki hayata karşı müthiş bir iştah, açlık ve tapınmaydı. Hayatla yetinememe sabırsızlığı; onun sınırlarını esnetip patlatma isteği; "Ulan ne var ötede, hepsi bu kadar olacak değil ya!" arayışı; dik kafalılığı, isyanı...

O yaz birkaç gün konuğumuz oldu. Balkonda, yolda, deniz kıyısında *Şeyh Bedrettin*'den sahneler oynadı bize. Onun oyunculuğu da inadından, sınırsız yaşama enerjisi ve oburluğundan besleniyor, diye düşündüm. Onu anlamaya çalıştım, sevdim. Ama asıl daha sonraki yıllarda Tuncel ve ben birbirimizi dikkatle yoklayarak, incelikle, özenle tarta tarta tanıdık, yakınlaştık. Yaratmaya, hiç dolmayan bir yabansılık ve iç yalnızlığa mahkûm edilmiş olmanın acısı, sanat denen o şey, akraba kıldı bizi sanırım.

Sevdiğiniz bir insanı, o insanın sınırsız zenginliğinden size taşan, sizi çoğaltıp yüreklendiren yaşama heyecanı ve binlerce güzel anıyla tanımlamak, bunu belleğinizdeki görüntü ve eşsiz renkleri hiç soldurmadan yapabilmek çok zor. Tuncel'le ve onun sevdikleriyle bölüştüğünüz sofraları; Akdeniz kahvaltılarını; körfeze uzanan şarkılarla dolu akşamları, dağlara tırmandığımız öğle sonralarını, bütün o coşkulu sözcüklerle, sezmenin, anlamanın ve hayatın sınırlarını durmadan yoklama isteğinin çoğaldığı, dopdolu zamanları anlatmak olanaksız.

Tuncel'in kişiliğinin birbirine karşıt en belirgin iki yanı bilgeliği ile çocuksuluğudur. İşte, dünyayı yalayıp yutmuş, başına gelmedik bela, girmediği boya, atlatmadığı badire kalmamış. Ne kahpelikler görmüş ne tokatlar yemiş, ne alkışlar, almış ne maytaplar, ne cinnetler, ne aşklar yaşamış. Bu tufandan sağ çıkmış, kaya gibi sağlam, dayanıklı bir adam olmuş. Öte yandan, o görmüş geçirmiş gözlerin, pişmiş kavrulmuş bedenin içinde on yaşındaki bir çocuğun ruhu saklı hâlâ. Tuncel, içindeki o ihtiyar bilgeyle uslanmaz çocuğun arasında gider gelir. Onu ayakta tutan da bu ikisinin bitmez tükenmez kavgasıdır.

Ben onu biraz da, aptallara, tembellere, gösteriş düşkünleri ve paragözlere duyduğu tiksinti yüzünden beğeniyorum. Okumuş yazmış geçindiği halde, yavan, duyarsız, sınırlı ve yüzeysel olan insanlara asla tahammül edemeyişine bayılıyorum. Olmadıkları insanı oynayanları bir bakışta sezişinden, sahtelikten nefret edişinden ve böylelerinin yanında müthiş bir sıkıntı hatta öfkeye kapıldığında 'Savulun puştlar!' der gibi ayağa fırlayıp yüz metre ötede soluklanışından hoşlanıyorum.

Bir gece oyundan hemen sonra onu kuliste gördüm, soluk soluğa soyunurken... Tuncel değildi. Oydu da derisinden soyunmaya çalışıyordu. Oydu da bildiğimiz ölümlülerden değildi. Bir insan kaç insandır? diye düşündüm. Ve bu ne yaman tutku ve ne iflah olmaz arayıştır! diye... Ki durduğu yerde durdurmaz adamı.

Şimdi bir an daha işte! Elindeki değneği baston gibi kullanarak önümde yürüyor. Bir ev yaptıracak Çamlıbel Köyü'nde. Yemişlikler içinde tek katlı. Bir tiyatro okulu kuracak burada. Görüyor. Oyunun ilk gecesi. Tahta sıralar, iri şamdanlarda mumlar, sesler, sözler, alkışlar... Sonra öğle üzerleri... Şezlongunu denize çevirecek. Bu dünyaya sığmayan uzlaşma bilmez yüreğini

dinlendirecek. Konukları tahta bir köprüden geçerek ulaşacaklar evine.

Köprü başında bir tabela olacak, 'İhtiyarı görmek yüz dolar...'

Dalga geçiyor ölümle, meydan okuyor hayata. Ağustos güneşi yüzünde ışıyor. Evin yeri olacak alandaki otlar sararmış. Az ötede kerpiç yığını. Kekik ve hayıt kokusu... Ağaçlar yemiş dolu... Uzanıp koparıyoruz. İri kara incirleri soymadan, iştahla yiyor o.

Bense soymaya uğraşıyorum.

Fark bu işte. Aramızdaki fark bu 'ihtiyar' Sen 'kendi gözlerinden kurtulmuşsun!' Yani çok doğal bir biçimde tek ayak üstünde duruyorsun, ben hâlâ el âlem ne der diye sağa sola bakınıyorum.

Tuncel Kurtiz! Çağdaş şaman, Deli Dumrul, okulsuz feylesof!

On iki yaşındayken Kaz Dağları'nın zirvesindeki karları mendiline doldurup getirmiş evine. Altmış yaşındayken, ocak ayının yirmi sekizinde, inat olsun diye denize girdi. Bu görülmemiş yaşama inadına rağmen, küçük koma ve intihar denemeleri yapmamış olduğunu sanmam. Kolay değil. Tekkeye kırk yıldır odun taşıyan Yunus, erdi erecek bir derviş, yufka yürekli bir asi... Kendi dizginini kendi tutan huysuz at... Hiç kolay değil.

1999

Türkiye Gündemi ve Edebiyat

Nedir Türkiye'nin gündemi bugün? Hangi gündemden söz ediyoruz? Ekonomik kriz, yoksullaşma, iç ve dış borç yükü, Kuzey Irak ve Kıbrıs sorunları, Avrupa Birliği, Türkiye'nin kıskaca alınması kaygısı ve daha irili ufaklı bir yığın konu. Öykü'nün bütün bunlarla bağlantısı ne? Bu gündemde yeri neresi, yeri var mı acaba? Başlık mı yanlış yoksa?

Öncelikle genel olarak edebiyatın bütün bunlarla dolaylı, ama kaçınılmaz olarak bağlantılı olduğunu söyleyeceğim. Çünkü bir edebiyat eseri, şiir, roman, öykü, bireyin tek başına ürettiği, onun düşünsel ve duygusal özellik ve yeteneğini ortaya koyan estetik bir yapı olmakla birlikte, yazarının nerede durduğu, hangi tarihsel, coğrafi ve toplumsal bölgede yaşadığı da çok önemlidir.

Bu açıdan bakınca sanatçının ortaya koyduğu ürün yalnızca bireysel değil, aynı zamanda içinde yaşadığı toplumun, ülkesinin ve ulusunun tarihinin, coğrafyasının ve ilişkiler bütününün ortak düşünsel ve ruhsal yapılanmasının da ürünü olacaktır.

Bilindiği gibi, sanatçının oluşum koşulları onun kimliğini belirler. Kuşkusuz bu kimlik onun içinde bulunduğu daha büyük bir toplumsal kimliğin biçimlediği küçük bir parça olacaktır. Nitelikli bir eser, yani içeriği ile yerel, insanı ve dünyayı kavrayışı ile özgün, gerçekten kendisi olan sanat ürünü, hem sanatçısının kendi benliğini yansıtacak hem de toplumsal kimliğinin işaretlerini taşıyacaktır.

Dünya edebiyatının bütün büyük yazarları insanı, onun en gizli iç dünyasını, ruhsal çelişki ve açmazlarını, tutku ve saplantılarını, hatta aşkın coşku ve karanlığını anlatırlarken, aynı zamanda dönemlerinin hem birebir insan ilişkilerini hem de siyasal ve toplumsal yapılarıyla değişimlerini yansıtmışlar, böylece yaşadıkları dönemin tanığı olmuşlardır.

Viktor Hugo'yu, Emile Zola'yı, Balzac'ı düşünelim. Tolstoy'un *Savaş Ve Barış*'ını, *Anna Karenina*'sını düşünelim. Bu unutulmaz aşk romanında Tolstoy, yarattığı –kendisi olduğu kabul edilen– Levin tipi aracılığıyla, Rusya'nın o dönemdeki toprak sorununu etkileyici biçimde yansıtır. Çehov, soylu sınıfın çöküşünü *Vişne Bahçesi*'nde, *Martı*'da ve hemen bütün oyun ve öykülerinde, tek tek bireylerin ruh hallerini inanılmaz bir içsellikle işleyerek dile getirir. Bunu yaparken bireyselden toplumsala, iç dünyadan dışa doğru uzanır.

Thomas Mann kapitalizmin gelişme sürecinde insanın trajik değişimini ustalıklı bir kavrayışla işler. Charles Dickens İngiliz işçi sınıfının sefaletini gerçeklik duygusu ve kahramanlarının acıklı ama sürükleyici serüvenleriyle aktarırken içimizi acıtır.

Faulkner, *Ağustos Işığı*'nda, üst düzey zor bir bir anlatıyı yeğlemiş, bilinçakışı tekniğini kullanarak çeşitli nedenlerle yaralı kahramanlarının alt bilincini deşip, didikleme yolunu tutmuştur. Roman tutucu bir Amerikan kasabasındaki ırk ayrımı sorununu –içten dışa– konu ederken okuru isyan duygularıyla doldurur.

Kafka tümüyle bireysel bunalımlarını, karabasanlarını anlatır görünürken, sistemin bireyi ezen, sakatlayan, bireyin yok olmasına neden olan görünmez baskısını içimizi daraltan bir etki yaratarak duyurur bize.

Örnekler çoğaltılabilir. Kısaca şöyle diyelim: Çevresinde olup bitenleri, yaşananları, savaşları, sevinçleri, insanları,

insana özgü durumları ve duyguları göremeyen, görmek istemeyen, sezemeyen ya da bütün bunlara ilgisiz kalan, kısaca çağdaş insanlık bilincine sahip olamayan yazarın inandırıcı, başarılı, kalıcı ve büyük olma olasılığı zayıftır. Çünkü edebiyatın tükenmesi olanaksız tek malzemesi insandır; bütün boyutları, serüveni, gücü, derinliği ve çaresizliği ile insandır.

Yaşadığı dönemin yoksunluk ve acılarına olduğu kadar, geçmişin ve geleceğin yanlış kavrayışlarına da duyarsız olan, tarihsel ve toplumsal belleği gelişmemiş, hem ülkesi hem de dünyaya ilişkin kaygıları, soruları, inanç, kuşku ve karşı çıkışları olmayan insanların yazdıkları gelip geçici olacaktır.

Ana malzemesi insan olmakla birlikte, yazarın aynı değerde ve önemde öteki malzemesi de dildir. Kendine özgü kavrayışı, dokusu ve sesiyle ama önce diliyle kendisi olamayan sanatçı ve eserinin evrensel olmayı başarması da zordur. Temel insanlık deneyimleri çerçevesinde toplumların temel kavrayışlarında kültürel farklılıklar vardır. Bunun yarattığı özgünlük, inanıyorum ki dünya okurları için vazgeçilmez olmayı sürdürecektir.

Bütün zamanların roman ve öykü kahramanları arasında farklı bakış ve uygulamalardan dolayı haksızlığa uğramış olanlar, din, gelenek görenek gibi kurumların kıskacında çözümsüzlüklerle boğuşanlar, kişisel hırs ve tutkuları yüzünden felakete sürüklenenler görülür. Bunlar ve insan ilişkilerindeki iletişimsizlikten doğmuş sorunlar evrensel izleklerdir. Ancak gene de insan, toplumsal izdüşümler içinde düşünüldüğünde tutarlılık kazanır.

Edebiyat bize olanları, olasılıkları, insana ve yaşama ilişkin bütün durumları açıklar. Bize insanı ve kendimizi tanıma ve anlama olanağı sunar. İnsan bilincinin ve vicdanının sınırlarını genişletir. Edebiyat bize gereklidir.

Tarih imparatorluklardan, savaşlardan, şanlı krallardan, hükmetmeyi bilen güzel kraliçelerden, fetihlerden ve zaferlerden söz eder. Sıradan insanlar konu olduğunda ise toptancıdır. 'On bin asker öldü, kent yerle bir edildi, yakıldı,' der. Yerlerinden, topraklarından sürülen insanlardan, kılıçtan geçirilmiş kadın ve çocuklardan, yayan yapıldak göç yollarına düşmüş insanlardan en önemlisi insan ruhundan uzaktır tarihin dili. Bunları edebiyat anlatır bize.

Homeros, Dede korkut, Dostoyevski, Nâzım Hikmet ve sayısız yürekli yazar, tek tek insan öykülerini, insanın görkemli yalnızlığını ve dayanışma duygusunu, umut-karamsarlık, kötülük-alçaklık, özveri, sadakat ve adanmalarını, kıskançlık, öfke ve açlığı, çatışma ve sevme biçimlerini ve kuşkusuz türlü görünümleriyle aşkı anlatırlar. Onları ölümsüz kılan, her şeyden önce büyük bir insanlık ve yazarlık vicdanına sahip olmalarıdır.

Bu söylediklerim kuşkusuz öncelikle benim yazarlık tavrımı açıklar. Öyleyse şunu da söyleyebilirim artık: Türkiye gündeminin öyküyle, romanla yakın ilgisi vardır. Kendi hesabıma her zaman da olmuştur ve benim ülkem, dilim, insanım ve kadınlarım yazdıklarıma yansımıştır. Yansımıştır, çünkü benim içinde yaşadığım toplum, bir yazara inanılmayacak çeşitlilik ve zenginlikte malzeme sunuyor.

Dünya hiç adil bir yer değil. Ülkemiz de öyle. Aslında dünyanın neresinde olursa olsun, günümüzde insanlığın büyük çoğunluğu, bir dünya cehenneminde yaşamaktadır. Öyle, çünkü olup biten her şeyi bir düğmeye basarak, anında, naklen izleyebiliyoruz.

Açlıktan ölmek üzere olan bir deri bir kemik bebeler, birbirlerine kırdırılan kabileler, mezhep ve din savaşları, evsiz, çöplüklerden karın doyuran insanlar, fuhuş sektöründe kullanılan

çocuklar, yeni sömürgecilerin görsel, işitsel saldırıları, kapitalist rekabet ve tüketim çılgınlıkları, bitmeyen, sınırlanamayan nükleer silahlar, katı milliyetçilik, köktendincilik, doğa kıyımı ve yeni faşizm akımları, her türlü insani değer yitiminin hızlanması, kardeşliğin ve ortak ülkülerin yerini bencillik, acımasızlık ve anlamsızlık duygularının alması...

Calvino böyle bir dünyada acı çekmemenin iki yolu olduğunu söylüyor:

"Birincisi pek çok kişiye kolay gelir: Cehennemi kabullenmek ve görmeyecek kadar onunla bütünleşmek. İkinci yol riskli, sürekli bir dikkat ve eğitim istiyor; cehennemin ortasında cehennem olmayan kim ve ne var, onu aramak ve bulduğunda tanımayı bilmek, onu yaşatmak, ona fırsat vermek."

Bugün kitlelere seslenebilen vicdan sahibi her yazar ve daha önemlisi her insan, bu kaosu görebilmeli, insan soyunu tehdit eden bu korkunç yozlaşma ve yok oluş sürecine karşı hayatı savunmalı ve cehennem olmayanı arayıp bulmaktan asla umudunu kesmemelidir.

1999

Surdibinde Çilingir Muhabbeti

İlk öykü kitabı *Bu Gece Pera*'da (1989) ile ilgiye değer bir öykücü olduğunu kanıtlayan Jale Sancak, sonraki kitaplarında da başarı çizgisini yükselterek sürdürdü. Öne çıkan günümüz öykücülerinden biri olmasına rağmen, hak ettiği ölçüde değerlendirilmiş olduğunu ise söyleyemeyiz. Bunun nedeni Sancak'ın yazma çabasını sessiz, ödünsüz sürdürmesi sanırım. Yazarın 2002'de yayımlanan son öykü kitabı *Surdibinde Çilingir Muhabbeti* ise üzerinde durulması gereken, onun öyküsünü ve izleklerini daha belirgin, yetkin hale getirdiği bir çalışma. Kitap, yoğunluğu, dili, kurgulanışı ile olduğu kadar, küçük, sıradan insanların dünyalarına tuttuğu aynayla da etkileyici.

Surdibinde Çilingir Muhabbeti'ndeki öykülerin çoğuna İstanbul, renkleri kokuları, ışığı, dokusu, sesleri ve tüm görünümleriyle fon olmuş. Ağırlıklı olarak İstanbul'un yoksul, sefaletle iç içe yaşayan gece insanlarının ve 'bilumum yol kesenler'inin, – cankiler, ayyaşlar, orospular, pezevenkler, tinerciler vb.– mekân tuttuğu Beyoğlu sokaklarının, Galata meyhanelerinin atmosferi sinmiş kitaba. Jale Sancak, bu ortamda hayat bulan, eyleşen, Mefharet'in, Tıfıl Hüseyin'in, Darbukacı Kâzım, başıbozuk İlyas ve Cibalili Nigar'ın dünyalarına, ama asıl yüreklerine eğiliyor. Öyküler, olay öyküleri değil ya da belirleyici yanları olay değil. Anlatılan, bir düğün, umutsuz bir sevda, batak bir intihar gölü, Surdibi içki âlemi ya da bir kıyı kasabasında Yekta ile Dimitri'nin

kanatlanıveren tutku ve özlemleri olabilir; Kuzguncuk'ta; 'Çan, ezan, Gregoryen ve Ortodoks ilahilerin birbirine karıştığı' bir yaz günü, gerçeğin acıtan yanından çıkıp fantastiğin sınırlarına dokunup dokunup geri dönen bir göç öyküsü de.

Özellikle kitabın ilk bölümündeki bu öyküler, birer durum ve o durum içindeki insan hallerinin öyküleri. O insanların sıkıldıkları, öfkeler biriktirdikleri ya da avunmaya durdukları yerde, toplumsal dokuyu yok saymadan ama incelikle imleyerek, çizildikleri, varlık kazandıkları kesitler. Ki o kesitler, çözümsüzün ipuçlarını taşıyan bir sezme anı; hayatın sınırsız çeşitliliğinin, yokluğun, sevmenin, tutkuların, yenilgi ve pişmanlıkların açığa çıkma, ağarma noktası; buna bağlı olarak da köktenci karar ve atılmaların hemen öncesidir. İmkânsızın olağanüstüne sığındığı, olağanüstünün hızla sıradana kayabildiği anlar. Hem tehlikeli hem çekici, hem acımasız, hem yumuşacık anlar. Jale Sancak, bu anlık arınma özlemleri, iniş çıkışlar, atlamalar, yadsıma ve ikirciklerle dokuyor öyküsünü. Korkular, iyiliğin çaresizliği ve kötülüğün kaçınılmazlığı içinde bocalayan insan suretleri çiziyor; mekân, çevre, doğa ve nesnelerin akıl, yürek çelen görüntüleriyle birlikte. Örneğin Surdibi'ndeki mezarlıkta demlenen beşli, –Sabih ve avenesi– kafalarını parlattıktan sonra fahişe Gülsen'i kaçıracaklardır. Nedeni açık olmayan bir eylemdir bu oysa: "Ne sevmek istiyor Sabih, ne sevişmek! Ne dokunmak, okşamak ne de hazla boğulmak... Sadece almak onu, alıp götürmek! Bir bu, bu kadar! Sonra?.. Sabih tuhaf bir yumuşaklıkla omuzlarını kaldırdı, 'Bilmem...' Belki de daha başka bir şeydi, anlatmayı bir türlü beceremediği." Feru ise netleştirmeye çalışır durumu. "Feru düşündü: Bunu becerebilirlerse ölü prensler, diri belalar, cumartesi yalnızlıkları, tüküren, söven bakışlar yakalarını bırakacaktı."

Jale Sancak, duyarsızlaştırılmış, kimileri için uçurum haline gelmiş, beklentisiz bir dünyanın kaçış noktalarını, kirlenmişin içindeki saflığı, tükenmişin umut arayışını, uğursuzluğun karnında taşıdığı büyüyü, intiharın kaçınılmaz çekiciliğini, sessizlik ve solgunluğun derinindeki kusursuz inadı gösteriyor bize. Ancak, ne olursa olsun boşluk ve anlamsızlığı parçalama arzusunun 'düşme' pahasına yüze çıkıveren gerçekdışılığını vurgulayarak: "Ben şu kıpraşan yıldızım ağabeyler, na şurdaki! (...) Oysa ikindi göğünde ne bir yıldız, ne de ay, ufaktan kirli beyaz bir sis; Bedri'nin yıldızı ya siste kayıp ya henüz çıkmamış. Böylece ötekilerin göremediği bir yıldız onunki. Bedri'ye göre pekâlâ da görüp görmüyormuş gibi yapıyorlar. (...) Bedri düşünde görmüştü yıldız olduğunu; anasının rahminden ağıp kanatlanıyor, göğe yükseliyor, göğe kavuşup yıldıza dönüşüyordu. Düş onu bırakmamıştı sonra, gecelerine ortak olmuştu. Hep orada aynı yerde ışıyordu. Bakıldıkça daha çok parlıyordu. (...) giderek inadını büyütüyor, geceyi beklemeden gün ortasında da ışıyıveriyor zamanı filan iplemiyordu. Her defasında yüzüne çarpıldığı gibi tecavüz çocuğu değildi Bedri, ister inansınlar ister inanmasınlar piç değildi o, göğün oğluydu. Piçse de göğün piçiydi, o kadar!"

Sancak'ın öykü kişileri 'normal'in, normal sayılanın içinde anlam aramıyorlar. Dünyanın kötülük ve karmaşasına iç zenginlikleri ve görkemli yanılsama duygularıyla karşı çıkmaya çalışıyorlar. Hiçliğin, yokluğun karşısına rüyalarını, gizlerini, hep yarım, 'eksik kalmış' arzu ve tutkularını koyuyorlar. Dünyanın adaletsiz, bozuk, suçlu bir yer olduğunu kabullenmişler ve kendi var olma haklarını bu kabulün çerçevesi içinde savunuyorlar. Kendilerini kendi tanımlamalarının dışında bir şeye dönüşmeksizin sunuyorlar ve öykülerine kendi doğallıkları, içsellikleri

dolayısıyla derinlik katıyorlar. '"Ne bu lan, karı mısınız, hayal mayal dalgası haa? Erkek gibi içeceksek içelim şurada!' Sabih 70'lik şişeyi kaptığı gibi parçaladı; Sabih, hayatı boyunca kendini korkunç bir adam olmaya adamıştı."

"Yara İştah Açar", babaları öldürüldükten sonra kanlılarından kaçıp büyük şehrin varoşlarına göç eden kardeşlerin öyküsü. Bir kaybetme serüveni: "...bağlarda uyukladığımız öğle vakitlerini (annemiz peçesini suya atardı rüyada, utana sıkıla yıkanırdı suda), Semir Dede'nin masallarına kandığımız geceleri (...) ve kumru sesleriyle uyandığımız sabahları orada bıraktık. (...) Sözlerini yüreğimize nakşeden yağmuru, annemizin suskun okşayışlarını, (...) hatta yorgun düşüren rüyalarımızı bile." Ne var ki bırakılan yerler de bozgundan payını almıştır yıkım sürecinde. "Bir ulak geldi. Apacı. Annemizin ayakları tutmuyordu. Huriye kendini asmıştı. Semir Dede'nin oğullarını vurmuş kavgayı büyütmüşlerdi. Fıstık ağaçları susmuş, Mühür Hanım'ın nefesi soğumuştu. Üç kadın ağu içmişlerdi, iki kızın ırzına geçilmişti. Avlu ateşsiz, türküsüz, düşsüzdü."

Sancak'ın öykülerini özgün kılan zemin, toplumsalı kahramanlarının yazgısıyla sezdiren olgun söylemini, pırıldayan, birbirini kıskanan, birbiriyle yarışan sözcükler ve çarpıcı metaforlarla her öyküde ayrı bir anlatım şenliği yaratarak yansıtma gücü. Çağrışımlara açık, imgelerle zenginleşmiş, şiirsel, yoğun, kıvrak, canlı bir dil onunki. Zorlanmamış, kendiliğinden akıp giden diyaloglar, betimlemeler, cansız nesnelere ruh bağışlayan bir yaratıcılık bu dilin döşeme taşları. Havanın, suyun, yağmurun, rüzgârın ve günlerin kılıktan kılığa girme iradeleri anlatıya büyülü bir hoşluk, her duruma olabilirlik sağlıyor. Yağmurun sözü bir türlü bitmiyor, sabah şıngırdıyor, akvaryumdaki balıklar kanıyor, İstanbul sokakları ikindileri dinlemiyor artık,

'ikindilerin koynunda uyuklamalar çoktan haram ona', mezar taşlarından elifler, vav'lar düşüyor birden. "Sonra gece, dikenli adımlarıyla dünyaya çizik ata ata, ıssızlığı kanata kanata yürüyecek"tir. Sancak, yazarken kendi dil ustalığının tadını çıkarmak istiyormuş gibi görünüyor, ama değil, hem atmosferi hem kişilerin ruh hallerini hem de öykülerin yapısını bir arada ve aynı boyutta etkin kılmak ancak dile bu derece hâkim olmakla mümkündür. Onun öyküsünün yoğun, her zaman çok net ve açık olmayan uçlarını aydınlatan, şöyle bir gelip geçeni, öne konmayanı görünür, önemli, anlaşılır hale getiren dilinin işleklik ve estetiğini kollama becerisi olmalı.

Kitap iki bölümden oluşuyor. İkinci bölüm "Bir Gece Dört Adam Bir Masada" adını taşıyor. Bu dört kişinin her biri bir öykü anlatıyor. Öyküler hem ayrı hem de bütünlük gösteren özellikler taşımakta. Ana tema aramak. Aranan bir define, aşk, geçmişteki sevgili, bir suç ortaklığı, bir sır, ya da gerçekte rüzgâr olan kadının, kendisini insana dönüştürecek birleşmeyi yaşayacağı erkek olabilir. Ne ki her arayış kendi amacını aşar zamanla. Arayanın tutkusu, arayışının nesnesine ya da kişinin kendi 'ben'liğine dönüşür ve sonra rastlantısallığın ama asıl önemlisi yanılsamaların tuzağında biçim ve yer değiştirip durur. Define, aşkı bulma amacına, aranan aşk ise en sonunda aynaya dönüşür ve o zaman ayna kazıcının yüzünü yansıtır. "Tir tir titreyerek eğilip baktım oyuğa. Bakar bakmaz da kendi yüzümle karşılaştım gömü yuvasında. (...) yeniden baktım, yüzümdü yansıyan, ruhumun, yüreğimin dalgalanışlarını apaçık dışa vuran yüzüm; özleyişlerimi, sızılarımı, yakarışlarımı gizlisiz söyleyen bakışlarımdı gözlerime batan. Çünkü bir aynaydı çukurun dibinde yatan, gümüş sırlı bir suret yansıtıcısı."

Kaybolmuş ve kaybetmişlikleri ile, hoyratlıkları, dağılmaları, zaafları ve hayatın bilinçlerine çizdiği olumlu olumsuz

bilgelikleri ile Jale'nin anlattığı insanları sevdiği çok açık. Oldukları gibi seviyor onları ve elbette yazarlarının sevgisi güzelleştiriyor onları, haklı ve gerçek kılıyor.

Kitapta sevmediğim, daha doğrusu fazla bulduğum tek şey, Edip Cansever şiirlerinden alıntılar. İlk bölümdeki birkaç dizelik girdiler, o güzelim öyküyü bölüyor, kesiyor. Şairin, ikinci bölümün başına konulmuş "Masa da Masaymış Ha" şiiri ise kitapta yersiz, gereksiz bir yama gibi duruyor. Özgünlüğü bozuyor. Bu dizelerden destek almaya gereksinmeyen öyküler yazan biri, neden buna gerek duydu anlayamadım.

Surdibinde Çilingir Muhabbeti, sevinçleri, hüzünleri, kavgaları ve arayışları içinde, insan sıcaklığının öyküleri. Yaşadığımız dünyanın, ülkenin, kentin acımasız düzen ve kayıtsızlık kuralları içinde varolmakta direnen, o kurallara kendi oluşum koşulları ve konumlarıyla, dışlanışlık, masumiyet, genişlik ve arayışlarıyla karşı koymaya çabalayan insanları, inandırıcı bir tanışlık duygusu ve içtenlikli bir kavrayışla anlatan bir öyküler toplamı. Bu öykülerde Orhan Kemal'in gerçekçi duyarlılığı ile '1950 kuşağı' öykücülüğünün izlerinde gelişen günümüz açılımlarının bir arada, iç içe olduğu görüşündeyim. Kısaca, öykü geleneğimizin farklı kanallarından bugüne ulaşan mirası, Jale Sancak kendi potasında eritmiş, buradan yola çıkarak kendine özgü bir öykü dünyası kurmuş. Daha önemlisi, kendi sesinin, bakışının ve ruhunun yansısını yazdıklarına katmayı başarmış.

2003

Son Dönem Türk Öykücülüğünde Yönelişler Arayışlar

Günümüz öyküsü deyince; 1990 ve sonraki yıllarda öykü yazmaya başlayan öykücüler akla geliyor. Çoğu 1960 ve sonrası doğumlu bu yazarlara, genç yazarlar deniyor. Kuşkusuz burada yaş asıl belirleyici değildir. Çünkü öykü doğası ve özellikle ruhu gereği genç bir türdür.

Bir belirleme yapmak istiyorum. Bu son dönem, sanki öykü ye benzersiz, görülmemiş bir ilgi, yoğunlaşma dönemiymiş gibi algılanıyor. Oysa öyle değil. Öykücülüğümüzün asıl yükseliş dönemi, sonraki kuşakları etkileyecek özgün, önemli, kalıcı adların ortaya çıktığı ellili yıllar olmuştur. Bu döneme ve sonrasına bakmadan bugünü yorumlamakta dayanaksız kalabiliriz.

O yıllarda da önce niceliksel bir patlama yaşanmış, canlı bir öykü ortamı yaratılmıştı. Köy, kent, küçük kasaba yaşamı, uyumsuzluk ve umutsuzluklar, emeğin sömürüsü ve toplumcu gerçekçilik akımları üzerinde çeşitlenen temalarla büyük bir gelişme gösteren elli kuşağı öykücülüğü, ellilerden altmışlara sarkan yıllarda, öykü yoğun bir gündem oluşturmuştur.

Bu çok kendiliğinden bir oluşumdur. Varoluşçuluk akımlarının güncelliği, şiirde ikinci yeni hareketi, dünya öykü ustalarının kitaplarının dilimize çevrilip yayımlanması yanında; ülkedeki baskılar, bunalımlar, değişim özlemleri, çok partili yaşama

geçiş sancıları ve daha sonraki genel umutsuzluk havası, o dönemin genç yazarları üzerinde etkili olmuştur.

Seslerini duyurmak isteyen bu yazarlar, değişik anlatım olanakları aramışlar, dilde, konuda, kurguda, yenilikçi, ama kesinlikle farklı sesler olmaya çalışmışlardır. İster bireyin iç dünyasına bakmış olsunlar ve kaçış edebiyatı yapmakla suçlansınlar, ister bir tür açık karşı olma –muhaliflik– temelinde yazsınlar, o dönem öykücüleri kendi tarzlarını, kendi özgün öykü dünyalarını kurmayı başarmışlardır. En önemlisi budur. Farklı olmak, kendi sesiyle yazmak, kendi biçemini yaratmak.

Bütün bunları günümüzle koşutluklar kurduğum için anlattım. Bir ülkenin edebiyatı, şiiri, öyküsü kendi birikiminden, o ülkenin var olma biçiminden ve insanının yaratıcı macerasından ayrı olamaz. Bunlar ister istemez etkileşim içindedirler.

Öykü birikimi açısından hor görülen, yetmişlerin sonu ve seksenli yıllarda, bir yandan ekonomik liberalleşme, öte yandan birey hak ve özgürlüklerine askerî anayasa ile getirilen yasakçı yapılanmalar, toplumda karamsarlık ve çıkışsızlık duygusu yarattı. Bunun doğurduğu çelişkiler, uyum sancıları, çalkantılar ve en önemlisi, kolaycılığın, köşedönücülük ve tüketim felsefesinin yükselişi, edebiyata, öyküye ilginin azalmasıyla sonuçlandı. Yayınevlerinin daha iyi satan romanı yeğlemeleri, birçok önemli öykücünün roman yayımlaması, öykünün neredeyse romanın çıraklık aşaması olduğu sanısı uyandırdı. Öykü, dergilerde daha az yer buldu, eleştirinin daha az konusu oldu. 'Öykü' yerine anlatı, metin denmeye başlandı. Yazınsal türlerin iç içe geçişleri savunularak, ayrımların gereksizliği üzerinde duruldu.

Tam burada, itirazlar yükseldi. Birkaç öykü dergisi yayına başladı. Öykü türüne ilgi arttı. Fanzinler görüldü. Dergilerde gençlerin sesleri duyulmaya başladı. Doksanlı yılların başından

bu yana öyküde yeni kavrayışlar, eğilimler, arayış sancıları gündeme geldi. Okurlar, yayıncılar öyküyü yeniden önemser oldular. Borges, Handke, Duras, Bukowski, Calvino, gibi yabancı yazarların yapıtları çarçabuk bizde de yayımlanıyor. Öte yandan bireysel yaratma süreçleri açısından bakarsak, küreselleşme ve iletişim devrimi, sanal bir özgürlük ortamı yaratmakla birlikte kişileri bağımsız kılamadı ve bir anlamda kimlik bunalımına düşürdü.

Öykü özü dolayısıyla çıkışsız olanın kapısını zorlar. Dolayısıyla hem toplumsal hem de bireysel arayış dönemlerine uygun bir türdür ve farklı boyutlarda olsa da öykü bugün, temelde, 1950'lerdekine benzer gelişme ve arayış süreçlerinin içinde. Ama burada en önemli benzerlik; nicelik yükselişinin nitelik arayışında da o döneme benzer çeşitlilik ve zenginlikle yol alması olgusudur.

Türk öykücülüğünün ellilerden altmışlara yükselen eğrisini bugün aynı biçimde yakalamak zaman alabilir, bu olasıdır ya da değildir, ama umut veren durum bu yeni yükselişin, ilk on yılın sonunda, önümüzdeki dönemde daha da olgunlaşacak ve belirginleşecek öykücü adlarını kendi içinden çıkarmaya başlamış olmasıdır.

Bunlar arasından, Aslı Erdoğan, Suzan Samancı, Nalan Barbarosoğlu, Müge İplikçi, Sema Kaygusuz, Sezer Ateş Ayvaz, Faruk Duman, Ümit Ünal, Ömer Ayhan, Yekta Kopan, Murat Gülsoy, Karin Karakaşlı, Zehra Tırıl, Attila Şenkon, Ahmet Yıldız, Hakan Şenocak gibi adlar izleyebildiğim ve önemsediğim öykücüler oldu. Bu gençler ürünlerini art arda yayımlayarak ilgi topladılar ve hızlı bir biçimde yazın dünyamızdaki yerlerini aldılar.

Elbette ben, son dönem öykücülüğümüzün yalnızca genç yazarlarla sınırlı olmadığını düşünüyorum. Çünkü sözünü

ettiğimiz dönemde, aynı zamanda, uzun yıllardır türe emek veren, dünden bugüne sağlam bir geleneği olan Türk öykücülüğünü biçim, dil, kurgu, atmosfer yaratma yetenekleriyle geliştirerek ustalıklarını kanıtlamış yazarlar da verimlerini sürdürdüler. Bunlar arasında uzun süredir öykü yayımlamamış yazarların da yeni kitaplarıyla öyküye dönüşlerine tanık olduk. Öte yandan çok daha erken tarihlerde doğmuş olan ve öykümüzün tarihsel birikimine katkıda bulunarak kendilerinden sonra gelenleri etkilemiş bazı yazarlar da bugün hâlâ yazmakta, okunmaktalar ve kesinlikle eskimemişlerdir. Oktay Akbal, Bilge Karasu, Nezihe Meriç, Tahsin Yücel, Tomris Uyar, Yusuf Atılgan, Füruzan, Erdal Öz, Oğuz Atay, Orhan Duru, Demir Özlü gibi adların yanında, seksenli yıllarda ortaya çıkıp bugün hâlâ öykü uğraşlarını sürdüren başka yazarlar da var kuşkusuz. Konumları kesinleşmiş, okurlarıyla sıkı bağlar kurmuş bu yazarlardan da birkaç ad saymak gerekirse, ilk anda Selim İleri, Hulki Aktunç, Ayla Kutlu, Nursel Duruel, Necati Güngör, Erendiz Atasü, Nazlı Eray, Murathan Mungan, Nedim Gürsel, Özcan Karabulut, Cemil Kavukçu, Jale Sancak ve Ayfer Tunç anılabilirler.

Görüldüğü gibi bugün dinamik, zengin bir öykü ortamı içinde yaşıyoruz. Öykünün yükselen yıldızı, birkaç yıldır sık sık öykü günleri, haftaları düzenlenmesine, günümüz öyküsünün ve öykücülerinin konuşulduğu etkinliklerin çoğalmasına da neden oldu. Bu toplantılarda özellikle dönemin genç öykücüleri eleştirilip tartışılıyor.

Doksanlı yılların öykü yazarlarındaki sayısal patlamanın, ortaya çıkan ürünlerin niteliksel yapısıyla örtüşmediği görüşü öne sürülüyor. 12 Eylül'ün depolitizasyon ortamında yetişmiş genç öykücülerin içe dönük, birbirine benzer, karamsar bunalım metinleri ürettikleri, yaşadıkları ülkenin

tarihsel, coğrafi ve insani çeşitlilik ve zenginliğine arkalarını döndükleri ve dört duvarla sınırlı, insansız öyküler yazdıkları, insanları varsa da onları konuşturamadıkları söyleniyor. Dillerine gereken özeni gösterdikleri ise pek söylenemiyor. Ayrıca, onların, kendilerinden önceki öykü birikimini yeterince okumadıkları, değerlendirmedikleri kararına varıldı. Gençler ise, ne diye okuyalım, onlar bizi okuyorlar mı ki? diyorlar. Kendi adıma bu eleştirilere yer yer katılıyor, ancak bütün bu karamsar yargılara varmada ele alınan sürenin çok kısa olduğuna, bu olumsuzlukların zaman içinde aşılabileceğine inanıyorum.

Kuşkusuz çeşitli arayışlar, yönelişler, zaaflar ve yenilikler gözlemleniyor günümüz öyküsünde. Ama çoğunluğu henüz dergilerde görünmüş ya da bir-iki kitap çıkarmış bu öykücüler üzerine kesin yargılar belirlemek, onları toptancı bir biçimde mahkûm etmek, yalnızca sekiz on yıllık bir birikim süreci esas alınarak sınıflamak bana hem haksız hem de aceleci bir tavır olarak görünüyor.

Ben bu noktada, son dönem öykücülüğümüz ve yaşları değil ama asıl yazdıkları dolayısıyla genç olarak nitelenen doksanlı yılların öykücüleri üzerine genel kanılarımı ve öznel görüşlerimi söyleyeceğim.

Sözü edilen süreçte, sistemin topluma 'yükselen' olarak dayattığı değer-değersizlik kavramları karmaşasından etkilenen ve belli ölçüde kimlik yitimine, en azından kafa karışıklığına uğrayan, pek azı da sisteme aykırı, muhalif ve hatta tepkisel tavır geliştiren –ki bunların sesleri pek duyulamadı, boğuldu– eli kalem tutan genç insanlar, hem birey hem de toplumsal aidiyet bakımından kendilerini yeniden tanımlama gereğini duydular.

Bunlar süreksizlik, tutarsızlık, görecelik, gerçek ve düşsel olan gibi kavramlar üzerinde netleşmeye çalışırlarken daha çok

'kendi özüne dönük üst kurmaca' metin üretme yönelişine girdiler. Kendini açamayan, kent insanının yalnızlığını, iç dünyasındaki karmaşayı kesit alan ve yoğun anlamsal kırılma ve çözülme süreçlerini konu edinen kısalı uzunlu metinler sergilediler.

Yer yer acı alayla ve düşsel öğelerle donatılan bu anlatıların yazarlarındaki genel eğilim, kendilerinden öncekileri modası geçmiş, okunmaya değmeyen, dünya çapında dolaşımı yani 'konvertibilitesi' olmayan ve eskimiş bulmak oldu. Böylece geleneksel anlatının kalıplarını kırarak saf dışı etme, belki de içeriksizliği alt etmek için anlaşılırlık yerine kapalı söylemi yeğleme, anlatı türleri arasındaki ayrımların belirsizleşmesiyle buna uygun dil ve biçim denemelerine ağırlık verme yöntemlerini denediler.

Kuşkusuz aynı zaman diliminde küresel iletişimin kolaylaşması ve postmodernist akımların edebiyatımıza yansıması da bu tür arayışların ortaya çıkışına sebep oldu. İlginç olan şu ki, bugün doksanlı yılların bitiminde öne çıkanların çoğu, bu yazarlık tavrını benimseyenler yani kendilerini izleklerden çok biçimlerle tanımlayanlar değil, zengin öykü geleneğimizi reddetmeden gerçekliği yeni bir düzen ve kurgu anlayışı içinde yorumlamayı başarabilen öykücüler oldu. Gene de bugün için tema ve biçem özellikleri yönünden farklılık ve yeni açılımlar getirebildikleri pek söylenemez.

Yaşamla koşut bir değişim süreci olarak baktığımızda öykü, ancak son on yılımızın yansıtıcısı oldu. Toplumsal dönüşümler ve orada duran insanın macerası; kara alay yoluyla eleştiri, değer yitimleri ve yeniden adlandırmalar, cinslere özgü bireysel iç dünyalar, ikili ilişkiler ve yıpranmalar, yorgunluklar, evlilik sorunları, kırsal kesim, küçük kent ve kasaba ya da deniz insanlarının dünyaları gibi konular üzerine yazarlarken, kendilerinden

önceki yazarların çabalarını yetkinlikle sürdüren ve kendilerine özgü çok duyarlı öykü dünyaları kuran izleyebildiğim öykücüleri yukarda andım.

Öte yandan genç öykücülerin en önemli yönelişleri öyle sanıyorum ki bireyselle toplumsalı, gerçekle gerçeküstünü, köyle kenti, duyguyla düşünsel oyunları bir arada iç içe anlatma yöntemiyle ayrımları, kalıpları kırmaya çalışmalarıdır. Bu noktada insana, doğaya, varoluşa ilişkin her durum ve oluşumun öykü metni için bir çıkış noktası, yani anlatının tetikleyicisi olduğu, ama ille de alışılmış sonların bulunmadığı, öykünün kendisinin estetik bir değer ya da yapı olarak başlayıp bittiği öykü anlayışına yönelişten de söz etmeliyiz. Ne olursa olsun, günümüzün genç öyküsü tarihi, coğrafyası insanıyla yeni uçlar vermeye başlamıştır.

Şu geçen birkaç yılda dergilerde yayımladıkları öykülerle, ama asıl ikinci, üçüncü kitaplarını çıkararak başarılı olan yazarların belirginleşen arayış ve yönelişlerini, Türk öykücülüğünün zengin mirasıyla bütünleşen, örtüşen bir çizgi olarak değerlendirebiliriz. Tek tek isimlerle ilgili olarak benim görüş ve saptamalarım ise kısaca şöyle:

Suzan Samancı, Güneydoğu'yu acısı, sesleri, renkleri ve insanının iç dünyası ile öykümüze taşırken derin ama denetlenmiş bir duyarlık gösteriyor. Dile yüklenmiş toplumsal gerçeği incecik bir çizgide ustalıkla okura aktarırken öykünün estetik yapısını başarıyla koruyor. Müge İplikçi, kurguda farklı katmanlar oluşturarak öyküde hem anlamsal hem de biçimsel derinlik yaratmayı biliyor. Anlattığı kişileri toplumsal yanlarını da ihmal etmeden bütüncül bir bakış açısı ve sevgiyle kucaklayan tavrı, görünen öykünün ardında çok boyutlu, okuru sarsan bir art alan oluşturuyor. Bu kavrayış onun öykü dünyasını sürekli besleyecek bir zenginlik.

Hakan Şenocak, fantastikle gerçek arasındaki geçişlerle usta-ca oynayarak, ama gerçeküstünü gerçeği vurgulamada satranç taşı gibi kullanarak, insan yüreğinin karmaşasına, güzelliğine eğiliyor ve bunu yaparken kusursuz bir dil ustalığı gösteriyor. Öyküleri sağlam, duyarlı ve çekici.

Attilâ Şenkon kendi kırılgan, düşsel yazı dünyasında gezinirken espriden ve gizemden oluşmuş bir anlatı dünyası kuruyor. Sema Kaygusuz ve Zehra Tırıl sıradan insanların dünyalarını derinlemesine dile getirmede kendi öykü dillerini, yapılarını başarılı, etkileyici biçimde kurmuş bulunuyorlar. Yekta Kopan ve Murat Gülsoy, zekâ oyunları, gizemli davranış kodları yoluyla okuru daha çok eğlendirmeye yönelik bir öyküye çalışırlarken, klasik öykü formu içinde gösterge ve gösterilen ilişkileri bakımından postmodernin kıyılarında geziniyorlar. Nalan Barbarosoğlu, yaşamlarımızın görünmeyen, yüze vurmayan acı ve yoksunluklarını yüksek bir anlatım olgunluğuyla sergiliyor ve vurucu imgelerle günlük yaşamın pek göze çarpmayan ayrıntılarını yakalayıp içimizi burkuyor. Faruk Duman, hiçbir şey anlatmıyor görünmenin zor, kolay yakalanmaz yalınlığı içinde ayrıntılardaki şiiri derinden duyuruyor bize. Metnini gereksiz sözcüklerden arındırmayı, yalnızca anları, görüntü ve sesleri yansıtmayı ustalıkla başarıyor. Ahmet Yıldız kişilerinin kaçışlarını, kıstırılmışlık ve açmazlarını anlam anlamsızlık ekseninde aktarırken yaşamı ve ölümü kutsuyor.

Burada yeterince izleyemediğim için adlarını anamadığım öykücüler de olduğunu söylemeliyim. Ayrıca çözümlemeci, yol gösteren eleştiri ve değerlendirme eksikliği nedeniyle, yazılanları ve yapılanları yerine koyma, belirleme olanaklarından yoksun bir edebiyat ortamında yaşıyor olmamız bizleri ister istemez duygusal, öznel yaklaşımlara itiyor da olabilir. Ama ne dersek

diyelim bu bir süreç. Ben günümüz öykücülüğüne umutlu, her yeni kitapla daha sevinçli bakıyorum.

Bugün öyküye başlayanlar arasından da bütün yetenek ve nitelikli verimlerine karşın türlü nedenlerle seslerini duyurmayı başaramayıp sonsuzun karanlığında kaybolanlar, küsüp bıkarak çekilen, çok yetenekli, parlak adlar ya da iyi pazarlama yoluyla bir süre durumu idare edenler çıkacaktır. Elenenler ve eleğin üstünde kalanlar her zaman olacaktır. Edebiyat uzun bir yoldur, süreklilik ve inat ister. Üstelik saati çok ağır çalışır. Kâğıttan yapılmış yazarlık tacını başınıza kondurabilmek için kimi zaman bir ömür gerekir.

1999

Şimşek Çakımı Aydınlığında

Nalan Barbarosoğlu'nun ikinci öykü kitabı *Her Ses Bir Ezgi*'de yer alan öyküler, yaşamın kırılgan bir noktasında, bir şimşek çakımı aydınlığında seçilmiş bir görüntünün, sesin ya da rengin harekete geçirdiği çağrışımların duyumsal bilince ulaştığı anda başlıyor. Bu belleğin çözülme anıdır. Anlatan, anımsayan ve öyküsünü, yaşadıklarını anlamaya çalışırken kuran her zaman 'ben' anlatıcı.

Bu 'ben' geçmişte yaşanan bir kopmanın, ayrılığın, yitirmenin, acının öznesi ve örtüşen, ayrışan, değişen yanlarıyla 'ben'in yaşamına karışmış olan öteki kişiler onun yaşamının dağılmış parçalarını bir araya getirme işlevini üstleniyorlar.

Genelde durum bildiren küçük kesitlerden oluşan bu öyküler aynı zamanda geleceği içinde taşıyan bir değişim anını da imliyorlar. Yazar, insanın düşünme ve anımsama biçimine uygun olarak geçmiş, şimdi ve geleceği bir arada kurguluyor. Öykü kişileri o noktada, gerçekte şimdiki zaman olan bir geniş zaman içinde deviniyor ve yaşamın süreğenliği içindeki değişim ve dönüşümleri eşzamanlı bir kavrayışla aktarıyorlar. Kim ve ne oldukları silik, ama bulundukları konumdaki ruhsal durum ve çevresel bağları iyi belirlenmiş bu anlatıcılar, kendilerinden çıkarak bireyin içsel, dokunaklı yalnızlığını göz önüne seriyorlar.

Klasik, bütünüyle açık bir öykü değil Nalan'ın öyküsü. Kimi öykülerde iyice kapalı. Özellikle kendi yaşamından yola çıktığında farklı katmanlarda okunmaya açık, bilinçaltını simgeler

yoluyla dışa taşıyan, yarı düşsel, etkileyici, kendine özgü bir öykü atmosferi yaratıyor. Bu atmosfer, öyküde hem yoğun bir gerilim yaratıyor hem de kurulan yetkin üst-dil yoluyla anlatının söylem düzeyini yükseltiyor. Yaşam gerçeğinin öykü gerçeği içinde biçim değiştirip yeniden kurgulandığı, bir arada betimlenmiş nesne ve insanlarla imgelerin alabildiğine yoğunlaştığı bu söylem, doğrudan iç dünyalara yönelik bir çizgide yol alıyor. Burada kişilerin yaşam öyküsü, onlarla ilgili yorum, ya da betimleme ve tanımlamalar önem taşımıyor. Yaşanmış anların ya da kişilerce önem ve üstünlük kazanmış algılanabilir işaret ve nesnelerin metin içindeki dolaşımları dolaysız. Bunlar durum saptayıcı öğeler olarak anlatıcının belleğinde serbestçe geziniyorlar, geriye çekiliyor ya da öne çıkıyorlar, ama sonuçta öyküyü anlaşılır kılan bir çizgi oluşturuyorlar.

"Otomobilin önümden geçip gidiyor. Otomobilinle birlikte bol yıldızlı bir gökyüzü, yaz yağmurları, uykudan arınmış geceler, kırılan bardaklar, unutulan adresler, açılmayan telefonlar, sandalda unutulmuş bir bere, kırmızı sardunyalar, lavaboya düşen bir yüzük, kuruyan çam fideleri, yeşile boyanan kapılar, tabaklarda soğumuş yemekler, soluksuz kalmak ve büyütülmüş bir yalnızlık da gidiyor."

Barbarosoğlu, kitabının başındaki sunuda, "nerede duruyorsak onu görürüz... Ve öykü kendini yazar," diyor. Bu onun kendi öyküsünün ipuçlarını taşıyan bir tanımlama. Durduğu yerden bakıyor dünyaya, evet. Nerede duruyor peki?

Yağmurlu bir pencere önünde. Güneşle yıkanan bir kapı eşiğinde... İncecik, uzun bir özlemin içinde. Sonsuz, kesin karanlıkta... Bir hastane odasında...

Yaralı, yarı örtük bir bilincin seslerle dolu karmaşasında... O noktada öyküler kendilerini yazmaya başlıyorlar. Bulunduğu

yer 'kırmızı kıyı' ise, o kıyıda kaybettiği sesini, kendi yokluğunun içindeki var oluşunu arayıp bulmaya çalışıyor öyküdeki kadın.

"Sesim... Sesim hâlâ yoktur. Yaprakları ıslatan yağmurun sesi vardır. Yağmurdan sonra kokan toprağın sesi vardır. Bardağın içindeki suyun sesi vardır. Duvardaki pencere gölgesinin sesi vardır. Başımdaki sargıların sesi vardır. Serum şişesinden bileğime uzanan kordonun sesi vardır. Acının, uyuşukluğun sesi vardır. Ama benim sesim yoktur. (...) yaşadığım kırmızı kıyıların sesi yoktur. (Sesimin ardına düşerim... Sesimi yitirdiğim zamanın, zamanların ardına...)"

Bir yıkılış, yenilgi anını aktarırken okuru yorumunda olabildiğince özgür bırakan bir zenginlik taşıyor "Kırmızı Kıyı" adlı bu öykü. Ama sezdiğimiz olay değil öyküyü vurucu kılan. Gizini güçlü bir imgelemin çağrıştırıcı derinliğinden alan bir bakış. O bakışın görüş alanında öykü kişisinin duygu yoğun iç dünyası, örtülü bir söylemle, kendiliğinden öne çıkıyor. Kokular, renkler, duyumsamalar değişik zaman ve benzer bağlarla iç öyküsel sürekliliği sağlıyorlar.

Barbarosoğlu'nun kitabında on öykü yer alıyor. Yazar, hemen bütün öykülerinde tükenmelerin, yitirmelerin, uzaklaşma ve yalnızlık anlarının, bir başına kalma ya da buna karar verme süreçlerinin iç ezikliğini, sıkıntısını, gönül kırıklıklarını anlatıyor. Geride kalan buruklukları dile getiriyor. Kişiler kendi kendileriyle ve başkalarıyla yüzleşip hesaplaşırlarken öfke ve pişmanlık değil sitemle karışık bir özlem, hüzün duyuyorlar. İkili ilişkilerde aradaki bağ cinselliğin yırtıcılığından uzak. Sanki daha çok dostluk, arkadaşlık temelinde bir sevgi aranmış sürekli. Örneğin sevgiliyle yaşanmış anlardan kalan ve saklanan her şeyin çağrıştırdığı başat duygu yoğun bir sevecenlik.

"...oynadığımız elli birleri, pazar günlerinin uzun kahvaltılarını, söylediğimiz Ege türkülerini, karafakileri, soba üstüne bırakılmış portakal kabuklarını, temizlediğimiz akvaryumları, boyadığımız ayakkabıları, kafesinden kaçan bir kanaryayı, birbirimize gördüğümüz filmleri anlatışımızı, masalları saklıyorum orada. Evet, saklıyorum. Gözlerinin ışıltısını da saklıyorum."

Nalan'ın öykülerindeki ikinci kişilerin olumsuzlanması, sözünü ettiğim türden bir yakınlığın kurulamamış olması, aldatılma ya da değişen duygularla tükenen erkeklere ilişkin daha çok. Ama bu durumlarda bile olumsuzlamanın ötesine geçen, bağışlamazlık ya da nefret içeren bir söyleme yönelmiyor anlatıcı. O gidenlere değil, kendi içine, kendinde kalanlara bakıyor. Yaşandığı anda belki de tam olarak kavranamamış, yeterince farkına varılamamış, ilk vuruşun yarattığı sağırlıkla duyulamamış sesler ve bütün o yabancılaşma anlarından kalan yara izleri zamanın getirdiği bir dinginlik ve kaçınılmaz bir kabullenmenin yürek burkan olgunluğu içinde, yeniden anımsanıp yaşanıyor ve dökülüp saçılmadan, bağırmadan söz-yoğun, ekonomik, diri bir üslupla anlatılıyor. Çünkü olan olup bitmiş, üzerinden epey zaman geçmiştir. Ne zamandır kendi başına var olan, öyle olmayı seçmiş öykü kişisi, geçmiş yaşamına ilişkin bir kapalılık ortamından birden açılan bir bilinç anına, dolayısıyla da bir başka 'şimdi'ye atladığında kendi duruş ve bakışına gereken duruluğu, bütünlük ve derinliği kazandırma yeteneğini ele geçirmiştir. Artık yaşananları yeniden değerlendirip anlamak olanağı vardır ve umutsuz olmak için neden yoktur. Değişim ve karar anı buradadır, geçmişten geleceğe evrilerek yeniden yapılanmanın konu olduğu o anda.

"Çek gözlerini kahve fincanımın içinden. Ağır bakışlarını da içirme bana. Şurada, kahvenin kokusuna ve acı tadına sığınmak

istediğim şu anda (...) bakışlarındaki soğuk iklimlere dayanamıyorum. Gitmek istiyorum. Gökyüzünün mavisini, ağaçların yeşilini, gözlerde parıldayan bir sevinci yeniden bulacağım (Varsa bulurum). Caddelerin gürültüsünü, ormanların geveze sessizliğini dinleyeceğim. Özlediğim bir geçmiş, istediğim bir gelecek; artık yok. Yalnızca gitmek istiyorum. Kendim olabileceğim bir yere ve zamana gitmek istiyorum.

Böyle bir yer ve zaman var mı, bilmiyorum. Aramak istiyorum."

"Bende Vedanız Kaldı", kitabın en güzel öykülerinden biri. Kardeşinin karısını sevmiş bir adamla bu aşkın gizli ürünü genç bir oyuncunun öyküsü. Amcası olan gerçek babasını yıllar boyu çok yakın bir uzaklığı omuzlarında taşıyarak seven anlatıcı, kaçışları, kurulu düzenlerde taşların yerini değiştirmenin güçlüklerini, karşılıklı olarak bilip de bilmezlikten gelmeyi oynamanın çoğalttığı özlemleri, yürek yakan bir incelikle anlatıyor. Bütün vedasız ayrılıkları, bizden esirgenmiş ya da bizim binlerinden kaçırdığımız vedaları anımsatarak hem de.

"...gün batımlarının mavileriyle bakardınız hayata. 'Veda'nızı hep gözlerinizde taşıdınız gibi geliyor şimdi bana. Siteminizi hiç dile getirmediniz. Ağırbaşlıydı ölümünüz de. Kırgın ve küs ayrıldınız zamanımıza... Daha çok da mahzun."

Seslerin, çığlıkların, fısıltıların, görülemeyip sezilenin, bir şimşek çakımı aydınlıkta nasıl öyküleşip görünür hale geldiğini anlayabilmek için okunması, öykü dilinin tadına varılması gerek Barbarosoğlu'nun. Sözle anlatılabilenden öteye taşan anlamın bakışa ve söze dayalı derinliğine inebilmek, söylenemeyenleri keşfetmenin ipuçlarını yakalamak için.

2000

Edebiyat ve Etik

Benim yazmaya başladığım dönemde, edebiyat belli bir dünya görüşü, bilgi birikimi ve adanma gerektiren bir eylem, çok çaba gerektiren bir gelişip olgunlaşma sürecini gönüllü ve uzun süreli göze almaktı. İlk öyküm yayımlandığında, adımı ilk kez basılı gördüğümde, öyle büyük ve altından kalkılmaz bir sorumluluk duymuştum ki, paniğe kapılıp ağladım. Bu bütün isteğime ve göstereceğim çabaya rağmen, nasıl, nereden edindiğimi çok iyi bilmediğim bir değerler sisteminin gerektirdiği, içtenlik, dürüstlük, irade ve sanatsal yeterliliği gösterememe korkusuydu sanırım.

Bu sorumluluk, yazarın edebiyata ve kendine saygı duyması gerekliliğinden doğan bir heyecandır. Yazının kutsanmış bir yanı olduğu yazıya adanmış her yazarın bildiği, sezdiği hissettiği bir duygudur ve edebiyatın kurallarını belirleyen etik, bu duygunun kalbinde yer alır.

Etik; kuram, uygulama ve moral bakımlarından iyiyle kötüyü birbirinden ayırmaya yönelik ölçüler koyan, gelişmeye, evrime, aşkınlığa açık, kabul gören ve görmesi öngörülen değerler sistemi olarak tanımlanır. Buna ilişkin bilgiler davranış ve kavrayış biçimlerimizi birbirine ekleyip düzenler ve toplumun değer ölçülerini ortaya çıkarırlar. Yani etik, ortak toplumsal kültürün ürünüdür.

Kültürü, bünyesinde düşünce ve sanatları da barındıran çok yönlü bir olgu olarak kabul edersek, insanların tüm yaratıcı

deneyim ve sanatsal etkinliklerini düzenleyip gereksinmelere uygun olarak yorumlayabilmek üzere kullandıkları kavram, model ve moral değerler de sanatın ve konumuz dolayısıyla edebiyatın etiğini belirler.

Edebiyat dil bakımından kendine özgü anlamlar sistemi taşıyan bir disiplin alanıdır ve dayandığı dil yalnızca kültürün bir bölümü değil onu elde etmek için asıl amaçtır. Çünkü dil, duygu ve düşünceye doğrudan bağlı, bunları iletmeye yarayan en önemli araç oluşuyla insan ilişkilerini de belirler. Bu açıdan, yaratma eylemi ve özgünlük onun değeri, amacı ve varoluş nedenidir.

Belki de yazma tutkusu bu değerlere bağlanmak isteğinin kendisidir. Çünkü yazmak üzere kalemi elimize aldığımızda çok fazla farkında olmasak da etiği gözetmek zorunluluğunu duyarız. Bu bizi kısıtlamaz. Tersine, edebiyatın sınırsız olanakları yazıyı bir özgürleşme eylemine dönüştürür. Gerçekte insan ister yazar ister okuyucu olsun, edebiyat, yazma ve okuma eylemleri yoluyla insana aynı zamanda kendini tanıma olanağı sağlar ve insanı değiştirebilir.

Dilin olanaklarını keşfetmeye uğraşır ve soruları cevaplamaya çalışırken bilincimizin ne ölçüde genişlediğini, anlayış ve coşku yönünden hayatı kavrayışımızın nasıl dönüşüme uğradığını düşünelim. Edebiyat, insanı kendi yaşamına götüren ve onu sürüden ayıran dolaysız bir kılavuzdur. İlişkilerimizde yol açan, eylemlerimize genişlik ve esneklik sağlayan bir araçtır. Bir roman yaşama benzer. Ne kolay ne de yavan. Tersine duygusal iniş çıkışlarla dolu, hareketli, coşkulu ve renkli. Edebiyat bize bilimin söyleyemeyeceği, dinlerin söyler görünüp başaramayacağı şeyleri söyler. Duyguların ve sezgilerin diliyle söyler.

Edebiyatta etik, tam da bu noktada, insani olanı somut ya da soyut ama kesinlikle özgün biçimde dile getirebilme bakımından önem kazanıyor. İnsanı varoluş koşulları içinde anlatırken insan eliyle ve duygularıyla yaratılmış bir bütünlüğü ifade ediyor. Edebiyat dünyayı yorumluyor, o büyük kaosu anlamaya çalışıyor ve insanlara ütopyalar öneriyor. Onun öncülüğünü sanatçının olağanüstü sezgisi ve duyarlılığı sağlıyor. Yönetenler, dinler, estetik bağnazlıklar edebiyatın, şiirin değiştirme ve dönüştürme gücünden hep korkmuşlar, yasaklar koymuşlar ya da görmezlikten gelmişlerdir.

Edebiyat aynı zamanda benzersiz bir düşünme eylemidir. İnsanlığın edebiyat alanında oluşturduğu birikimler duyguların ve dilin imbiğinden geçerek kültürel değerlere dönüşmüşlerdir.

Günümüzde görsel ve işitsel iletişim araçlarının milyonlarca insan üzerinde etkili bir düşünmeme aracı işlevi yarattığı biliniyor. Yüzeysel bir kitle kültürü üreten bu olgu popülizmle pompalanınca hızlı ve kontrol edilemeyen bir yozlaşmaya dönüşüyor. Benzer gelişmeler kuşkusuz bütün dünyada yaşanmakta. Küresel kapitalizmin kendi felsefesini, düşünce biçimini ve kültürünü yaratmada izlediği kurnaz, saldırgan tavır, var olan anlayış ve kavrayışların içini boşaltarak, yıkıp demode sayarak yerine yeni değersizlikler, kof anlayışlar taşımaya çalışıyor. Edebiyatın düzeyini aşağılara çekiyor, iyi edebiyatı köşeye sıkıştırıyor.

Bu kargaşada eleştirinin işlevi hızla yok olmakta. Geçenlerde bir okurum, medyadaki sıradan arka kapak tanıtım yazıları ve çok satan listeleri dışında, ne okuyacağı konusunda yol açıcı yazıların ve ciddi eleştirilerin olmadığından, çok konuşulmayan kitaplara daha çok ilgi duymaya başladığından söz ediyor ve kendini sürekli aldatılmış hissetmekten yakınıyordu. Bugün gerçekten sanatsal değeri olsun ya da olmasın her şey aynı

kefeye konup bir değer olarak sunuluyor bize ve tüketicisini şaşırtıyor. Eleştirmenlerse hiçbir karşılığı olmayan üstelik saldırılarla karşılanan nankör uğraşlarından vazgeçip küstüler. Belki de şöyle düşünüyorlar: Edebiyatta her şeyin mümkün olduğu yerde hiçbir şey kayda değer değildir.

2003

Ne İçinde Ne Dışında

Evrenin genişliği ve sınırsız zamanı kapsamında biz insanların ömrü fazla değeri olmayan küçük, basit bir olgu, geçici bir süreç. Yine de insan ilk günden beri varlığını sınırlayan, tehlikeye atan ve kendisini engelleyen zamanla savaşmış. Zamanı yenip ölümsüzlüğün sırrını bulmaya uğraşmış. Bu uğurda tarihin belleğini ve zaman bilincini ortadan kaldırmayı bile düşünmüş.

Oysa yazmak tam tersi bir eylem. Çağı, dönemi, zamanı içindeki insanla birlikte kalıcı kılmaya çalışma çabası. Bu belki de yalnızca bir yanılsama, iyimser bir görüş ya da avuntu. Yazmak abartılmış anlamının dışında zamanın ve yaşamın acımasızlığına karşı varoluşu savunma refleksi sayılmalı. İnsandaki yaratma tutkusunun ve sanatın zamanı yenme gücü var. Bilim, teknoloji, genel doğrular, inançlar eskiyebiliyor. Buna karşın üç bin yıllık bir Kibele heykelciği bizleri hâlâ büyülüyor. Bunun nedeni dört bin yıl önce çağının çok ötesinde bir soyutlama düzeyinde yorumlanmış oluşu. Hükmündeki her şeyi aşındıran, yoran ve yok eden zamanı aşabilme gücünü böyle kazanmış.

Zamanı kâğıt üzerinde kaydetmeye çalışmak bana iyi geldi. İnsan çoğunluğunun cehalet ve çılgınlığı yüzünden kapıldığım umutsuzluğu, hayretlerimi, endişelerimi, yalakalık, ahmaklık ve yersiz kibirden duyduğum nefreti, töre ve boş inanlar karşısındaki çaresizliğimi, körleşme ve duyarsızlaşma korkumu belli ölçüde yatıştırdı.

Zaman kavramımız duygularla ilişkilidir. Onlarca yıl bir dakikaya sığar bir saat bin yıl olur bazen ve sonsuzlaşır. Dakikaları yalnızca o anki duyarlığımız ve bakış açımızla, bazen de belleğe kaydedilmiş paralellikler, karşıtlıklar, kokular ya da yankılarla yaşarız. Bu hayata dair yinelemelerden oluşan bir illüzyondur. Anı ya da algılarımıza bağlı olarak zaman çizgisinin incelip kalınlaştığı yerler vardır. Sezgilerimiz o anlarda parlayıp güçlenir. Bu uyanışla geçmişe ilişkin deneyimlerimizle geleceğe bakabiliriz. Öngörümüzle belli şeyleri önceden hissedebiliriz. Geri adım atma şansımız kalmamış olsa bile.

Zamanların birbirinin içine geçişi sık yaşanan bir durumdur. Neresi, ne zaman, neydi şaşkınlığına düştüğümüz anlar olur. Çok iyi tanıdığın bir mekânda, hatta bazen kendi evinde bir an yabancılık duyar, o andan koparak boşluğa düşersin. Böylesi anlık geçişlerle çok uzak yolculuklara çıkabiliriz. Yıllardır bildiğin birine "Bu kim?" diye bakarsın birden. Bildiğin bir eşyaya, isme bütün anlamlarından soyutlayarak bakarsın ve bazen insan ya da nesnelerin özünü böyle keşfedersin. Üstelik sana söylenmiş bir sözle ya da bir şokla değil, hiç yoktan, durduk yerde.

Zamanları üst üste getiren biraz da dokular, renkler, ve seslerdir. Yumuşak bir dokunuşla çocukluğunuza gideriz. Bir seslenişle ilk aşkımıza. Göğe uzanan dir dal ucu, kır kokusu, bir çift kırmızı ayakkabı eskilere sürükler insanı... Çoğul zamanlardır bunlar, ama uçucu, yakalanamaz gelip geçicidirler. Bir tür bellek yitimi gibidir yaşadığın an ve sonrası baygınlıktan uyanmaya benzer. Yine de geçmiş ve şimdinin aynı anda aynı yerde, yani belleğin karanlığında capcanlı bir arada bulunduğu gerçeğini yadsımak olanaksızdır.

Zamanın iyiliği de yok değil. Keder, acı gibi duyguların şiddetini azaltıyor. Önce belli bir düzeye indiriyor sonra da bizi

unutmanın cömertliğine sürüklüyor. Zor zamanlarda felaketler, ölümler acılar, darbeler öylesine arka arkaya geliyor ki tümünü birden taşıyamıyoruz

İnsanımız acıya dayanıklı. Sabırla yüzleşiyor ölümle ve hayatla. Başına gelecek uğursuzluğu tevekkülle bekliyor. Çünkü çok uzun zamandır işte bu, bunu bekliyordum diye sevindiğimiz aydınlık, umutlu bir gün olmadı. Ömürler geçti, gidişat hep öncekinden daha kötü oldu. Birbirine benzer benzemez zamanların içinde yaşadık, karanlıklardan geçtik, Cinayetler, yalanlar, işkenceler gördük. "Ne içinde ne de büsbütün dışında" kalarak zamanın ve hep yeniden, yeniden.

2012

Popüler Kültür Kuşatması

Popüler kültür, yaygın kültür, yığın, kitle kültürü anlamına geliyor. Halk çoğunluğunca üretilen ve tüketilen, bazen onun tarafından tutulan, beğenilen bazen de egemen güçler tarafından halka dayatılan bir olgu. Günümüzde ise toplumsal-ekonomik sistem tarafından özellikle körüklenen bir üretim-pazarlama-tüketim alanı. Eğitim ve kültür düzeyi sınırlı, beğeni ve zevk düzeyi yeterince gelişmemiş en kalabalık kesime ürün pazarlamaksa asıl amaç. Küreselleşmiş kapitalist sistemin hızlı üretim-tüketim dönüşümüne dayalı popüler kültür ürünleri meta konumuna böyle geldi.

Süreç, müzik, film, dizi, derken kitap dünyasını dahası edebiyatı da içine aldı, yazarı ve ürün ya da eserini markalaştırdı. Kuşkusuz bu bir indirgeme, aşındırma ve içini boşaltma eylemiyle mümkün olabildi. Önce kâr gözetmeyle tüketime, çok satmaya dayalı bir aşınma yaşanmaya başladı. Yüzeysel, basit ve kolay tüketilen ürünler piyasaya egemen oldu. O dönemden aklımda kalan iki kitap var: *Yüreğinin Götürdüğü Yere Git* ve *Simyacı.* Her ikisi de son derece yavan, boş kitaplardı. Mistik, vaat dolu masalsı bir anlatım; kolay okunan, bir gecede bitirilen metinlerdi. İçselleştirilmeden tüketilen, milyonların okuduğu nesne kitap örnekleri olmuşlardı. Ülkemizde kimi yayıncı ve yazarlar da bu 'trend'i yakalamakta gecikmedi. Edebiyat magazinleştirilip sulandırılarak okurda hazım zorluğu yapmayacak 'light' hale getirildi.

Bugün bu tür azıtmış, çizgiyi aşmış durumda. Kitabevleri ve internet sitelerinin çok satanlarına baktığımızda dişe dokunur bir eser bulamıyoruz neredeyse. Tersine onlarca acemice, liseli çocuklarca çalakalem yazılmış kitap ortalığı doldurmuş. Daha kötüsü bunlar edebi-estetik değer taşıyan şeylermiş gibi sunuluyor. Sapla samanın birbirine karıştığı bu toz duman, pus ortamında gerçek sanatçının, iyi yazarın ve beğenisi yüksek, bilinçli okurun şaşkınlığa düşmesi kaçınılmaz. Evrensel yazınsal ölçütlerin öğrenilmiş ve biliniyor olması ise tek kaçış noktası.

Edebiyatın, insanın duygusal ve düşünsel gelişiminde çok etkin olduğu, hayata bakışına yeni açılımlar kazandırdığı, dilini zenginleştirip estetik düzeyini yükselttiği gerçeği tartışılmaz. Öyleyse günümüzde topluma sunulan her türlü yoz kültürel ürünün düzeysizlik, yavanlık ve cehaleti körüklediği ve ciddi bir sorun haline geldiği açık.

Ticari, içeriksiz ve bayağı ürünler insanın dilini, duygu ve düşüncelerini sığlaştırıp basitleştirir. İnsanımızın kültürel erozyona uğraması, tartışan, eleştiren, sorgulayan, yeni üretici ve yaratıcı insan tipini de aşındırıyor. Aslında sistemin amacı, isteği de bu. Düşünmeyen, hazır düşünce kalıplarına teslim olmuş, bir örnek, koyun gibi insanlar.

Yayın dünyası bir çöplük endüstrisine dönüştükçe ve yalnızca ticari ölçütlere koşullandıkça kültürel kırılma hızlanmakta. Çok bildik formüllerle aşk soslu romanların üretildiği, roman dışı edebi türlerin yok sayıldığı, kitapların piyasa için yazıldığı, ve her şeyin "görünürlük"le ölçüldüğü bir dönemi yaşıyoruz. Bu yeni sürece "pop yazarlık çağı" deniliyor. Çok satmak ve popüler olmak tek ölçüt. Sattığın kadar konuş, deniyor yazara. Kitapların satmıyorsa ne yazarsan yaz önemli değilsin.

Edebiyat artık, satış rakamları, yazarların ne kadar kazandığı ve popülerlik ölçütleri üzerinden tartışılıyor. Yayın dünyası büyürken kitap fuarları, kitap ekleri, televizyon ve internet ürünün piyasaya arzını kolaylaştırdı. Elbette kitabın çok satması, yazarın para kazanması sevinilecek bir durum. Fakat buradaki olumsuzluk popülerliğin asıl ölçüt olması ve edebiyatın kültürel ürün olmanın ötesine düşerek ticari mala dönüşmesi. Daha da önemlisi, çok satan her kitabın kaliteli ve edebi olduğu izleniminin zihinlere inceden inceye işlenmesi.

Yazar onca emekle yazdıklarından para kazanmalı, hak ettiğine kavuşmalı ama popüler olmak için sanatını ucuzlatmak, fazla yorulmadan nitelikli gerçek sanatçıların önüne geçmek, haksız rekabet yaratmak kötü. Kendisinin dışındakileri başarısız ilan etmekse hepsinden kötü. Bir yazar diline, sanatına gereken saygıyı gösteriyor ve çok okunuyorsa alkışlanmalı. Ama çok satmak, çok kazanmak uğruna yaptığı işe saygısını yitirmişse, okurlarını aptal yerine koyuyorsa, kaleminden çıkan her yazıyı başyapıt gibi sunmaya alışmışsa orada edebiyat adına sorun var demektir.

Çok satmak ille 'niteliksiz' olmak anlamı taşımıyor elbette. Örneğin Yaşar Kemal'in *İnce Memed* romanı yıllar içinde bir milyondan fazla bir satış rakamına ulaştı. Bugün reklamı yapılmadan, Sabahattin Ali'nin *Kürk Mantolu Madonna*'sı okurdan ilgi görmeye devam ediyor.

Kültür endüstrisinin amiral gemisi roman. Yayımlanan yerli roman sayısı yıldan yıla artıyor. Şöhrete ve paraya sınırlı sayıda yazar ulaşsa da bugünkü roman patlamasında amaç kalıcı eserler ortaya koymak değil. Ün ve zenginliğe kavuşmak. Bunun için kendini "okur" diye tanımlayan kitlede "Herkes bunları okuyor, sen de okumazsan geri kalırsın, ayrı düşersin!" duygusu yaratılıyor.

Bu arada romanın satış şansını artırmak için yazarın genç, güzel, yakışıklı, bakımlı ve çekici görünmesi ilk koşul. Yazar bir film yıldızı kadar "ince, zayıf, sportmen, zarif ve yakışıklı" olmalı. Çünkü roman okurunun büyük bölümü kadınlar. "Aşk romanları yazarı" olarak bilinmeyi sağladığınız anda el üstünde tutuluyorsunuz.

Popüler kitaplara baktığımızda duygusallığa abanıldığını görüyoruz, Kitapçı raflarında isminde aşk geçen yüzlerce kitapla karşılaşmak mümkün. Aşk Kırgınlıkları, Aşka Veda, Aşka Yolculuk, Aşkın Şehidi, Aşkın Zamiri, Aşkın Meali, Sanal Aşk Kaçamakları, Görücü Usulü Aşk, Posta Kodu Aşk, Aşk-ı Sürgün, Aşk-ı Zemheri, Ölümsüz Aşk... Bu tür romanlarda ağlak bir metin, basit, kötü bir Türkçe çıkıyor karşımıza. Yer yer cinsellik sosuna bandırılmış ya da tasavvuf kırıntılarıyla süslenmiş oluyorlar. Kadın-erkek ilişkileri hakkında büyük çıkarımlar yapılıyor. Hayat hakkında reçeteler sunuluyor, öğütler veriliyor.

Günümüz insanının zevkleri, seçimleri küresel sistem tarafından yönlendiriliyor artık. Dijital teknoloji ve kitle iletişim araçları ortalama insan için öngörülen ucuz örnekleri kalabalıklara empoze ederken binlerce eleştirmenden daha etkin rol oynuyor. Bu yoğun ticarileşme olgusu karşısında önemini kaybeden ve değersiz hale gelen eleştiri kurumunun işlevsizleşip kabuğuna çekilmesi de bugünkü tablonun başıboşluğunda etkili oldu. Eleştirisiz edebiyat olmaz sanırdık ama bal gibi oluyormuş işte!

2014

Eleştiri Ölüyor mu?

Bütün dünyada aynı soru gündemde. Eleştiri çağı bitti mi? Genel kanı henüz bitmediği ama tehlikeli bir durumla karşı karşıya olduğumuz yolunda. Açıkçası boşluktayız.

Peki ne oldu da böyle oldu, suç bizde mi?

Dünyanın manzarası değişiyor ve başta ekonomi olmak üzere siyasal, toplumsal, kültürel krizler bitecek beklentilerini boşa çıkararak derinleşip yaygınlaşıyor. Kapitalizmin bunalımı ile merkeziyetçilik, sertlik ve eşitsizlik her yerde yükseliyor. Siyasi meşruiyet sorunu da eleştirinin soluksuz kalışını etkiliyor. Düşünce ve ifade özgürlüğü baskı altında olan toplumlarda eleştiri mekanizmaları kaçınılmaz olarak geri çekiliyor, aşınıyor.

Bu işin bir yönü. Günümüz insanının zevk ve seçimlerinin küresel sistem tarafından belirlendiği ve gitgide sığlaştığı gerçeğini de unutmayalım. Dijital teknoloji ve kitle iletişim araçları, ortalama insan için öngörülen ürünleri bir örnekleşen kalabalıklara empoze etmede binlerce eleştirmenden çok daha etkin rol oynuyor.

Doksanlı yıllarda yükselen küresel açgözlülük edebiyat alanında da büyük değişimlere neden oldu. Nitelikli edebiyat üzerinde düşünmeyi, tartışmayı dahası onu talep etmeyi geçersiz hale getirdi. Sistem, eğitimsiz, estetik beğeni yoksunu, tüketici insan tipi yaratmada başarılı oldu. Bu arada edebiyat alanında

da yapılan-yazılan şeyleri görünmez kılan ağır bir egemenlik gölgesi oluşturdu. Edebiyat ve eleştirinin birbirleriyle konuşması durduruldu, ilişkileri kesildi. Zaman içinde her ikisi de ilgisizlik ve yokluğa sürüklendi. Dolayısıyla eleştiri de eleştirmen de gereksiz hale geldi. Felsefe, resim, müzik ve birbirini besleyen tüm sanatlarda dünyanın en ünlü eleştirmenleri, ya susup köşelerine çekildiler, ya da "yolları tıkandığı için" yaptıkları işi bıraktıklarını açıkladılar.

Özellikle ileri kapitalist ülkelerde yaşanan değişimler hızla bize de yansıdı. Piyasanın işleyiş kuralları, sanat ve edebiyatı vasat çoğunluk eğilimlerine göre biçimlendirmede tek otorite olunca bildiğimiz klasik eleştirinin işlevi, önemi kalmadı. Bin dokuz yüz ellilerden seksenli yıllara, iktidar sahibi olmuş, edebiyat ortamını eleştirileriyle hareketlendirmiş eleştirmenleri ve heyecan verici eski tartışma ortamını özler olduk. Kızdığımız bazı adamların kasıntılı, öznel, yargılayıcı kimi tutumlarını bile arıyoruz neredeyse. Çünkü bugün ortalıkta kuru gürültüden başka ses yok.

Gürültünün asıl kaynağı olan internet ortamı hâlâ acemi. Edebiyat dergi ve siteleri, kitap kulüpleri, amatör bloglar aralıksız genel geçer, niteliksiz görüşler üretiyor. Çoğu mecra bir tekrarlar ve yalan yanlış kopyalamalar cenneti sanki. Anlamadıklarını yok sayanlar, apaçık olanı tersine yorumlayanlar, fikri neyse zikri o olanlar, hepsi orda. En bildik, en uydurma, en sıradan mala övgüler düzen, en iyi eserlere dudak büken cahillerden geçilmiyor. Okur çoğunluğu kalitesi yerlerde. Deneyimli kitap kurtları yok değil, bunlar arasından şaşırtan, umut veren isimler de çıkıyor ama sayıları çok az.

Dikkat çekici olan, niteliği ne olursa olsun "Eleştiriyi demokratikleştirme" adına bu gürültücü kalabalığın destekleniyor oluşu. Yani herkes bir eser ya da kitap hakkında konuşabilir,

kimsenin görüşü bir başkasından daha değerli ve üstün sayılmamalıdır! Özellikle bloglar bu anti-otoriter eğilimin en belirgin, en narsist alanı. Sonuçta piyasa, "çok beğendim – hiç beğenmedim" ağzıyla konuşulan bir düzlemde edebiyatın zaten göçmüş itibarını "bloglar ve twitter" nameleriyle iki seksen yere sermiş bulunuyor.

Kuşkusuz internetten vazgeçemeyiz. Ayrıca ve her şeye rağmen iyi edebiyat sitelerinde okumayı özendirecek canlı bir ortam var. Bazen derinlikli yorumlara, denemeye benzer akıllı başlı alternatif yazılara da rastlanıyor. Ama eskiden yazmanın çekim merkezi sayılan, yaşama savaşına sık sık yenik düşseler de eleştirinin nabzının attığı yerler kabul edilen basılı dergiler artık işlevsiz.

Türk edebiyatında söz sahibi olmuş ciddi eleştirmenler ölümle ya da kendi arzularıyla ortamı terk edeli epey oldu. Amaç yazarından yayıncısına, dağıtıcıdan kitapçıya satış olunca, kendini beğenmiş, burnundan kıl aldırmaz ama yazık ki modası geçmiş eleştirmenden kimsenin beklediği bir şey kalmadı. Bu huysuz adamların geride kalanları piyasaya zarar vermesinler diye gazete eklerine sürüldüler. Konuşlandıkları yerden anlayışlı yorumlarıyla ve kimi zaman sözlerini eğip bükerek uysalca seslenmeyi sürdürüyorlar. Şimdinin kendilerini eleştirmen sananları ise yalnızca sevdikleri kitaplarla, moda olan yazarlar ve kendi ahbapları üzerine kalem oynatıyorlar. Onların, soğukkanlı bir dille övdükleri ve birkaç imalı cümleyle beğenilerini inandırıcı kılmaya çalıştıkları kitapları eleştirdikleri kabul ediliyor. Eleştirinin uzmanlık gerektirmediği, bu işle iktidar olunamayacağı, az çok deneyimle herkesin bir şeyler üzerine bir çift laf edebileceği inancı yaygınlaştı.

Kültür endüstrisinin bağımsız eleştiriye yönelttiği baskı ve müdahale gerçekten bir kayıp mıdır? Kuşkusuz öyle. Çünkü özgür eleştiri okurlar kadar toplumun da düşünce sınırlarını esnetir, bilincini genişletir. Okura okumayı öğretir. Yazarın neyi, nasıl yaptığını, uzman bir gözün bakışından görmesini ve kendi yazma pratiklerini daha iyi anlamasına sağlar. Tartışma ortamı yaratarak iyinin kötüden hakça ayrılmasına imkân tanır.

Kesinlikle eleştirisiz edebiyat olmaz!

Oysa bugün olurmuş gibi yapılıyor. Eleştirinin olmadığı yerde iş gazetelerin magazin yazarlarına daha çok da söyleşilere kalıyor. Medyada yer alan kitap yazıları, yaratıcı yazarı her seferinde hayal kırıklığına uğratıyor. İyi ile kötünün gündelik iç içeliği ise tüm değer ölçülerini felç ediyor. Çoğu zaman onca emek verilen kitap bir edebiyat eseri değil de herhangi bir mal gibi sunuluyor çünkü. Bu durumda kitabın çıkışının haber değeri odak alınarak pazar sayfasına uygun düşecek en gereksiz ayrıntılar öne çıkarılıyor. Yazarın asıl anlatmak istediği, dili, tutarlılık ya da tutarsızlıkları, en çok da eserin ruhu söz konusu bile olamıyor.

Eli az çok kalem tutup da eleştirmen pozu kesenlerin yaygın yöntemi ise hikayeyi –sonu dahil– uzun uzun özetlemek, kurgu üzerine kalıplaşmış birkaç söz etmek. Sunum, satılık daire sunar gibi: İki oda bir salon! Ayırıcı bir üslup, farklı bir kavrama biçimi ve düşünsel özü olmayan bu tanıtım metinleri anlaşılmamış hatta okunmamış kitaplardan çıkıyor. Okurlar ise bu tatsız, yüzeysel ve güdük yazılarla yetinmek zorunda kalıyorlar.

Bu tablo içinde yeni çıkan bir kitaba, bedeli bir biçimde ödendiği oranda, destek veren medya korosu, en içi boş nesnenin bile okura ulaşma şansını çoğaltabiliyor. Bunun yanında yeni seslerin, beklenmedik anlayış ve fikirlerin heyecanı yerine insanlara

hangi hikâyeyi ve bilinmedik neyi kaçıracaklarını gösteren bir çizgi izleniyor. Sonuçta okura ulaşamamaktan korkan yayıncı da yazar da en kararsız, en sıradan değerlendirmelere razı oluyor. Biliyorlar ki eserin edebi değerini ortaya koyan yoğun bir eleştiri yazısı ancak bir avuç iyi okura hitap edecektir.

Bu tabloda meraklı ve gelişmiş okura seslenen edebiyat eleştirisinin, gerek piyasada gerekse internet ve sanal âlemin kaotik ortamında kendine anlamlı bir okur kitlesi bulamamış oluşu doğal. Ancak bunun eleştirinin az çok hayatta kalmasını engellediği de açık. Artık insanlar, ciddi konuları konuşmak ve anlamak için gitgide daha az enerji ve zaman buluyorlar. Karmaşık düşünceler, aşılmaz cümlelerle dolu metinler yerine yalın görüşler okumak istiyorlar. Doğrusu bazı eleştiri yazarlarının özel bir dili ya da aşırı kuru, zor bir biçimi yeğleyip metinlerini kodlayarak seçkinliklerini korumaya çalıştıkları gerçeğini de yadsıyamayız. Tüm dünyada seksenlerin sonuna doğru çıtası gitgide alçalan eleştirinin çöküşüne bu nedenle oluşan ilgi eksikliği de katkıda bulunmuş olabilir.

İçi boşaltılmamış edebiyat ve yol gösterici net eleştiri iyi okurlar için her zaman heyecan vericidir. Oysa bugün yayıncılık ün ve parayla şişirdiği yazarların içi boş ürünlerini parlatma görevini eleştirmenin boy ölçüşemeyeceği medya ve reklam şirketlerine devretti. En bildik ve ucuz kitaplar ustaca yöntemlerle pazarlanarak yüz binler satılıyor. O kitap tümüyle kopya, çalıntı ya da "hiç" olsa bile suçlama ve eleştirilere saldırmaya hatta bu işe kalkışanı linçe hazır güçler arkada bekliyor. Böyle bir tabloda edebiyatın ve eleştirinin hiçbir değeri ve önemi kalmamış olması ise kimseyi şaşırtmıyor.

Görüldüğü gibi, şu sıralarda eleştiri hasta ve edebiyatın durumu da parlak değil. Çünkü bu ikisi edebi kültürü oluşturup yansıtmada yapışık kardeşlerdir. Aynı ana amacı paylaşırlar: Hayatta kalmak ve insanlara dünyayı açıklamak.

Bu da pek kolay değil aslında. Hiçbir zaman da öyle değildi. Bütün dünyada iyi, nitelikli eleştirmenlerin sayısı iyi yazarlar kadar çok ve yaygın olmadı. Genelde büyük eleştirmenler, büyük romancılar veya şairlerden çok daha ender çıkar. Çünkü eleştiri aynı zamanda yüklü bir kültürel birikim gerektirir. Edebiyat eleştirmeninin edebiyatı iyi bilmek yanında başkalarının fark etmediğini fark etme, sezip görmediğini görüp gösterme yeteneğine de sahip olması gerekir. Eleştirmen yazarın dilini, eserin ruhunu, yazma süreçlerini ve aralarındaki bağları belirler. Bu edebiyat için önemli, öğretici bir değerdir. Çünkü eleştiri ancak böyle tüm akımlar ve disiplinlerle ilişki içinde yaşar, akıl ve duyarlığın ortak sesi olur.

Görünen o ki, bir zaman daha işler böyle yürüyecek. Okurun güveni zedelenmiş, pazarlama yöntemleri tepki toplamaya başlamış olsa da piyasa kuralları hükmünü sürdürecek. Bir süre sonra da kaçınılmaz olarak inişe geçmek zorunda kalacak. Eleştiriye hileli biçimde yasak koyan piyasanın yeniden ona ihtiyaç duyacağı günler neden gelmesin? Hayat, kültürel ve duygusal gereksinimlerle birlikte sürekli değişiyor. Okurların insani yaklaşımlardan soyutlanmış, dağ gibi sorunlara kayıtsız ürünler yerine kendi hayatlarının yansıdığı özgün, derin, incelikli edebiyatı özlemeye başladıklarını gösteren işaretlerse az değil. Piyasa kendi kitaplarından oluşan çöp dağlarından da sıkılabilir ayrıca.

Bugün çölde yaya kalmış, gelmeyecek bir otobüsü bekler gibiyiz. Ancak önümüzdeki dönemlerde yeni bir edebi

gereksinimin ve eleştiri anlayışının doğuşundan umut kesmiş de değiliz. Çünkü gerçek edebiyat ve açık sözlü eleştiri olmadan bilinçli okuyucular yaratılamaz. Eleştiri, hem yaratıcı yazarları hem de edebi estetiği korumaya yarayışıyla edebiyatın olmazsa olmaz dayanak noktasıdır. Bu olmadan yazarın çabası boşuna, ünü ölü, büyüklük özlemi ise yalnızca bir yanılsama olacaktır.

2012

Tutkular

Aynalar ve Kadınlar

Ben bir kadın sorunları yazarı olmadığımı hep söyledim. Yani benim sorunsalım tek başına bu olmadı hiçbir zaman. Ama bir kadın ve yazar olarak kadınlar üzerinde yoğunlaştığımda, onlarla ilgili olarak daha yazılacak çok fazla şey bulunduğunu seziyorum. İnanıyorum ki kadınlar ve erkeklerin kadınlar tarafından anlatılmasına gereksinmemiz var.

Bugün dünyada, bir de kadın sorunu var ve bu sorun bir hayli yol alınmasına ve toplumların gelişme düzeyi ölçüsünde farklılıklar gösteriyor olmasına rağmen büsbütün ortadan kalkmıyor. İki bin yıl sonra birçok ülkede kadınlar çarşafların peçelerin altına sokuluyor, sokulmak isteniyor.

Bu işin dış görünüşü elbette. Bundan daha ürkütücü olan bu görünüşün altındaki insanı bir nesne, bir alet konumuna indirgeyen zihniyet. Toplumsal çalkantının, gelir eşitsizliğinin yoğun yaşandığı her ülkede bu karmaşadan zarar gören öncelikle kadınlar oluyor. Bizim ülkemiz özelinde de kadın sorununu toplumun bütün öteki yapısal sorunlarının dışında görmek, yalınkat kavramak olur. Bana göre yaşadığımız her şey o kadar iç içe ve birbiriyle bağlantılı ki tek bir insana bakarken bile, olgu ve etkileşimleri bir arada görmek, anlamak zorunluluğu var.

Yazdıklarımın kesişme/çakışma noktası genelde burasıdır. Ama bunun dışında değil, içinde, tam ortasında duran, insanlığın yaşadığı ve halen yaşamakta olduğu uzun kadınlık –ya da

kölelik– tarihinin benim kadın kahramanlarımın kişisel tarihlerini de etkilediği gerçeğidir.

İnsanlık tarihi bir anlamda, kadınları eve ve örtüler altına kapatmanın, onun gelişmesini, düşünmesini, insanlık katına yükselmesini baskı ve hile ile engellemeye çalışmanın da utanç verici tarihidir.

Kadınlar, ikinci cins, zayıf insan oldukları, erkek efendileri tarafından korunmak, onlara sabırla itaat ederek rahat ve hoşnut yaşamak ve öteki dünyada ödüllendirilmek dışında seçenekleri bulunmadığı yolundaki temel öğretilerle uzun zaman oyalandılarsa da, bir türlü mutlu olamadılar. Bütün bir erkeklik kültürü ve söylemini gönüllü olarak kabul etmiş olanlar ve erkekle kadın arasında herhangi bir çatışma olmadığına inanmayı yeğleyenler bile, adını koyamadıkları derin bir iç sıkıntısı ve yoksulluk duymaktan kurtaramadılar kendilerini. İşte tam da bu nokta benim yazarlık dramatiğimi belirliyor sanırım.

Günümüzde bile kadınlar, kendilerini keşfetme ve birey olma bilincine varma yolunda, yalnız başlarına yol alıyorlar. Kendi deneyimlerini bir başlarına, deneme yanılma yoluyla yaşıyorlar. Bu yüzden de, çevrelerini kuşatan, yaşamlarını, düşüncelerini hatta düşlerini biçimleyen mevcut kadınlık yorumlarından, erkek egemen önyargı ve anlayışların etkisinden kurtulup kadın-bireyler haline gelebilmek için karanlıkta el yordamıyla ilerliyorlar.

Bu zor ve sancılı yolculuk çoğu kez hiçbir yere varmıyor, varsa da sanıldığından uzun sürüyor. Genellikle dışlanmalardan, kararsızlıklar içinde gidip gelişlerden sonra aynı yollardan yenilmiş ve ölesiye mutsuz geri dönülüyor. Kimi zaman da dümdüz ve kolay görünen başka yanlış yerlere sürükleniyor kadın. Dayanıklılık, direnme inadı, ekonomik güçlülük, yeterince onur duygusu ve ödenecek bedelleri göze alabilme kararlılığı

gerekiyor insanın kendini özgürleştirebilmesi, kendi cinsi ile ilgili yerleşik değer yargılarının kısıtlayıcı, hatta yok edici çemberinden kurtulabilmesi için.

Ödenecek bedeller dedim. Kadın cinsi için başkaldırmanın odak noktası bu. Yani şöyle ya da böyle bir bedeli var kendi varlığının bilincine ermenin. Kayıplar var. Köktenci dönüşümler, katılaşmalar, nefretler, 'sevgiye gecikmeler' ya da büsbütün elden kaçırmalar var.

Bütün bu can yakıcı kadınlık-insanlık serüveni, elbette beni yazar olarak çok ilgilendiriyor. Öykü ve romanlarımda da kahramanlarımın durdukları yerle birlikte bu bedelleri, içsel ya da somut gidiş gelişlerini, kendi sınırlarını yoklama ve nereye kadar ilerleyebileceklerini anlama isteğini, o cesareti ve yenilgilerle korkuları anlatmaya çalıştım.

Yazdığım kadınlar sık sık aynalara bakarlar ve aynaya yansıyan görüntülerinde kendi bütünlüklerini yakalamaya, gerçekte kim olduklarını anlamaya çalışırlar. Aynadaki görüntü, hep aynı ve tek olsa da içsel olarak yabancı bir çoğulluk duygusu yaratır kadında. Kendini bulmaya nereden başlayacağını kestiremez. Sonra ayna bulanır ya da çözülüp dağılarak parçalanır. Çünkü kadının kendisi olabilirlik bilinci bulanıp parçalanmıştır. Kadın kahramanlarımın tek isimli olmayışının bu anlamda simgesel bir işlevi var belki de.

Kadının en büyük çelişkisi, olması gereken ya da olmayı istediği insanla erkek iktidarın onun için öngördüğü geleneksel rol arasındaki bölünmüşlüğüdür. Kuşkusuz kadın cinsinin kendini kavrayışının tarihsel kadınlık durumuna uygunsuzluğu yaratıyor bu yarılmayı. Kadın kendini erkeğin dünyasına aktardığında bile öteki yanı evde kalıyor. Onun için çevresindeki dünyayı algılamada, ilişkilerde, gündelik yaşam pratiğinde ağırlığı olan bir yarılma

bu çünkü. Hem kendi içinde hem de dışa karşı kopmaya, dağılmaya hazır, hırçın, kavgacı bir hale geliyor kadın bu durumda.

Suna, kendi serüveni boyunca Su ve Na yanlarını bütünleştirmeye, en azından uysal, sevecen, edilgen bir kadın-nesne olan Su ile, asi, kural tanımaz uzlaşmaz erkek yanı Na arasında bir denge kurmaya, onları barıştırmaya çalışır. *Ölü Erkek Kuşlar* bu mücadelenin ağırlıklı olarak yer aldığı bir romandır. *Yeni Yalan Zamanlar*'ın Melike Eda'sı, ensest bir ilişkiyle paramparça olmuş kadın kimliğini onarmak için sevmeyi ister ama çok 'gecikmiş'tir. Sevdiği erkekle yatamaz. Bir gecelik ilişkilerle arayışını sürdürür durur. "Şimdiki ben oluncaya kadar kimler olduğumu ve yarın kim olacağımı bilmiyorum," der. "Aslım yok, eski bir fotoğrafın negatifiyim ben yalnızca," der. *Hiçbir Aşk Hiçbir Ölüm*'ün Sara'sı ise kendi bedenine, güzelliğine kapanmış, gömülmüştür. Erkeklerle ilişkisinde maddi bir karşılık ilişkisini yeğler. Hayatta kalma yolu 'ödetme'dir. Kızının, Simden'in sevgisini bile satın almaya uğraşır. Kadın kimliğini tanımlama gücünü bilerek yitirmiş olduğu için, kendince bir savunma dili ve biçimi geliştirmiştir. Bu dil ezenlerin bakışıyla 'yukarının' dünyasından oluşmuştur. Yapaylık, para hırsı ve bencillikle beslenir. Avının avcıya, avcı bedeninin ava dönüşmüş olmasını fazlaca umursamaz. Aklını değil sezgilerini öne alır. Havayı koklar, ortamı algılar, oyunlar kurar.

Kendi seçimi ve eseri olan bir sevgisizlik ortamına böylece dayanmaya çalışır ve hayatta başarılı olduğunu sanır, ama gerçekte kim olduğunu kendine sorma zamanı gelecektir bir gün. Ölümün eşiğinde, o acıklı maddi kopuşun içinde, döşeğinde.

Benim kadın kahramanlarım, yazmaya oturmadan önce, düşünme, kurma aşamasında var oldular. Önce kabaca, anlatmak

istediklerimin aracısı olarak yarattım onları. Bu yüzden aramızda belli bir uzaklık vardı. Bana pek de güvenmiyorlardı sanırım. Yazmaya oturduktan, özellikle ilk otuz-kırk sayfayı bitirdikten sonra gerçekten yaşamaya başladılar. Sonra yavaş yavaş ısındık, yakınlaştık birbirimize. Gizlerini yakın bir dosta verir gibi yavaş yavaş ele verdiler, yüreklerini, en karanlık duygularını sayfalar ilerledikçe açtılar. Düşlerime girdiler bazen. Gözlerine uygun gördüğüm rengi beğenmeyip surat ettiler. Öfkelendiler, sözümü dinlemediler zaman zaman, diklendiler. Günlerce istediğim eve gelmedi örneğin Melike Eda. Suna kalkıp Onur'a gitti. Onlarla çok uzun süre birlikte yaşadım. Yalnızca bir romanı bitirmek için bana gereken iki-üç yıl boyunca değil, daha öncesinden ve daha sonra da benimle birlikte olmayı sürdürdüler. Her üçü de bu toplumda yaşıyan birçok kadının ortak özelliklerini taşıyorlardı. Aynı çelişkileri, aynı korku ve tedirginlikleri. Her üçünde de hem benden hem de tanıdığım kadınlardan kalın çizgiler vardı. Taşrada doğup büyümüşlerdi. Kendilerini aşma, onlar için başkalarınca tasarlanmış yaşamların dışına çıkma isteği duyuyorlardı. Öyküleri önce bu yüzden anlatılmaya değerdi. Çünkü verilenlerle yetinen kadınlar, beni her zaman daha az ilgilendirdi. O hayatlarda anlatılacak pek az serüven vardır. Daracık bir iç alanda dönüp durur her şey. Donmuşluk ve edilgenlik egemendir.

Benim kadınlarımın öyküsü o noktadan kurtulma düşüncesiyle başlar. Ben yazdığım bütün kadınlara yürekten bağlandım. Onlarla olan ilişkim temelde bir sevgi ilişkisidir. Ama içlerinde en çok *Yeni Yalan Zamanlar*'ın Melike Eda'sını seviyorum. Aşırı incinmişliği, özgünlüğü, bağımsız, ele geçmez kişiliği, içimde büyük bir sevecenlik ve karmakarışık duygular uyandırıyor.

Kuşkusuz kadınlık tarihi aynı zamanda 'acıklı bir erkek zavallılığı tarihi'dir. Yeryüzündeki hiçbir canlı türü dişisini insanoğlu kadar hor kullanmamış, aciz ve kendinden aşağı görmemiş ve mal saymamıştır. Erkekle kadın arasındaki sahiplik ya da ezen ezilen ilişkisi, hiç kuşkusuz kaba saba değildir. Çok karmaşık ve inceliklidir. İki taraf birbirini sever çünkü. Ama bütün yakın ilişkilerde sonuç olarak hükümranlık erkeğe geçer.

Kadınlar, içinde erkeğin yer almadığı bir dünyayı düşleyemedikleri için bu krallığa boyun eğerler. Bütün bir erkeklik söylemi 'almak' fiili üzerine kuruludur. Sahibi olduğu, aldığı bu malı korumak için onu gözlerden gizlemek, ağır cezalarla sindirip korkutmak, erkeğin akıl edebildiği en iyi çare olmuştur.

Erkekteki kaybetme korkusunun kökeninde kadının gizil gücünden duyulan kalıtımsal korkuyla birlikte, kendine güvensizlik de vardır. Tarih boyunca kadına suçluluğun, kirlilik ve günahın simgesi olarak bakan bütün dinleri erkekler yaratmıştır. Onlar bağımsız ve kişiliği gelişmiş kadınlardan korkarlar. 'Evlenilecek' ve 'vakit geçirilecek' kadın ayrımı da bu korkudan doğmuştur. Kendisine eşit bir rakip değildir erkeğin seçimi çoğu kez. Uysal, söz dinler ve kendinden aşağıda biridir. İç ve dış dünyasını böyle ayırır erkek. Bu ayrım şizofrenik boyutlara varır kimi kez. Evdeki silik kadından bilmeden sıkılanlar dışarıda serüven ararlar ya da eşlerine bilmeden eziyet ederek mutsuzluklarının öcünü almaya çalışırlar. Erkek çoğunluğu işte böyle kendilerini hiçbir gürültü ve kalabalıkla giderilmez bir yalnızlık ve ruhsal yoksulluğa mahkûm etmiştir.

Biz kadınlar, erkeklerin sevgi karşısındaki zayıflıklarından nasıl utandıklarını iyi biliyoruz. Ağlamayı ve acı çekmeyi nasıl kadınca sayıp güçlüyü oynadıklarını iyi biliyoruz. Birçok kadın patlama anlarının şiddete dönüşmüş çılgınlığının kurbanı

olmuştur çünkü. Reddedilmekten, horlanmaktan çok korkar erkekler. Tarihsel erkek uygarlığı öncelikle kendi cinsinin bilincine, üstün insan inancını kazımıştır ve güçsüzlük o yüce erkeklik söylencesine kesinlikle aykırıdır. Ben hep erkeklerin kimlik bölünmesinin kadınlarınki kadar hatta ondan daha önemli ve yakıcı olduğunu düşünürüm. Erkek kahramanlarıma bakarken onların içindeki kadını ararım. O kırılganlığı, şaşkınlığı, iki arada bir derede kalmışlığı. Benim yazdığım erkekler Ayhan, Onur, Nedim ve başkaları bir yanlarıyla dışarı doğru sıçrarlar öte yandan da bilinçlerinin derinliğine kazınmış, yok yere yaratılmış erkek benliklerini korumaya çalışırlar.

1997

1970 Yılı

1970'te Manisa'daydım. Bir ortaokulda resim öğretmeniydim. İzmir'in dibindeki bu Ege kenti, birçok bakımdan taşraydı o günlerde. Yaşamlar, düşünceler, bakışlar, kentin eni boyu gibi dardı. Bir anacadde üzerinde sıralanmış alçakgönüllü birkaç dükkân, bir pasaj, iki banka şubesini ve bu caddeyi enine kesip tren istasyonuna ulaşan bulvarı gidip gelmek yarım saat bile sürmezdi.

Bazı kentlerin insanın hayatında rastlantısal rolleri vardır. 1970'te, üçüncü kez Manisa'da bulunuyordum. İlki 1952-53 arasıydı. Babamın görevi nedeniyle bir yıl kalmış, o ölünce ayrılmıştık. İkincisi, 1958-61 yılları arasındaki öğretmen okulu öğrenciliğime rastladı. Ben istemedim bunu. Zorunluluktu. Okul yeni açıldığı için Bursa'dan öğrenci aktarmışlardı. Sonuncusu ise evlilik nedeniyle ve en uzunu oldu. Tam on yıl. 1970 bu on yılın başlarına denk gelir.

İki yıllık evliydim. Merkeze yakın bir sokakta, altmış metrekarelik küçük bir evde oturuyorduk eşimle. Ev sahibimiz kentin tek kitapçı dükkânının sahibiydi. Yeni çıkan kitapları ve *Varlık*, *Türk Dili* gibi bazı edebiyat dergilerini orada bulabilirdiniz.

İlk çocuğuma hamileydim. Yılın ilk aylarını bebeğimi kaybetme riski yüzünden, daha çok yatarak geçirmek durumunda kalmıştım. Bu bana sistemli bir okuma fırsatı yarattı. Eve çok yakın olan kent kitaplığı –Kitapsaray– aradığım her türlü kitabı

bulabileceğim zenginlikteydi ve bayan yöneticiyle dostluk kurmuştum. Öte yandan öğretmen arkadaşlarımla okuduğumuz kitapları değiştiğimiz de olurdu. Nâzım Hikmet'le o günlerde tanıştım. *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın beni nasıl sarstığını söylememe gerek yok, çünkü bu tanışmayı yaşayan herkes bunun ne olduğunu bilir. Dostoyevski'nin *Budala*'sını, *Karamazov Kardeşler*'ini, *Suç ve Ceza*'yı; Tolstoy'un *Savaş Ve Barış*'ını, Balzac'ı, Stendhal'ı ve Gonçarof'un *Oblomov*'unu yeniden okudum o dönemde.

Televizyon yoktu henüz. Dünyayla en önemli bağlantımız radyoydu. Haber alma konusunda olduğu kadar müzik, kültür sanat olaylarını izleme açısından da radyo yeri doldurulmaz bir araçtı o günlerde. Belleğimde, Aytaç Kardüz, Çetin Çeki ve Can Akbel'in sesleri kalmış daha çok. Minicik, güneşli bir balkondaki çiçek saksıları, Timur Selçuk'un "Ayrılanlar İçin" şarkısı ve Beatles... Sürekli olarak *Cumhuriyet*, ilgi çekici bir yazı dizisi olduğunda da onu bırakıp *Milliyet* gazetelerini okurduk. *Cumhuriyet*'in, görsel kalitesi yüksek, içeriği zengin sanat sayfalarını ve Rauf Mutluay'ın duygu dolu edebiyat yazılarını severdim.

Ailece görüştüğümüz fazla arkadaşımız yoktu. Eşimin kişiliği nedeniyle epey içe kapalıydık. Yalın, iddiasız yaşıyorduk. Eşyamız, perdelerimiz, masamız, bardağımız gösterişsiz ama sağlam ve kullanışlıydı. Yoksul bir ülke olduğumuzun bilincindeydik ve içgüdüsel olarak bunu milletle bölüşmeyi doğal buluyorduk. Siyasi gelişme ve oluşumlarla ilgili kaygılarımız vardı elbette, çünkü demokrasiden, eşitlikten, ulusalcılıktan yana bir düşünceye sahiptik.

O yılın mart ayında, binden fazla insanın öldüğü, birçok ailenin kış şartlarında ortada kaldığı Gediz depremini yaşadık. Manisa da çok sallanmıştı. Ağır, demir döküm sobamızın

ileri geri gidip gelişini ve taş zeminde çıkardığı sesi hatırlıyorum.

Bahar aylarında, ülkücü komandoların üniversitelere silahlı saldırılar yaparak olaylar çıkarmaları, cinayet işlemeye başlamaları gelecek günler adına kaygılar yaratmaktaydı bizde. Türkiye, politik, ekonomik ve toplumsal karmaşanın yükselmeye başladığı günlerden geçiyordu. Erbakan adlı bir adam çıkmış, 'Milli Nizam Partisi'ni kurmuştu. Siyasi irade, toplumun beklenti ve arayışlarına çözüm üretmeye çalışmak yerine, anayasanın getirdiği demokratik hakları kısıtlamaya, ortadan kaldırmaya yönelik tasarılar yapmaktaydı. Sağ eylemcilerin ortaya sürülüp gizlice kollanması bunun bir parçasıydı. Çevremdeki demokratik sol eğilimli öğretmenlerse bu oluşumlara tepkili ve öfkeliydiler.

Bir önceki yılın son günlerinde, TÖS'ün (Türkiye Öğretmenler Sendikası) düzenlediği büyük öğretmen boykotuna –dört günlük iş bırakma eylemi– katılmıştım; hakkımda dava açılmış olduğundan yargılanıyordum. İçimde bir isyan, olmazlık ve olup bitene sürekli karşı olma duygusu büyüyordu. Altmışlara doğru geriye giden her yıl, bana daha iyi görünüyor, bir şeylerin hızla bozulduğu sezgisi canımı sıkıyordu.

Gene de umutsuz değildim. Geçici sıkıntılar, sancılar içinde yaşadığımıza inanıyordum. Dünyaya bir çocuk getirmek üzereydim ve çocuğumun iki bin yılında otuz yaşında olacağını hayal ediyordum. Otuz yıl sonrasının güzel ve çok görkemli olacağı iyimserliğini taşıyordum nedense. İki bin yılında insanlık, akılca ve ruhça çok daha sağlıklı, sağduyulu, adil ve gelişmiş olacaktı. Kardeşlik, barış, özgürlük yolunda büyük, önemli adımlar atılacaktı.

Ne yazık ki yanılmışım!

Üç Haziran'da, Orhan Kemal'in ölümünün ertesi günü hastaneye yattım. Oğlum, 5 Haziran'da doğdu. Bu benim hayatımı değiştiren çok büyük, çok önemli bir olay oldu ve 1970 yılını unutulmaz kıldı. Ama anne olmamla ilgili duygularım bu yazının sınırları içine sığmaz.

Yıla damgasını vuran toplumsal olay, sanırım 15-16 Haziran işçi hareketiydi. Sendikal hak ve faaliyetleri kısıtlamaya yönelik yasa tasarılarını protesto eden bu büyük işçi eyleminin anlamını, sıkıntılı loğusa yatağımda yeterince kavrayamadım. Zaten haberler sansürlü ve sınırlıydı. Bugün ise çok önemli buluyorum. Bilgisayar mühendisi olan oğlum haftada altmış saat çalıştırılıyor, fazla mesai almıyor ve sendikası yok...

Oğlumun bana ilk kez gülümsediği günlerde, Türk parası Demirel Hükümeti tarafından devalüe edildi. Gazetenin baş sayfasına, yarıya yakını kesilip gitmiş bir binlik resmi basmışlardı. Durum, gözümüze dehşet verici görünmüştü, unutmuyorum. Baktım, o yıl enflasyon yüzde yediymiş. Hiçbir şey değil! Sonra nelere, ne sayılara alıştık, zamanla nasıl şerbetlendik akıl almaz!

Çok sıcak bir yaz geçirdik. Eylülde okul açıldı ve kaynanam bebeğe bakmak üzere gelip küçük evimize yerleşti. Tam bu sırada kolera salgını patlak verdi. Salgın İstanbul'daydı ama yayılabilirdi elbette. Her ne kadar ilgililer kolera sözcüğünü ağızlarına almıyor ve 'bağırsak enfeksiyonu' olarak adlandırıyor olsalar da, salataları, sebzeleri dezenfektanlarla yıkıyorduk.

Orhan Gencebay ve Mine Koşan küçük kentin sokaklarında bağırıyor, ortalığı kırıp geçiriyorlar, Yusuf Nalkesen ardı ardına, herkesin diline düşen şarkılar besteliyordu. İspanyol paça pantolonlar, mini etekler, apartman topuklar ve vücuda yapışan kocaman yakalı dar ceketler modaydı. Bir gün, komandoların çarşıda mini etekli kızlara saldırdığını duyduk.

O yılın sonlarına doğru, kendimi de çevremi de göremeyecek duruma geldim. Kaynanam hayatımıza el koymuştu, bizi büyük bir hırsla o yönetiyordu. Bunun dışında başka nedenler de vardı, gergin ve mutsuz olmam için. Ellerim, bebek bezi yıkamaktan alerji olmuştu ve saçlarım diken dikendi. Bakımsız, uykusuz, sersem sepelek ve aşırı bezgin bir genç anne olarak okula gidip geliyordum. Bir gün bu halimi aynada apansız gördüm ve bağıra bağıra ağladım.

Yıl biterken toplumsal kargaşa ve sağ sol kavgaları hızlanmış, hem ülkenin hem de evliliğimin üstündeki kara bulutlar ışığı kesmeye başlamıştı. İşte böyle... 1970 hayatımın güzel, aydınlık, umutlu başlayan ama umutsuzluk ve alacakaranlıkla biten yıllarından biriydi.

2003

"Sadakat"

Sorulacak soru değil ama bana *Sadakat*'i neden yazdığımı, bu konuyu neden seçtiğimi soruyorlar. Söyleyeyim: Ben insan hallerini anlatıyorum, gerçek hayattan, yaygın yaşanan durum ve sorunlardan yola çıkıyorum. Yazarken de konuya ilişkin sorularıma yeni sorular ekliyorum. Eğer hayatı ve varoluş gerçeğini size sunulduğu gibi kabul eder, sorgulamazsanız ya fazla siner ya da acı çekersiniz. İnsan kendi doğru ve yanlışlarını oluşturmak zorunda. Bu yüzden yazmak benim için düşünmenin ve hayatı anlamanın en uygun yolu.

Yazıp bitirdiğim bir romandan söz etmek bana zor gelir. Çünkü zaten söyleyeceklerimi yazmış, anlatmışımdır. Ayrıca bir roman her zaman özetlenebilen konusundan ve yazarının gündelik dille söyleyebileceklerinden daha fazla şey anlatır, daha derindir ve okurlar onda farklı şeyler hatta kendilerini bulurlar. Ben önyargısız bir biçimde yaşadığımız çağın insanlık hallerini, aşkın imkânsızlığını, iletişimsizliği, ekonomik, kültürel, toplumsal değişimlerin insana ve ilişkilere yansıyan yönlerini anlatıyorum, yazdıklarım çok kişiyi ilgilendiren ortak konular. Bunları yüzeysel değil derinlemesine kavramaya çalışıyorum. Kuşkusuz çözüm önermiyorum, okurlarımı kendi sorularını sormaya teşvik ediyorum ve her şeyden önce bir yazar olduğumu unutmuyorum. En sert sorunları dile getirirken bile edebiyat tadını korumaya ve okuma zevki vermeye özen gösteriyorum.

Aslında sadakat ve ihanet konusunu, diger kitaplarımda da yan temalar olarak işlemiştim. Sadakat temel insani sorunlardan biri. İnsanlık var olduğu günden beri felsefi bir sorun olmayı sürdürüyor. Bu yüzden de bütün sanatlara sinema, tiyatro ve edebiyata çok fazla konu olmuştur. Ben konuyu gündelik magazin bakışından daha derin, kahramanlarımın ruhsal çalkantı ve yönelimleri bakımından ele almaya çalıştım. Kimileri sadakatin olanaksızlığını ileri sürer, kimileri şart koşar. Konu tartışılır durur ama kesin bir çözümü bulunamamıştır.

Aşk kısa süren bir coşku, bir körlük hali. Bu durumda insan bir başkasını göremiyor. Aşk bittiğinde eğer sevgiye dönüşüyorsa, insan birlikte yaşadığı kişiyi, değerli buluyor, kırmak istemiyor ve onunla dostluk arkadaşlık ilişkisi geliştirebiliyorsa akılla, mantıkla, tensel çeşitlilik arzularını bastırarak ona sadık kalabiliyor. Tersi durumda birliktelik yalanlarla, ikiyüzlülükle, küçük büyük gizli günahlarla yaşanır hale geliyor. Son zamanlarda sadakat kavramı daha büyük çürümeye uğradı ya da hep vardı da pek görünür değildi. Aldatan da aldatılan da başına geleni gizlemeyi yeğlerdi. Günümüzde ihanet hem olağanlaştı hem de yaygınlaşarak ortalığa döküldü ve sürekli bir huzursuzluk kaynağı haline geldi. Aldatılmak bir kadermiş gibi yaşanıyor artık.

Sadakat'te aşk, evlilik ve kadın-erkek algılamalarının karşıtlığı üzerine belirgin saptamalarım var. Birkaç birliktelik üzerinden sadakate çeşitli yaklaşımlarda bulundum. Asıl kahramanlarım Ferda ve Azra'nın trajik hikâyesinde ise sevginin nasıl tarazlanıp aşındığı, birbirinden kopamama hastalığı, o korkunç bağımlılık tabloları, paranın, toprağın, üçüncü kişilerin oynadığı roller var.

Romanı yüzeyden okuyan bazı röportaj yazarları Azra'yı güçsüz, zavallı, hasta bir kadın olarak aldılar. Bu çok yanlış. O güçlü bir kadın. Güçsüzün güçlülüğünü oynayan inatçı, tutkunun ne olduğunu bilen biri. İlk kocası kendisini bırakıp gittikten sonra Azra'nın dönemin ruhuna uygun olarak özgürce ilişkiler yaşadığı bir dönemi olmuş, deneyimli. Gelip geçici, hatta bazen incitici bu tür sıradan ilişkilerden yorulmuş. Sevilme umudunu kaybettiği için de mutsuz. Otuzuna yaklaşırken artık kalıcı, sağlam bir birliktelik arıyor. Ben bu arzuyu pek çok genç kadında görüyorum. Ancak özellikle erkekler bağlanmaktan, sorumluluk almaktan korkuyorlar. Kadın ya da erkek yalnız yaşamayı seçen insanlar gitgide çoğalıyor.

Ferda da sadakate inanmayan, tensel arzularının peşinden gitmeyi özgürlükle yan yana koyan ve teorik olarak sürekli savunan biri ve hiç masum değil. Âşık olduğu, ya da kendi içindeki aşkın nesnesi seçtiği adamın bu tavrına Azra birkaç yıl dayanıyor. Sebepsiz bir paranoya değil onunki. Aldatıldığını hissettiği halde görmezlikten geliyor. Ancak saplantılı bir aşkla sevdiği adam yakını olan bir kadınla ilişkiye girince olayların gelişmesine engel olamıyor.

Roman boyunca onun ağzından acı çekmenin, öc alma arzusunun, özlemenin ve beklemenin en şiirli hallerini yazmaya çalıştım. Belki de günümüzde artık böyle inatçı aşklar yaşanamıyor. Her şey gibi aşklar da çabucak tüketilip bir kıyıya atılıyor.

Üstelik bu tabloda kadınlar daha yorgun görünüyor. Kadının aidiyet duygusu daha güçlü. Çocuk sahibi olmak ve onları sevgi dolu, dengeli, güvenli bir aile ortamında büyütmek istiyor. Dayanışma ve sadakate daha fazla ihtiyaç duyuyor. Erkekse dışa dönük, tohumlarını olabildiğince yayma içgüdüsü var. Uygarlaşmış, erkek bu duyguyu kontrol etmeyi de öğreniyor. Öte

yandan çok eşlilik ve cinsel kaçamaklar birçok kültürde erkek için az çok kabul edilebilir bir zaaf sayılırken kadın için namus sorunu. Mülkiyet ilişkileri ve çocuğun nesebinin belirlenmesi açısından ilk çağlardan beri kadın için çok katı kurallar konulmuş. Gelenek görenek, genel geçer kadınlık algısı buna göre biçimlenmiş.

Ben aşk bittiği zaman sadakatin de bittiğine inanıyorum. Bana göre sadakat kendiliğinden yaşanacak, zorlamayla olmayan, ama bazı insanların şu ya da bu nedenle inanır göründükleri bir dayatma. İnsan temelde tek eşli olmaya pek yatkın değil. Sadakat akılla mantıkla yapılan bir seçim, bir rıza. Öte yandan Yaşadığımız süreçte vefa, özveri kavramları esnedi ve eskidi. Hedonizm, günü yaşama, fırsatları değerlendirme eğilimleri öne çıktı. Birçok alanda özgürlükler kısıtlanırken yaygın kültür ortamı cinselliği sınırsız tek özgürlük alanı olarak empoze etmeyi sürdürüyor. İletişim teknolojisinin gelişmesiyle aşklar da her an, her saat dip dibe, durmadan konuşarak, sabırsızca, çok hızlı ve tüket at, felsefesine uygun biçimde yaşanıyor. Oysa aşk özlemdir, merak ve keşfetme tutkusudur. Uzaklık, sabır ve imkânsızlıkla büyür.

Son otuz yılda dünyada birçok alanda değişimler oldu. Alışılmış yaklaşımlar sarsıldı. İnançlar, ideolojiler yıkıldı. Bunlarla birlikte gelen yeni anlayışlar ikili ilişkilere de yansıdı. Bireyleşme savunuldu ama birey olma yerine bencillik yaygınlaştı. Bu ortamda erkekler de özgür kadınlara karşı savunma durumu aldılar. Daha kaba, aldırışsız ve vefasızlar. Dolayısıyla kadınlar eskiye bir parça özlem duymaya başladılar. Ayrıca kadın ne ölçüde özgürleşirse özgürleşsin bir duygu varlığı. Sevmeye sevilmeye daha çok ihtiyaç duyuyor. Bu arada postmodern anlayışlar da gelişiyor. Geniş aileye, çok çocuğa, nineli dedeli çocuklar

yetiştirmeye, iş hayatından ev içine dönmeye eğilimler görülüyor. İş hayatının rekabet, sertlik ve şiddetinden korunmak isteyen kadın bir erkek tarafından kollanmayı, şefkat görmeyi özlüyor. Bu bir geçiş dönemi. Kaybolanın yerine henüz yenisinin konamadığı bir süreç eskiyle yeni arasında bocalıyoruz ve kimi zaman uçlarda yaşıyoruz... Doğal olarak hayat bu boşluğu dolduracaktır.

2010

Romanın Geleceği

Edebiyat dünyasında romanın geleceği için sürekli kaygılar beslenir ve sık sık ölmekte olup olmadığı sorgulanır. Cervantes'in *Don Kişot*'u ile doğduğu kabul edilen roman, 18. ve 19. yüzyıl boyunca serpilip yerini sağlamlaştırdı. İlk 'gelecek' tartışmaları ise Jane Austen, Stendhal ve Flaubert gibi yazarların dönemi kapandığında başladı. Geleneksel romandan uzaklaşıldıkça türün biteceği korkusu –kimi çevrelerde– artarak sürmüştür. Cenazeyi kaldırmak için bekleyenler oldu hep ama roman bir türlü ölmedi, ölmüyor. Dipdiri, son derece doğurgan bir biçimde yaşamakta.

Roman insan hayatının keşfedilmesi sanatıdır. İnsan hallerini, hayatın ve toplumların ruhunu yansıtır. Büyük romancılar dünyanın altüst oluş dönemlerini tarihin taraflı, toptancı dilinin dışında, destansı bir söylem ve yüksek yazarlık vicdanıyla dile getirmişler hem yerel, hem evrensel değerde eserler yaratmışlardır.

Geçtiğimiz yüzyılda ruhbilimsel ve felsefi kavrayışlarla birlikte roman sanatının sınırları da genişledi. Romancılar varoluşa anlam katmak, eğlenmek-eğlendirmek, ve Milan Kundera'nın deyişiyle; "ancak bir romanın keşfedebileceği şeyi keşfetmek için," tutkuyla yazdılar. Aşkı, insan yüreğinin karanlık ve aydınlığını, bilinçaltının gizlerini çözmeye, anlamaya çalıştılar. Farklı siyasi rejimlerin insan hak, emek ve özgürlüklerini kısıtlayan, insan onurunu zedeleyen adaletsiz tutumlarını etkili

hikâyelerle sergileyip sorguladılar. Bu trajik hikâyeler bireyselden toplumsala, içten dışa doğru genişleyerek ortak insanlık belleğini oluşturur. Toplumsal belleği diri tutmada ve hayatı değiştirmede roman benzersiz bir güce sahiptir.

Roman sanatının sonunu hayal etmek sıkı roman okuru bir romancı için kendi sonunu hayal etmekten daha zor. Neyse ki buna gerek yok. Dünya, sanayi devriminden bu yana ve özellikle son yüzyılda, hızla gelişen teknolojiyle dijital çağa yürürken roman gündemde kalmayı başarıyor. Bugün bile insani öze sahip iyi romanlar, içi boş bir görsel imaj bombardımanı altında bunalan günümüz insanının sığınağıdır. Eğer bu kadar etkili bir sanat yok olacaksa başka insani zenginlik ve güzelliklerden de umut kesmek gerekir.

Romanla ilgili tartışmalar zamana, zemine göre farklılık gösterse de genelde eleştiri ve akademik sorunlar, roman ve siyasi ideoloji, çeşitli akımlar, gelişen teknolojiyle ticarileşme gibi konularda yoğunlaşır. Günün akademik tartışmaları genelde üniversitelerle sınırlıdır. Ama bunların ilgileri ya eski ya da moda olanlara yöneldiğinden yapay ve sıkıcıdırlar. Akımlar ise daha çok felsefeci ve eleştirmenlerin tartıştığı konular oldu. Yıllar yılı, romanın farklı biçem ve yeni anlatı yöntemleri üzerine tartışıldı. Teoriler ortaya atıldı, denendi. Artık eleştirmenlerin çağı kapandı, modernlik ise terk edilmiş olmasa da eskimiş kabul ediliyor. Postmodernizm ise açıkları yüzünden fazla savunulamıyor.

Bugün kendisinden çok geleceği tartışılıyor romanın. Şimdiye kadar hiç olmadığı kadar özgür olduğu için mi acaba? Artık her şey mümkün. İnsan ve hayat üzerinden değişen anlayışlara uyum sağlama yeti ve olanakları yaratıcılığa son derece açık ve elverişli olan roman çok geniş alanlara uzanabiliyor. Bir romanın

anlatabilecekleri kadar artistik arayış ve dilsel deneme yolları da sonsuz. Kitabın iki kapağı arasında yazar istediğini yapabiliyor. Kendi anlatı ve biçim estetiğinin dışında sınırı olmayan roman yenilikler aramaktan hiç vazgeçmiyor. Eğer elektronik ortamda ve ekranlarda farklı yaşam alanları bulacaksa bu da kâğıt baskının yanında, yeni ve farklı bir gelişme olarak yaşanacaktır.

Bugünün okurunun çoğunlukla ekran başında olduğu ve okuma eyleminin önemini kaybettiği gerçeğini yadsıyamayız. Gelişmiş ülkelerde yetişkinlerin yarısından daha azının roman okuduğu ve okuma oranının özellikle gençler arasında hızla düştüğü saptanmış. Durum ekran önünde değişen alışkanlıklara bağlanıyor. Ancak artık eğlenmek, öğrenmek, vakit geçirmek, alışveriş gibi günlük faaliyetler ve kendini ifade için, bilgisayar ekranı yaşamın temel parçası. Yine de okurun çoğunlukla ekran başında olması artık okumayacağı anlamına gelmez. Okur sayısının düşüşünü kâğıt ve ekranın mücadelesi olarak görmek ve kolaylık arayışına yormak gerekir. Ekrandan okuma yaygınlaştığında roman bu süreçten de galip çıkabilir.

Türkiye'de de her yıl, çoğu ilk roman olmak üzere ortalama beş yüzün üstünde roman yayımlanıyor. 2012 de sayı yükselmiş, tam 780 roman basılmış. Eğitim sistemi çok kötü, okuma oranı düşük bir ülkeyiz ama tanınmış romancılar yüksek sayılacak tirajlara ulaşabiliyorlar. Kitapçı dükkânları güzel kitaplarla ve ilgili gençlerle dolu. İnternette birçok kitap ve edebiyat dergisi, sitesi, romanlar üzerine tartışmalar var. Elektronik ortamda çok anlatıcılı, çok anlatılı, hipermetin formunda romanlar yazılmakta olduğunu duydum. Kısacası romana ilgi yoğun. Yakın gelecekte teknoloji kendine uygun buluşlarla şu an hayal edemediğimiz olağanüstü çekici ve ilginç romanlar yazılmasına olanak sağlayabilir.

Geleceğin elektronik romancısı nasıl biri olacak bilemiyorum. Yetenekli bir oyunbaz mı, duygusuz bir şifre çözücü mü, hesaplı bir duygusal mı? Korkum, teknik uğruna derinlik ve içeriğin zarar görmesi, romanın ruhunu yitirmesi. Çünkü teknoloji hayatımızı kolaylaştırırken aynı zamanda aklın simgesi haline geliyor. Hissetme, düşünme, görme biçimimizi değiştiriyor. Teknikle cilalanmış dünya her türlü tahayyülü kısırlaştırıp dilimizi felce uğratıyor, dahası arzularımızla oynuyor. Sonuçta ister istemez romanı da ulaşmaya çalıştığından daha sınırlı bir içeriğe zorlayacaktır. Ayrıca internet henüz roman sanatıyla rekabete girecek ölçüde özgün bir dil oluşturamadı. Yakın zamanda o noktaya ulaşması da kolay değil.

Tekno gelişmelerin her zaman beklenen sonuçları vermediğini de unutmamalıyız. E-kitap cihazlarının yaygınlaşması ile basılı romanların ortadan kalkacağı söylentisi boş çıktı. Satıcılar elektronik okumanın en kolay ve zevkli okuma olduğuna insanları inandırmaya çalıştılar ama aşılmış olduğu ileri sürülen değerler üzerine düşünmeye de ittiler. Neden yalnızca elektronik bir nesneyle yetinmek zorunda olalım ki? Pek çok insan, kolayca taşınan, birlikte uyunabilen, kullanışlı, sağlıklı, kâğıt kitaptan yakın zamanda vazgeçmeyecek sanırım.

Bence romanın geleceğini tehdit eden sorunlardan biri de sığlaşan ve bir örnekliği özendiren piyasa koşulları. Tüketim toplumu ve popüler kültürün roman üzerinden kendini görsel bir dil olarak yeniden servis etmeye çalışması çer-çöp romanları parlatıyor. Roman dili ve içeriğinin kolaylık ve basitliğe indirgenmesi zaman içinde okur beğenisinin aşağı çekilmesine neden olacak ciddi bir olumsuzluk. Yetenekli bir romancıyı satış uğruna ucuz bir gizemciliğe, bayat bir mistitizm, seks ve kof moda konulara yönlendiren kimi yayıncılar yüzünden roman ucuz bir eğlenceliğe dönüşüyor ve bu 'çabuk çorba' kitaplar

tüm dünyada milyonlarca satarken nitelikli romanların birkaç bin kopyası raflarda tozlanıyor.

Kuşkusuz iyi kötü çizgisini çekmek her zaman kolay olmaz. Her okur düzeyine uygun romanı okur. Ama saldırgan reklamların ve yaygın popüler kültürün baskısı okurun seçimini çok etkiliyor. Piyasaya ödün vermeyen romancı ise hem mağdur oluyor hem de eserleri internette bozuntu ve hırsızlıktan korunamıyor. Türkiye'de korsanla mücadelede de fazla yol alınamadı. Büyük kentlerde daha az görülmekle birlikte Anadolu'daki kitapçılarda açıkça yasa dışı basılmış kitap satılıyor ve izinsiz internetten roman indiriliyor.

Karmaşık bir değerler kaybı sürecinden geçiyoruz. Ama roman ve bireysel psikolojiler her şeye rağmen anlamını koruyor. Yazarlar hâlâ saygı ve itibar görüyor. Yaratıcı yazarlık okul ve kurslarına ilgi çok. Bir roman yazabilmek pek çok kişi için hâlâ en görkemli rüya. Şaşırtıcı anlatılar, kurgular ve yeni dillerle karşı karşıyayız. Romanın dünyası hâlâ öylesine zengin ve çekici ki hâkim görsellik büsbütün alternatifi olamıyor.

Bu arada romanın siyaset ve ideolojilerle ilişkisi tartışması önemini yitirmiş görünüyor. Oysa dünyadaki siyasi ve ekonomik sorunlar, çöken rejimler, uzayıp giden belirsizlikler, dökülen kan ve doğa katliamları rahatsız edici boyutlarda. Bu yüzyılın daha güzel olacağını dair hayal ve umutlarımız hızla tükeniyor. Gelecek perspektifi ise puslu. İnsanlığı ve dünyayı bekleyen ne? Ekonomik kriz nasıl bitecek? Yeni bir büyük savaş mı çıkacak?

Böyle bir ortamda romancı kendi âlemine kapanıp olup bitene kayıtsız kalabilir mi? Gözlerini yumup kendini yaşananlardan soyutlayabilir mi? Hem hayır, hem evet! Öyleyse yaşadığımız dönemin siyasi ruhunun romanlara gerektiği kadar yansımadığını söyleyebiliriz. Yalnızca eğlence ve aldırmazlığın

pompalandığı yerde siyaset hor görülüyor, eski olumsuz örnekler üzerinden paramparça ediliyor.

Hangi baskıcı rejim olursa olsun; yazarı, sansür ve sürgünlerle susturmuş, eziyet etmiş ve canına kastetmiş "güdümlü" sanat ve edebiyat uygulamalarını asla onaylayamayız. Bir yazarın özgürce yaratmasına gem vuran yasaklara nefret duymalıyız. Ancak insanın olduğu her yerde siyaset de vardır ve siyaseti olmamak da siyasi bir tutumdur. Piyasanın hileli sansür yöntemlerini unutmayalım. Edebiyat ve özelde romanın hangi incelikli baskılarla kontrol altına alındığını, yazarın belli konulara nasıl duyarsızlaştırılıp körleştirildiğini ve medyatik suretlere dönüştürülüp teslim alındığını görmekteyiz. İyi ki yeni moda yalancı mutluluk tasarımlarını incelikle, ustalıkla ifşa eden ve eleştirmekten geri durmayan olgun ya da genç harika dünya yazarları var. Onlar sağlam konulara eğilirken okurlarını mutlu edecek müthiş romanlar yazmayı sürdürüyorlar.

Yaşanacak gelişmelerin romancıyı ve romanı nasıl etkileyeceği önümüzdeki yıllarda daha net biçimde belli olacak. Hangi yönelişler içinde yol alınacak, temel dinamikler ne olacak, konular nerelerden doğacak? Daha önemlisi kavrayışları, bakışı ve yaratma sürecini kötü etkileyen piyasacılık olgusu ne zaman dibe vuracak? Roman bugün ruhunu ve arzusunu korumak ve kaybettiği soyluluğu yeniden kazanmak için hayatı tüm yönleriyle yakalamak, işaretleri sezmek, zamanın acılarını hissetmek zorunda. Yoksa insanlığın iniş rotası hızlandıkça romanın soluğu da tükenecektir.

2013

Tomris

Tomris Uyar'la, yağmurlu bir İstanbul öğlesinde, Kadıköy'de bir kitabevinin 'indirimli' rafında karşılaştım ilkin. Her şey için ne denli gecikmiş olduğumun farkına vardığım bir yılın, 1976'nın orta yerindeydim.

Bir okur yazarıyla nasıl tanışır? Aldığınız kitabı –*İpek Ve Bakır*– uzatırsınız imzalasın diye, yazarınız sorar: Adınız? Böyle olmadı, iyi ki de olmadı. O anlarda yaşanan düş kırıklıklarını biliyordum, sonradan masanın öteki yanına geçtiğimde bütün gayretime rağmen ben de engel olamadım buna çoğu kez. Fotoğraflarla yetinmek, istediğiniz düşü kurmak için daha uygundur belki. Ben öyle yaptım ister istemez. Fotoğraf açıklayıcı değildi gerçi, her yerde, her zaman karşılaşabileceğiniz şirin bir genç kadındı, o kadar. Ama o gece konuk olarak kaldığım evin salon kanepesinde Tomris'le birlikte sabahladık.

Belki de çok gecikmiş değilim, diye düşünmüşümdür, o sabah Tomris bana yoğun bir yazma isteği duyurduğunda. Bir hafta sonra ilk öykümü yazdım çünkü.

Kısa sürede bütün kitaplarını okudum. Onunla yüz yüze gelmeden önce çok yakın olduk böylece. İkimiz de gül değil, papatya seviyorduk. Kanarya değil, kedi. Altın değil, bakır. Biraz şaşkın, oldukça uyumsuzduk. Para sayamıyorduk. Yemek pişirmeyi, gülmeyi, paylaşmayı, sevmeyi biliyorduk. Dünyaya ve sevdiklerimize kaptırdıklarımızın çetelesini tutamazdık ikimiz

de, hep borçlu çıkabilirdik son hesaplaşmada. Kısacası bölüştüğümüz bir yığın şey vardı. Gündökümleri hep elimin altındaydı ve derin bir içli dışlı olmuşluk duyuyordum ona karşı. Aynı zamanda, çekingenlikle karışık bir saygı ve hayranlık da...

Yürekte Bukağı... Onu ilk görüşüm bu kitaptan sonra oldu. Şimdi yerini bile anımsayamadığım bir sitenin, yüksek katlarından birindeki dairesine gittim bir arkadaşımla. Nazikti, tatlıydı, olağanüstü canlı ve sıcaktı. Ama o günden, yüksek arkalıklı koltuğunda sessiz ve bilgece oturan eşi, o yüce Turgut Uyar kalmış aklımda daha çok, net biçimde nedense.

Sonraki karşılaşmalarımızda Tomris'in keskin zekâsına, alaycı, eğlenceli ama iğneli diline tanık oldum. Kimseleri beğenmeyişine, genç yazarların çoğunu hor görüşüne, önyargılı yaklaşımlarla dudak büküşüne de. Yanında çaresiz bir edilgenlik, suskunluk çöktü üstüme, hırpalanmaktan korkup sustum daha çok. Onu dinlemek, onunla birlikte olmak mayın tarlasında yürümek gibiydi. Söylediği bir sözün ne anlama geldiğini, ne denli incitici olduğunu o an değil, birkaç saat sonra kavradığım zamanlar oldu.

Gündelik birlikteliklerde insan kendini ve yazıya damıttığı ruhunu anlatamıyor. Anlatamadım onu sevdiğimi. Belki de üstten bakan tavrı nedeniyle söylemeyi anlamsız buldum. Hep başkalarıyla, onun başrolde olduğu kalabalıklarda bir arada olduk zaten. Uyumsuzluğunu gizlemeye çalışan abartılı coşkunun kırık bir yerinden, gözlerine yansıyan acıyı görmüş olsam da bir arada olma isteğimden çabuk caydım.

Onun, plastik kovalarla leğenlerin çarpıcı renklerine tutkun olduğunu, bunları kadınlar için bir yığın yürek ferahlığı gibi yaşadığını biliyordum, ama beni okumaya gönül indirmediği için, yazmaktan, öykülerden ve kavak döllerinden hiç konuşmadık.

Kırılmadım. Kendini gecikmiş bir amatör sıfatında kalmış saydığı halde yazmaktan vazgeçmediğini, kendi kendiyle durmadan darılıp barıştığını, ölmüş kedisini en sevdiği sabahlığına sardığını yazmıştı çünkü. Çok içtiğini, öğleye kadar bezgin, bıkkın dolaştığını, nesneleri, varlıkları ancak değerek tanıyıp anlayabildiğini çoktan yazmıştı. Bazı yazarlarla ille de bir araya gelmeye gerek yoktur aslında. Uzakta durup, maskesiz, donanımsız yazdıklarından daha fazla ve hep aynı tadı alarak onlarla birlikte olabilir, hatta kucaklarına sığınabilirsiniz. En umarsız zamanlarınızda, incitici fiziksel gerçeklikten çok daha gerçek bir yakınlık ve dostlukla içinizi serinletmeyi sürdürürler nasıl olsa. Yazmanın ve iyi bir yazarı okumanın olağanüstü yanı budur. Bir yazarla en derin dostluk ve tanışlık budur.

Bir gece, birlikte olduğumuz bir yemekte ona, "Yazmak istemiyorum," demiştim. "Becerebiliyorsan yazma!" diye yanıtlamıştı beni. Asıl sorun buydu zaten. O an anlamıştım. Görünürdeki dik duruşuna rağmen onun da yazma korkusuyla boğuştuğunu biliyordum ayrıca. "Bir yazar işinin başına otururken kalemi eline ilk kez alıyormuş gibi bir acemiliğe kapılmıyorsa neden yazmak istesin?" diye soruyordu *Gündökümü* yazılarından birinde. "Yazamama korkusunu her seferinde duymuyorsa, yazma coşkusunu hiç tatmamış demektir. Adını basılı görmeyi yaşadığının kanıtı sayıyordur yalnızca."

"Düello edecek kimseyi bulamıyorum!" dedi sonra. Nasıl bir duyguyla anlaşılmaz... Tepki topladı bu söz. Bu kendi kendine şövalyelik ilanı. Birkaç yıl önceki son görüşümde daha sevecen, daha dikkatli ve hoşgörülüydü başka yazarlara yaklaşımında.

Tomris Uyar. Sevdiğim bir isim, beslendiğim bir yazar. Bir vazoda birlikte geçinen koyu menekşelerin tam yanı başında, damalı sofra örtüsünün üstünde, iri, turuncu bir portakalı

ansızın fark ediveren, eşyaların gönüllerini alıp günlere laf yetiştiren kadın. Derelerden arta kalan sessizlikleri biriktiren bir öykücü.

Bu dünyadan başına buyruk parlak bir yıldız gibi kaydı gitti.

Ölümünü duyduğumda sarsıldım. Doldurulmaz bir boşluk duydum içimde.

Hayatın kimselerin gözüne çarpmayan alçakgönüllü anlarını süzmeyi ve anlatmayı iyi bilen, yaşadığımız günlerin içtenlikli tanığı olmuş soylu bir yazar, ardında binlerce anı, sayısız güzel sözcük ve usta işi öyküler bırakarak bu arsız dünyayı terk edip gitti. 'Sürekli bir talepsiz arzı yaşayarak', sessizlikleri "Ormanların Gümbürtüsü"yle doldurarak... Hırçın ve onurlu geçti gitti... Teker teker azalıyoruz işte ve...

"Akşamüstleri gitgide inceliyor..."

2003

Başarı

Pek çok insan genç yaşlarında gelecek için başarı hayal eder. Hayatın başında, hayalleri, kariyer hedefleri, umut ve beklentileri vardır. Ama koşullar, zamanın getirdikleri ve rastlantılar asıl belirleyicilerdir. Seçimlerimizi yönlendiren değişik faktörler olabilir. İnsan henüz kendini tanımaz, ne istediğini tam olarak bilemezken beklediğinden farklı durumlar ya da olanaklar ortaya çıkabilir.

Başarı ölçütleri çoğu zaman günün genel-geçer değerleri ve popüler kimliklerinden beslenir. Ünlü bir şarkıcı, bir bilimadamı ya da sporcu olmak gibi. Oysa başarılı ve değerli birçok kişi yaşadıkları süreçte adları bilinmeden göçüp giderler dünyadan. Çünkü başarı beklemek yerine işlerine, meraklarına, hayallerine odaklanmışlardır. Dağların zirvesine tırmananlar, araştırmacı ve kâşifler, büyük yazarlar, düşünürler, tarihin akışını değiştirmiş siyasetçilerin çoğunun adları sonradan anılmıştır.

Yazık ki günümüzde başarı kavramının içi boşaltılmış, asıl değeri yok olmuştur. Şimdilerde kişisel gelişim adı altında ve birkaç hamlede insana başarının formüllerini sunan raflar dolusu kitap çıkıyor. Başarmanın kısa ve kolay yolları ya da gizemli ve mistik güçlere dayandırılan teorileri öne sürülüyor. Bu tür kitaplarla 10 adımda başarıya ulaşmak fena olmazdı ama yazık ki ya da iyi ki mümkün değil.

Gerçekte başarı son derece göreceli bir kavram ve başarısızlıkla iç içedir. Tıpkı bir kumaşın tersi ve yüzü gibi bir noktada

birbirlerinin yerine de geçebilirler. Bazen başarı denen şey hayal kırıklığıyla sonuçlanabilir. Hevesle istediğiniz bir iş ya da meslek sonradan sizi mutsuz edebilir. Tersine büyük bir başarısızlık ise insanın doğru yolu bulmasına zemin hazırlayıp uzun vadede başarıya dönüşebilir.

Başarının her şeyden önce kişinin hayallerine, amacına, yaşam algısına göre biçimlendiğini söylemek isterim. İnsan yetenekli bir canlı. Herkes içinde bir cevherle doğuyor. Ancak bu cevherin bilgiyle, deneyimle işlenip parlatılması gerekiyor. Yetenek ancak o zaman işe yarıyor ve insanın gelişmesine katkı sağlıyor.

Bana öyle geliyor ki, robotların üretimde etkin olacağı gelecek yıllarda kişinin kendini geliştirmeye odaklanması ve var olan yaratıcı potansiyelini verimli biçimde kullanabilmesi daha da önem kazanacak. Bir alanda kendi beceri ve yeteneğini geliştirmek üzere önüne bir hedef koymak başarıya giden yolun ilk koşulu haline gelecek. O amacın üstesinden gelebilmek için gereken çaba ve güçlükleri yenme azmi ise üstün başarı getirecek.

Kuşkusuz insanın kendi sınırlarını yoklama hatta öte yana geçmek arzusu evrenseldir. İster iş hayatı, ister bilim ya da sanat olsun bu tutkuyu hissetmeden sıradanın dışına çıkıp başarı kazanmak zordur.

Başarılı ya da başarısız olmuş birçok insan tanıdım. Zekâ, yetenek ve her türlü olanağa sahip olanların insani zaaflarına yenik düşüp hiç olmaktan öteye geçemediklerine tanık oldum. Orta zekâda, orta yetenekte bir insanın olağanüstü çaba ile tepelere tırmanabildiğini de gördüm. Kararsızlar, istedikleri halde o iş için gerekli öz disiplini sağlayamayanların düş kırıklıklarını izledim.

Yazmaya başlamak için emekli olmayı bekleyen bir kadınla tanışmıştım. Kendine şık, şahane bir yazı odası hazırlamıştı ama hiçbir zaman yazamadı. Bense ilk kitabım çıkmasına rağmen

yemek masasının bir köşesinde yazmayı sürdürüyordum. Çünkü yazmak hayatıma anlam veren, beni dünyayı keşfetmeye zorlayan tek şeydi. Amacım sevdiğim yazarlar gibi iyi bir yazar olmaktı. Düşünmeyi öğrenmek, doğrulardan kuşku duymak ve soru sorma bilinci kazanmak için yazmak istiyordum.

Kırk yıldır yazıyorum. Zorlu bir yolculuktu. İniş çıkışlar, vazgeçişler yaşadım. Yine de bugün bile tam olarak başardığımdan emin olamıyorum. Başarının doğasında kendinden hoşnutluk yoktur.

Başarı kazanmak için insanın her şeyden önce çevresindeki gerçekleri görmeyi öğrenmesi, bakar kör olmaması gerekiyor. Özgün düşünce üretebilmek duygusal gelişim ve hayal gücüne sahip olmakla mümkündür. Genç insan farkındalık ve bilinç yüksekliği için birden fazla dil öğrenmeli, bol kitap okumalı, yeteneklerine uygun uğraşlar edinmelidir. Beslenmeyen bilgi tek başına kesinlikle yeterli olamaz.

Bugün dıştan renkli, baştan çıkarıcı, neşeli ve eğlenceli görünen küresel bir sermaye düzeni içinde yaşıyoruz. Kuşkusuz tuzaklar barındıran bir sistem bu. Yakından bakıldığında yüzeysel, tek tip, naylondan yanları çok fazla ve dahası akıl çelmek, kafa boşaltmak için birebir. İyi eğitim gören insanlar bile yüksek bir görsel imaj bombardımanı altında varoluş gerçeğine yabancılaşma tehlikesi altındalar. Evet, dünya çok değişti. Değer-değersizlik kavramları altüst oldu. Bireycilik yüceltilirken insanlar bencil ve birörnek olmaya zorlandılar. Bireyi ruhen özgür kılacak anlamlı yaşama biçimleri ve kişisel seçimler gözden düştü ama bir yandan da farklı olmak dayatılıyor. Bu ise kuru kuruya olacak şey değil.

Kuralsız ve sınırsız çalıştırılan, emeği sömürülen, teknoloji ve vitrinler dolusu cici biciyle akılları çelinen, her krizde sorumsuzca

işten atılan, aşırı iletişimle aşkları ve özel hayatları çalınan bu genç çocukların başarmak için gösterdikleri özveriyi, sessiz kabullerini, korkularını ve çaresizliklerini biliyorum. Zamanla her şeyin daha iyi olacağı umutları karamsarlığa vardı. Üzücü olan gelecekten sorumlu bu genç kuşağın mutsuzluk ve hayal kırıklığı.

Günümüzün şaşırtmacası başarı kavramının fazlasıyla paraya endekslenmiş oluşu. Gençlerin çoğu "Kazanan hepsini alır" piyasasına uygun bir gelecek hayali çiziyorlar. Para kazanmak ve en güzel arabaya, eve, kadınlara sahip olmak tek hayal haline gelmişse burada doyumsuzluklar ve başarısızlık hissi yoğun demektir. Çünkü başarı, hevesle, istekle ve zorlamasız hedefe ilerlemek, güçlüklerden yılmamaktır. Başarısızlık artık sadece en yoksul ve çaresiz kesimleri bekleyen bir kader olmaktan çıkarak orta sınıfların yaşamında da sık karşılaşılır duruma geldi. Günümüz iş ortamında başarılı olmak için belirsizlikler altında çalışmaya hazır ve açık, işlek bir zihne sahip olmalısınız.

Kültür, sanat ve bilim birlikte olduğunda mantık ve hayal arasındaki dengenin geliştirilmesini sağlar. Ruhsal-düşünsel bütünlüğe ve kendine özgü bir hayat görüşü oluşturmaya yardım eder. Bu yoksa irade, beceri ve odaklanma gücünden yoksun kalırsınız.

Asıl başarı ise, mutlu olabilmektir. Gülebilmek ve sevilmektir. Tersliklerle mücadele edebilmek, insanı sevmektir. Herkesteki en iyiyi bulmak ve karşılık beklemeden vermeyi bilmektir.

2012

Süreklilik

Edebiyat dünyasına şu ya da bu biçimde girdikten sonra, varlığını sürdürebilmek için, bence yazının değerler sistemi içinde kendine özgü bir anlatım biçemi geliştirmek, dil bilincine sahip olmak, övgülere ve yergilere fazla kapılmadan bildiği yolda gitmek ve yaptığı işi yaşamının odağına oturtmak gerekir. Kuşkusuz, yazmak zanaat değildir. Yaratıcılık ve özgünlük yazı sanatında başarının ilk koşuludur. Ayrıca yazar adayı kendinden önceki yazarların yazdıklarını ve insanlığın edebiyat birikimini iyi değerlendirmek zorundadır.

Söylenmiş bütün sözleri ve sizden önce başkalarınca açılmış yollardaki ayak izlerini bilmeden, insan kendi sesi ve yorumuyla yeniden, ama gene de yeni olan bir sözü nasıl söyleyebilir ki!

Bu ortamda kalıcı olmak sezgi, yetenek, birikim yanında tutarlı bir dünya görüşü de gerektirir. Dünyayı öylesine, yüzeyden kavrayan birinin bir süre sonra tükeneceği kesindir. Öte yandan süreklilik de önemlidir. Yazar, kendi düzeyinin altına düşmeden, hatta daha da gelişip ustalaşarak sürekli üretme çabası içinde olduğunda yerini sağlamlaştıracaktır. Bir atımlık barutu olanlar ise çabuk solar geçerler.

Yanlış anlaşılmasın, bir yazarın ömür boyu, hatta bunama aşamasındayken bile yazması gerekmiyor. Her meslekte olduğu gibi verimi düşen yazar da yazmayı bırakmalı. Bir de bunun tersi, tek bir kitap yazarak ölümsüzler arasına girmiş yazarlar

var dünyada. Cervantes yalnızca *Don Kişot*'u yazdı. Collodi, *Pinokyo*'yu. Doğal olarak da bu yazarların yarattıkları kahramanların adı yazarlarının önüne geçti. Rimbaud on yedisinden yirmi bir yaşına kadar şiir yazdı, bıraktı. Söyleyeceğinizi söylemişseniz tekrarlamak, durmadan aynı şeyleri yazmak yerine susmayı yeğleyebilirsiniz. Başka nedenlerle de yazmaktan vazgeçen arkadaşlarım oldu. Yazılmaya değecek yeni bir şey olmadığına inandıkları ya da yazmanın acısına artık dayanamadıkları için. Bugün ise yazarı yazmaktan caydıracak başka sorunlar, işleyişler ve değişimler ortaya çıktı.

Yaşadığımız günlerin, ortamın bizi karamsarlığa ittiği, her şey boş duygusuna düşürdüğü bir gerçek. Ben de kendime, "Yazacağım da ne olacak?" diye soruyorum sık sık. Baştan beri de böyle bu. Bir aralık, dört yıl tek bir satır yazmadım. İçimden gelmedi. Bu süre içinde mutlu da oldum pekâlâ. Ama giderek büyük bir eksiklik duygusu, hiçbir avunmanın dolduramadığı bir boşluk büyüdü içimde. Yazmaya oturdum yeniden. Umutsuzluğa yenilmemek, hiçliğe kapılıp sürüklenmemek için yazacak çok şeyim vardı daha. Hâlâ da var. Ama yazma iradesi bütünüyle elimde mi, aklım başımda olduğu sürece yazma isteğim, benim dışımdaki nedenlerle tükenir gider mi? Bilmiyorum.

Merak ettiğim şey, bu dünyada, bu ülkede yaşananlardan duyduğu korku ve acıyı içine atmak ya da unutmaya çalışmak yerine yazarak kurtulmayı yeğleyen, ürkütücü boyutlardaki değer yitimlerinin, çürüme ve iğrençliklerin, insan yaşamlarını, ilişkileri ve ruhları yeniden biçimleyişini acıklı-gülünç ama kesinlikle yazılmaya değer bulan bir yazarın yaşadığımız şu günlerde ilgi görme olasılığı olup olmadığıdır.

Edebiyatta zenginliği, çeşitliliği, çok sesliliği savunmak gerekir. İyi bir kitabın şu ya da bu akıma, o ya da bu anlayışa uygun olup olmadığının önemi yoktur. Hiç kimsenin anlatım olanaklarına, kendini ortaya koyma isteğine sınır konmamalı. Yazmak ve okumak birebir karşılaşma, bir tür yüzleşme ve yüksek düzeyde bir bölüşmedir. Bu alandaki üretim ve tüketim etkinliğinin kişilerin genel eğilim ve bilinçli seçimlerine dayanması gerekir. Seçme ediminin içeriği ise özgür iradedir. Bu irade hileli yollarla insanın elinden alınmaya çalışılıyorsa, yolunda gitmeyen bir şeyler olduğu açıktır.

Dünyanın ve insanın evrimi belli bir süreç içinde gelişiyor. Bu sırada kopmalar, geriye dönüşler, zikzaklar yaşanıyor. Yaşamlarımızın teknolojinin getirdiği olumlu olumsuz gelişmelerle hız kazandığı bir ortamda soluk soluğa yaşıyor, zorlu bir rekabet ortamında zamana karşı savaşıyoruz. Oysa insanın kendi içine yönelmek için yalnızlığa, sessizliğe ihtiyacı vardır. Kalabalığa, sürüye karışmak yalnızlığa çare değildir.

Yalnızlık içsel bir duygudur. Onu iyi kullanabilmek yaratıcı, üretici kapasiteyi ve seçme bilincini geliştirir. Oysa yaşadığımız çağ gürültü çağı ve görülmemiş bir yaygarayla bizleri sürüden biri olmaya zorluyor. Duyarsızlıkları bastırmak için üretilmiş, yüksek volümlü ses düzenlerinin insanı her bakımdan sağırlaştırdığı, aptallaştırdığı bir gerçek. İnsanlar, gençler bir yandan bireyleşme, birey olabilme çağrılarıyla bencilliğe, acımasızlık ve kayıtsızlığa özendiriliyor, bir yandan kalabalığa karışıp tek tip insan olmanın yolları açılıyor önlerinde. En ince duyarsızlaştırma taktikleriyle yoğun bir anlamsızlık ve boşluk felsefesi içine itiliyorlar. Katılaşma, taşlaşma, kötülük yüceltilip yaygınlaştırılıyor.

Bütün bu olumsuz gelişmelerden, küresel aptallaşma / sömürgeleşme / metalaşma / tüketme / tüketilme felaketinden

edebiyat da payını alıyor ister istemez. Artık her şey satılık. Her şey marka. Okur eğilimleri baskı altına alınıyor ve şaşkın, şoka girmiş okur sürüsü kendisine sunulanı sorgulamadan kabul ettiği için, edebiyatta yoğun bir karmaşa ortamı yaşanıyor.

Bugün tam da sırası gelmişken, çeşitli yollar ve çok ince denetleme biçimleriyle, ortalama kitaplar üretmeye yöneltilen yazarların yazma uğraşını sürdürebilme, kendi süreklilik şanslarını yaratma olanaklarının ne olabileceği sorusunu sorma zamanıdır. Bu ortamda insan okur olmaktan öte, tek tip olması hedefiyle kendisine dayatılan, süslü ambalajlar içinde sunulan yaşam modellerinin içeriğini gözden geçirme uyanıklığını gösteremezse, bu sorunun yanıtı ne yazık ki olumsuz olacaktır.

2002

Türk Romanının Yıldız Falı

Gelecek kavramında asıl önemli olan sözcüğün olumlu beklentileri çağrıştıran yönü. Geleceği tam olarak bilemeyiz ancak yine de var olan durum ve gidişattan hareketle somut çıkarsamalar yapabiliriz.

Edebiyatımız, son yıllarda toplumsal, kültürel ve ekonomik hayatların farklılaşması ve yaşamın değişimi ile birlikte farklı anlayışlara ulaştı. İdeolojik yönelimlerin, hazır çözümlerin gözden düşmüş oluşu, pazar ekonomisinin kaçınılmaz etkileri karmaşaya neden olsa da benim gözlemim Türk romanının gelişip zenginleştiği yönünde. Türkiye'de 90'lı yıllarda ortaya çıkan postmodern anlatımla birlikte gelen bilimkurgu, fantastik, büyülü gerçeklik gibi yenilikçi eğilimler sürüyor. Gerçekçiliği reddeden bu türler arasında kesin sınırlardan söz etmek ise yanlış olur. Ortak yönleri karmaşık çağdaş yaşam karşısında artistik tutarlılık ve estetik bir bütün oluşturmak olan bu yeni arayışlar zamanla oturacak ve Türk romanı için tıkanmışlıktan çıkış imkânı doğuracaktır.

Bugün sanal bir dünyada yaşıyoruz. Her şeyin gerçekdışı olduğunu biliyor, inanmadan inanıyor ve haz duyuyoruz. Gelecekte daha da şiddetlenecek olan bu olgu roman sanatını da etkileyecektir. Teknoloji hızla gelişiyor. Dünyanın sınırlarını yıkma ve kendi sınırlarımızı kaldırma fantezisi bakışımızı bulandırıyor. Düşünme ve varoluş biçimimizi değiştiriyor. Her türlü

tahayyülü bolca sunup hayal gücümüzü, irademizi ve dilimizi kısırlaştırıyor. Oysa saf akla, ya da aklın saflığına ve bilgiye dayanan bilişim sistemleri insana yetmiyor. Türkiye'yi de içine alan böyle bir dünyada Türk romanının geleceği üzerine fikir üretmek kolay değil.

Bu noktada, romanın bugün insan halleri ve olgularıyla ilişkisi bakımından itibarını yitirmekte olduğunu söyleyeceğim. Çünkü tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de aşırı ticarileşti ve taşıdığı insani zenginlikten uzaklaştı. Bunun yerine belki de bir kaçış ögesi olarak sıradan aşkları öne çıkarıyor olması geleceği konusunda bende karamsarlık yaratıyor. Yine de gelecekte Türk romanında fantastik ya da gerçeküstü anlatıların çoğalacağını öngörebiliriz. Gerçekçilikten uzaklaşma nedeni, yaşamı daha uygun bir yöntemle daha iyi yansıtmak değil, katı gerçeklikle romanın bağını gevşetmek olabilir. Böylece roman işlevsellikten uzaklaştıkça ölmeyecek ama kendi başına bir eğlence malzemesine dönüşecek.

Şimdi olduğu gibi ilgi gören bir kesim romancılar sanat değeri yüksek, anlatım teknikleri yönünden zengin ve hem insanlık serüvenini hem de yaşadıkları sorunları yansıtan eserler vermeyi sürdürecekler. Öte yandan özgün eserler veren yazarların sayısının artacağını öngörüyorum. Fantastik ya da büyülü gerçeklik türünde çalışmalar yapanlar arasından başarılı romancılar çıkacaktır. Modernist edebiyata eleştirel bakan genç yazarların metaforları hatta mizahı esas tutarak alegorik ve ironik bir tavır yansıtan romanları da bir süre daha belli bir kesimin ilgisini çekecek. Sağ görüşlü yazarların dini konulara özellikle tasavvufa yönelimi de hız kesmeyecek bence.

Bugün Türk romanı, tüm türleriyle belli bir yükseliş içinde. Ancak medya pazarında öne çıkarılan yazar/romancı kimlikleri,

ortaya konulan ürünlerin niteliksel yanlarını gölgeliyor. Çoğalan, çoğaldıkça birbirine benzeyen genç yazarlar yazın ortamında boy veriyor. Ama romanda "kötüye/düzeysize fazla prim verilen bir dönemdeyiz. Türk romanının gelecek çizgisinin bir ayıklanma süreci olacağı da söylenebilir.

Bu arada çeşitlilik ve belirsizlik artacak. Kadın yazarlar daha da öne çıkacaklar. Romancılar dini ve tarihi bilgiyi daha fazla kullanacaklar. Romanımızın köklü, büyük dönüşümler yaşayacağını sanmıyorum. Ancak kadın, cinsellik, geçmişle hesaplaşma ve yabancılaşma gibi konuları işlerken farklı renkler yakalanabilir. Kısaca, gerçekte bizi kuşatan dünya ne yönde değişirse bizim onunla ilgili duygu ve düşüncelerimiz o yönde değişecek ve romanımıza yansıyacak.

Edebiyatın dünyayı birebir resmetmeye dayalı gerçekçi eğilimi günümüzde tarihe karışmak üzere. Romanın gözde konusu ne gerçekçilerin dış dünyası ne de romantiklerin iç dünyaları artık. Romancılar yarın da yeni yazınsal gelişmelerin içinde ilerleyerek, ironi ve trajedinin, uyku ve uyanıklığın, rüya ve gerçekliğin dahası, yazar ve karakterlerin birbirine karıştıkları bir dünyayı kurmaya çalışacak ve ortalıkta saf sözcüklerin uçuştuğu bir görüntü oyunu oluşturacaklar.

2009

Yazmak Yaşamak

Yazmak bana ne getirdi, benden ne götürdü, hâlâ benden neler götürüyor? Bunca yıllık yazı hayatımda hangi kaygıları yaşadım, yaşıyorum? Önce şunu söyleyeceğim. Yazmak bu anlamda madalyonun iki yüzü gibi. Bir yüzünde sizin olumlu saydığınız ya da hayatınıza katılmış zenginlikler olarak gördüğünüz güzel şeyler var. Öteki yüzünde de sizden götürdükleri. Ama insan bir hesapla yola çıkmaz. Yazmadan duramadığı ve yazmak tohumun toprağı itmesi gibi kaçınılmaz bir şey olduğu için yazmaya başlar ve yaşarken, yazmayı sürdürürken de gelir gider çetelesi tutamaz. Yine de artı ve eksileri bir yana yazdığınızda şunu görürsünüz: Bunlar birbirinden ayrılamıyor, birbirinin içinde. 'Olumludur, iyi yanları ağır basar,' ya da 'Gidenler daha kabarık,' diyemezsiniz. O kadar iç içe geçmişlerdir, öylesine karşılıklı etkileşim içindedirler ki zaman zaman çelişirler. Ama sanıyorum benim yazmayı hâlâ sürdürüyor olmam, yoğunlukla bu çelişkilerin içinde yaşamamdan ileri geliyor.

Yazmaya ve öykülerimi yayımlamaya başladığımda kendime şu soruyu sordum, iyi anımsıyorum, "Bu işi sürdürebilecek misin?" Benim o günkü acemiliğim içinde bunu düşünmem ilginçtir. Çünkü sürdürememenin pek çok örneği vardır. Bir dönem, birkaç öyküyle, birkaç şiirle hatta romanla edebiyat dünyasına girmiş ve ilgi çekmiş birçok kişi sonradan o dünyadan çekilirler, bir daha görünmezler. Çeşitli nedenlerle kopup

giderler, yazmayı sürdüremezler. Ben, herhalde o ilk adımda sonuna kadar götürme sorumluluğunun ağırlığını duydum. Bunda hiç de haksız olmadığımı, bu kaygının ne kadar yerinde bir kaygı olduğunu bugün daha iyi görüyorum ve kuşkum yok, bu duygu beni bugünlere getirdi, taşıdı ve herhalde ölünceye kadar da götürecek.

O günlerde bir serüvenin başlamış olduğunu biliyordum ama arkasından nelerin geleceğini çok net bir biçimde gördüğümü söyleyemem. Peki neler geldi? Tükenmeyen kaygılar, kırgınlıklar, sürekli uyumsuzluk ve pişmanlık. Şimdi size garip gelebilir belki pişmanlıktan söz edişim. Ben edebiyat dünyasına çok erken yaşta girmedim. Otuz yaşımı geçmiştim ve bendeki yazma tutkusu ciddi belirtiler gösteren bir hastalık boyutu taşıyordu. Ama o yaşta bile zor da olsa, kendinize iyi bakarsanız geçebilecek, iyileşebilecek bir bağımlılıktır bu. Kırk yaşınızda ise büsbütün umarsız bir hastalıktır. İliklerinize yayılmış, ölümcül hale gelmiştir. Her şey boşunadır, yazı yaşadığınız sürece sizinle olacak, yaşamınızı biçimleyecek ya da sizi öldürecektir.

Birlikte olduğum insanlar bugünlerde ölümden çok fazla söz ettiğimi söylüyorlar. Bunun nedenini bilmiyorum, farkında değilim. Belki son romanım beni çok fazla yordu. Biraz kırgınım, bundan sonra hiçbir şey yazamayacakmışım kaygısı içindeyim, bu yüzden olabilir. Ya da gerçekten o büyük ve kaçınılmaz sona yaklaştığımı hissediyorum. Yine de geçici bir kötümserlik saymalı bu hali.

Kimileri, ölümden korktuğum için mi bu kadar sık söz ettiğimi sordular bana bu arada. Hayır, hiç korkmuyorum. Çünkü yazmanın artılarından biri de zayıf da olsa, ölümsüzlük ihtimalidir. Evet, yalnızca bir olasılık. Hiçbir zaman bilemezsiniz ne olacağını çünkü. Siz öldükten on, yirmi, otuz yıl sonra, zamanın

tozu toprağı savrulup gittikten sonra anlaşılır, kalıcı mısınız, değil misiniz? Bu sizin yazdıklarınızın gerçek değeriyle, yaşama gücüyle ilgilidir. Ama yaşarken de insanın apaçık bilincinde olmadığı bir arzudur. Çünkü insanın yaratma isteği, temelde, kendi yaşamını nesnenin yaşamına aktarma ve somutlaştırma içgüdüsünden kaynaklanır. Nesneler, sağlam ve iyi yapılmışlarsa, insanlardan daha kalıcıdırlar. Karamsar değilim. Ancak şunu biliyorum, yaşam süresi görecedir ve bugün ya da yarın ölmenin çok fazla önemi yoktur. Bunu kabul etmiş olmakla birlikte insanın yapmak istediklerinin, amaçlarının olması önemlidir.

Yazarken beni etkisi altına alan iki baskın duygu vardır. Birçok kez söyledim, biri intihar duygusu, öteki de yalnızlık. Keyifle, kolayca yazabilen biri değilim. Masa başına oturmak için bile kendimi zorluyorum, uzun, çok sıkıntılı bir yoğunlaşma süreci yaşıyorum. Kendimi yazıya bağlamak için dış dünyayla ilişkimi kesmek, dondurmak zorunda kalıyorum. Yazmanın artıları ve eksileri arasında, bana göre bir denge kurmaya uğraştığım zaman eksiye kaydedeceğim şey öncelikle bu işte.

Sıradan bir insan gibi yalnızca gündelik kaygılara, basit zevklere sahip olabilmeyi özlüyorum bazen. Yazmak hayatımı çalıyor benden, diye düşünüyorum. Hayatın önümde bir yerlerde akıp geçtiğini görüyorum. Elimi uzatsam tutabileceğim kadar yakınımda aktığını. Ama ben kendimi yazmaya mahkûm etmiş olduğum için, bir gözlemci, seyirci olma durumunda kalarak hayatı kaçırıyorum. Ona kenardan bakıyorum sanki. Yeterince dokunamıyorum, iki elimle birden sarılamıyorum. Az ötemde bir damarın attığını duyuyorum, tutamıyorum.

Sonra her uzun çalışmanın ardından içimin tümüyle boşalmış olduğu duygusuna kapılıyorum. Büyük, başedilmez bir boşluk

bu. Yoğun bir tatsızlık ve anlamsızlık. Bunu doldurmak için yeniden yazmanız gerekiyor. Yani hem hayatı yoğun biçimde yaşamak hem de aynı anda, aynı yoğunlukla yazı yazmak mümkün değil. İkisinden birini seçmek durumundasınız. Hayatı, gerçekte değil, yapay biçimde yaşamak mı bu bilmiyorum. Bu yüzden belki yazdıklarım hayatın yüreğinden gelsin istiyorum. Hücremde oturup yaşayamadığım o hayatı yeniden kurmaya uğraşıyorum.

Madalyonun iki yüzü olarak tanımladığım karmaşa içinde benim en yoğun yaşadığım duygulardan biri umut, öteki de umutsuzluktur. Yazan bir insanın bilinçaltında, yazdıklarını başkalarıyla bölüşmek, o insanların yazdıklarıyla bütünleşip kendisini onaylamaları, belki yalnızca onay da değil, sevmeleri umudu vardır. Hiç bilmediğiniz, tanımadığınız, başka insanlara ulaşmak, onlara, 'benim söylemek isteyip de söylemediklerim bunlardı işte!' duygusunu iletmek. Özlediğim, umduğum budur. Öte yandan yazarken ne yaptığınızı tam olarak bilemezsiniz ve tekrar tekrar yazdıklarınızdan öyle bıkarsınız ki, umutsuzluğa kapılırsınız. Bu başarısız olma korkusudur. Gerçekten de başınıza gelebilir. Çeşitli nedenlerle, sizin çok umut bağladığınız bir kitap beklediğiniz kadar ilgi görmeyebilir. Bu okur ilgisizliği de olabilir, çalışmanızla ilgili yargıya varacak kişilerin kayıtsızlığından ileri gelebilir ya da sizin gerçekten düşündüğünüz kadar iyi şeyler yazamamış olmanızdan doğar. Ne olursa olsun bu kayıtsızlık çok yakıcıdır. Çok tüketicidir. Ama öte yandan da sizi başka bir şey, yeniden daha iyi bir şeyler yazma isteğine, kendi kendinizle inatlaşmaya götürür. Oysa ne umutların ne de umutsuzlukların sonu vardır. Birinden ötekine gidip gelerek bunların içinde yaşarsınız. Biraz da Türkiye'de yaşadığınız

için böyledir bu. Kesinlikle siz yaşarken size sahip çıkmayacaklardır. Edebiyat ortamımızdaki sistemsizlik, değerlendirme ve ölçütlerin belirsiz olması, yan tutmalar, gruplaşmalar, adam kayırmalar, kıskançlıklar, ayak oyunları bunu engeller. Sizden önceki kuşağın egemenliği elinde tutması, baskısı, sizden sonrakilerin sizden daha kavgacı olmaları arada kaynamanıza da neden olabilir. Ama ne olursa olsun, iyi-kötü, biz ölülerimizi daha çok önemseriz.

Yazmanın güzel yanlarından biri insanın kendini önemsemesidir. Yani çok zaman 'Ben sıradan biri değilim,' duygusuna kapılırsınız. Bunu destekleyen, yaratan biri olmanın verdiği kaçınılmaz üstünlük duygusudur. Ortaya bir şey koyuyorsunuz çünkü. Sizden bir şey doğuyor ve görüyorsunuz onu, elinize alıyorsunuz. Onun sizden bağımsız, kendi yaşam süreci ve serüveni olacak, sizden çok daha uzun yaşayacak, bunu duyuyorsunuz. Bir çocuk doğurmuşsunuz gibi. Çok güzel bir duygu bu. Birçok insan bunu yapamıyor ve size gıpta ediyor. Öte yandan her şey, sizin hiç de önemsenecek biri olmadığınızı gösteriyor. Gündelik yaşamın içinde sıradan biri olduğunuzu biliyorsunuz. Tam bir şeyler olduğunuza inandığınız anda, 'Hayır sen hiçbir şey değilsin,' diyorsunuz. İyi bir duygu var bende. Kendime sıradan göründüğüm zamanlar çok daha fazla.

Hiçbir zaman ünlü olduğumu düşünmedim ve öyle biri gibi yaşamadım. Zaten bir yazar sokağa çıktığında, hemen tanıyan, peşinden koşan, kutlamalar sunan insanlar yok. Biz yazarlar bir pop starı gibi, kitlesel anlamda ünlü olmuyoruz. Yalnızca ilgilisinin tanıdığı isimler olarak varız. Sinema, tiyatro gibi sanatlarla uğraşan kişilerden farklıyız. Ama tabii beni de sokakta tanıyan insanlar çıkıyor. En çok sıkıldığım zamanlar bunlar.

Çünkü ben gündelik halimle sokaklarda dalgın dolaşmayı ve hiç kimse tarafından tanınmamayı çok seviyorum. Satıcılarla konuşuyorum, almayacağım şeyler için pazarlıklar yapıyorum, önüme çıkan kedileri okşuyorum. Bu büyük bir özgürlük ve aslında ne kadar sıradan biri olduğum duygusunu güçlendiren bir durum.

Gene de yazarların da, yaratma eyleminin yani yazma sürecinin içersindeyken, sıradanlığın dışına çıktıklarını söylemeliyim. Kendimize yeni bir dünya yaratıyoruz ve o yoğunlaşma içinde bizim sıradan kimliğimiz yer almıyor. Bu yüzden en yakınımızdaki insanlarla bile iletişimimiz acıklı biçimde kopuyor. Hayatımızı zor hale getiren yazmakla yaşamak arasındaki çelişki. Yaratma süreci ile gündelik yaşamın rutini arasındaki farklılık. Yaşamın sıradanlığı ile yaratmanın olağandışılığı. Bütün duyargalarınızın açıldığı, dikkat kesildiğiniz, her şeyi duyduğunuz, gördüğünüz ve bütün bunlardan inanılmaz derecede acı çektiğiniz dönemden, sizde birikenleri başka şeye dönüştürmeye çalıştığınız süreçten söz ediyorum. Bu benim için kesinlikle sıradanlığın, normalin dışında bir süreçtir. Bir delilik, çılgınlık nöbetidir ve ne yazık ki, başkalarının bunu anlaması oldukça zordur. Bu nedenle de yazarlar bir parça 'çatlak' sayılmışlardır.

Yazmak bir dağa tırmanmak gibidir. Tehlikeli ve güçtür ama çok heyecan vericidir. Bütün yıpratıcılığına rağmen, başka hiçbir şey beni yazmak kadar mutlu etmiyor. Bu mutsuzluk dozu da içeren keskin bir mutluluk kuşkusuz, bunu duymadan, hiç sıkılmadan, kolayca, güle oynaya yazan insanlar da vardır.

Çelişkilerimden biri de şu: Yazarak kişisel bütünlüğe ulaşırken anlattığım insanların ruhlarını ve yaşadıklarını içselleştirmek, bir biçimde üstlenmek yoluyla parçalanmalara uğramak. Bunun ortaya çıkardığı tutarsızlıklar, kopukluklar oluyor

kimi zaman. Bundan rahatsızlık duymamak olanaksız. Ama herkesin hayatında bölünmeler ve değişik nedenlerle oluşmuş kırıklar vardır. Sürekli, olabildiğince bir iç denge kurmaya çalışıyoruz.

Yazmanın getirdikleri ve götürdükleri açısından baktığımda, bana çok önemli görünen bir başka şey, sürekli bir uzlaşmazlık duygusu içinde yaşamaktır. Buna artı veriyorum çünkü ben yaşamla uzlaştığım zamanlarda hiçbir şey üretemedim. Yazdıklarımın bütününde uzlaşmazlık vardır bence. İçinde yaşadığım dünyayla, sistemle, yaşadığım ülkede var olan her şeyle, yani kapsamı çok geniş bir uzlaşmazlık bu. Hatta kendimle bile büyük ölçüde uzlaşmış değilim. Ama benim itici gücüm bu. Kolay değil, yorucu ama yaratmanın temelinde bir iç gerilim vardır. Yaratmak yeniden yorumlamak, biçimlemek, tanımlamak ve anlamak arzusundan kaynaklanır. Dünyayla uzlaştığınız zamansa bu isteği artık duymazsınız.

İyi bir seyirci, iyi bir gözlemciyim ama hayattan kendi payıma düşenleri de yaşıyorum. Yaşayamadığım ama sezdiğim, farkında olduğum bir çok şeyi de yazarak yaşamıma katıyorum. Yazmanın bir iyi yanı da budur. Yazmak ve okumak bu anlamda birbirlerini tamamlayan eylemlerdir. Önemli olan, her zaman, kendimiz için genelgeçer ölçütlerin dışında seçenekler ve olanaklar görmeye, aramaya çalışmaktır. Sanırım ben bunu yapmaya çalışıyorum. Tabii ki, seçeneklerimin doğru olup olmadıkları üzerine kaygılara kapıldığım zamanlar oldu. Sorularım oldu. Hayatın ne olması gerektiği ve nasıl kullanılacağı en temel insanlık sorunu değil mi zaten?

1995

"Biri bir çocuğun adını söyler, bir hanımeli kokusu duyulur birden, bir iç çekiş. Günışığı avlunun taş döşemesine düşer. Bir köpek havlar. Rüzgâr camınızı çalar bir dal ucuyla. Bir öykü başlar."

İnci Aral'ın hayata, dünyaya, edebiyata ve yazma tutkusuna bakışını yansıtan, okumak, yazmak, severek ve yazarak varolmak üstüne düşünce ve deneyimlerini yalın, akıcı bir anlatımla dile getirdiği bu kitap belleğin seçtiği anlara ve akıp giden yaşamın bizde kalan izlerine değinen bir anlatılar toplamı. Değişik söyleşi ve toplantılarda okurlara sunulmuş duyarlı metinlerden oluşuyor ve zevkle okunuyor. İnci Aral her zamanki içten ve alçakgönüllü söylemi ile çocukluktan yazarlığa ulaşan serüvenini anlatırken kendisiyle baş başa kalınmış sıcaklıkta bir sohbet ortamı yaratıyor. Yazmak isteyen gençlere ise şunları söylüyor: "Yazmak, insan ruhunu, bilincini, dalgalanma, yükselme ve düşüşlerini anlama ve insanın önce kendi gecesini aydınlığa çıkarma çabasıdır. Zamanın içinde bir yerlerde kendini aşkla, severek ve yazarak olumlama ve bunlara tutunarak hiçliğe karşı durma uğraşının özü budur."

KIRMIZIKEDİ
kirmizikedi.com
/kirmizikediyayinevi
/krmzkedikitap
/kirmizikediyayinevi

₺15
KDV muafiyeti uygulanmıştır

ISBN 978-605-298-276-1